

Štatistický úrad Slovenskej republiky
The Statistical Office of the Slovak Republic
Slovenská štatistická a demografická spoločnosť
The Slovak Statistical and Demographic Society

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA a DEMOGRAFIA

SLOVAK STATISTICS
and DEMOGRAPHY

vedecký časopis/scientific journal

1/2026
ročník 36



ŠTATISTICKÝ
ÚRAD
SLOVENSKEJ
REPUBLIKY



ISSN 1339-6854 (online)
ISSN 1210-1095 (tlačené vydanie)

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA A DEMOGRAFIA

Recenzovaný vedecký časopis založený v roku 1991. Jednotlivé čísla časopisu zverejňujeme aj v elektronickej podobe na ssad.statistics.sk a na slovak.statistics.sk. Názory autorov článkov sa nemusia zhodovať s názormi vydavateľa.

Redakčná rada/Editorial Board

Ľudmila Ivančíková

(predsedníčka/chairwoman)

Štatistický úrad SR/Statistical Office of the SR

Martin Boďa

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Matej Bel University in Banská Bystrica
Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem
Jan Evangelista Purkyně University in Ústí nad Labem

Helena Glaser-Opitzová

Štatistický úrad SR/Statistical Office of the SR

Peter Knížat

Štatistický úrad SR/Statistical Office of the SR

Tomáš Kučera

Univerzita Karlova/Charles University

Karol Macháček

Národná banka Slovenska/National Bank of Slovakia

Iveta Stankovičová

Slovenská štatistická a demografická spoločnosť
Slovak Statistical and Demographic Society

Gábor Szűcs

Univerzita Komenského v Bratislave
Comenius University in Bratislava

Erik Šoltés

Univerzita Komenského v Bratislave
Comenius University in Bratislava

Branislav Šprocha

INFOSTAT – Výskumné demografické centrum
INFOSTAT – Demographic Research Centre
Centrum spoločenských a psychologických vied SAV
Centre of Social and Psychological Sciences SAS
Univerzita Komenského v Bratislave
Comenius University in Bratislava

Adresa redakcie/Address of Editorial Office

Slovenská štatistika a demografia
Štatistický úrad SR
Lamačská cesta 3/C, 840 00 Bratislava 4
Slovenská republika

SLOVAK STATISTICS AND DEMOGRAPHY

The scientific peer-reviewed journal founded in 1991. Individual copies of the journal are available to readers in electronic form at the websites ssad.statistics.sk and slovak.statistics.sk. The opinions of the authors do not necessarily correlate with the opinions of the publisher.

Boris Vaňo

INFOSTAT – Výskumné demografické centrum
INFOSTAT – Demographic Research Centre

Zahraniční poradcovia/Foreign Consultants

Gabriela Czanner

University of Liverpool
Veľká Británia/United Kingdom

Jitka Langhamrová

Vysoká škola ekonomická v Praze
University of Economics in Prague
Česká republika/Czech Republic

Estefanía Mourelle Espasandín

Universidade da Coruña
Španielsko/Spain

Michaela Potančoková

Joint Research Centre, European Commission
Taliansko/Italy

Hana Řezanková

Vysoká škola ekonomická v Praze
University of Economics in Prague
Česká republika/Czech Republic

Milan Stehlík

Institute of Statistics, University of Valparaíso
Čile/Chile
Johannes Kepler University Linz, Rakúsko/Austria

Výkonná redaktorka/Executive Editor

Silvia Hudecová

Jazykové redaktorky/Language Editors

Slovenský jazyk/Slovak Language

Silvia Duchková

Anglický jazyk/English Language

Andrea Okenková

E-mailová adresa/E-mail address

SSaD@statistics.sk

ssad.statistics.sk
www.statistics.sk

OBSAH/CONTENTS

I. VEDECKÉ ČLÁNKY/SCIENTIFIC ARTICLES

- Pavol TIŠLIAR, Branislav ŠPROCHA** 3
K NIEKTORÝM PRIESTOROVÝM ROZDIELOM V CHARAKTERE
REPRODUKČNÉHO SPRÁVANIA NA SLOVENSKU NA ZAČIATKU
20. STOROČIA
ON CERTAIN SPATIAL DIFFERENCES IN THE NATURE
OF REPRODUCTIVE BEHAVIOUR IN SLOVAKIA AT THE BEGINNING
OF THE 20TH CENTURY
- Dušana DOKUPILOVÁ, Branislav ŠPROCHA** 24
NÁBOŽENSKÉ VYZNANIE AKO DIFERENCUJÚCI FAKTOR RODINNÉHO
SPRÁVANIA NA SLOVENSKU PODĽA VÝSLEDKOV SODB 2021
RELIGIOUS AFFILIATION AS A DIFFERENTIATING FACTOR IN FAMILY
BEHAVIOR IN SLOVAKIA BASED ON THE RESULTS OF THE 2021
POPULATION AND HOUSING CENSUS

II. INFORMATÍVNE ČLÁNKY, NÁZORY, RECENZIE, ROZHOVORY, INFORMÁCIE/ INFORMATIVE ARTICLES, OPINIONS, REVIEWS, INTERVIEWS, INFORMATION

- Patrícia KRUPOVÁ, Karol MACHÁČEK** 47
FINANČNÁ SITUÁCIA SLOVENSKÝCH PODNIKOV V ROKU 2025:
ANALÝZA ZISKOVOSTI, INTERNÝCH ZDROJOV A DOPYTU
PO FINANCOVANÍ (PRIESKUM SAFE)
THE FINANCIAL SITUATION OF SLOVAK ENTERPRISES IN 2025:
AN ANALYSIS OF PROFITABILITY, INTERNAL FUNDS, AND DEMAND
FOR FINANCING (SAFE SURVEY)
Informatívny článok/Informative article
- Andrej CHROMEČEK** 57
KULTÚRNE REGIÓNY SLOVENSKA
CULTURAL REGIONS OF SLOVAKIA
Informatívny článok/Informative article
- Helena GLASER-OPITZOVÁ, Ľudmila IVANČÍKOVÁ, Albert IVANČÍK,
Petra MAZUREKOVÁ, Peter KNÍŽAT** 63
65. SVETOVÝ ŠTATISTICKÝ KONGRES ISI 2025
65th WORLD STATISTICS CONGRESS OF THE ISI 2025
Informácia/Information

Ivan MONCOL, Jana KLÚČIKOVÁ DVADSAŤ ROKOV KÓDEXU POSTUPOV PRE EURÓPSKU ŠTATISTIKU: MÍĽNIK, REFLEXIA A VÝZVY MODERNEJ ŠTATISTIKY TWENTY YEARS OF THE EUROPEAN STATISTICS CODE OF PRACTICE: MILESTONES, REFLECTIONS AND CHALLENGES OF MODERN STATISTICS Informácia/Information	66
Andrej CHROMEČEK BOLO RAZ JEDNO SČÍTANIE ONE UPON A CENSUS Informácia/Information	70

Pavol TIŠLIAR

Masarykova univerzita v Brne, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave

Branislav ŠPROCHA

Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, v. v. i.

**K NIEKTORÝM PRIESTOROVÝM ROZDIELOM V CHARAKTERE
REPRODUKČNÉHO SPRÁVANIA NA SLOVENSKU NA ZAČIATKU
20. STOROČIA**

**ON CERTAIN SPATIAL DIFFERENCES IN THE NATURE
OF REPRODUCTIVE BEHAVIOUR IN SLOVAKIA AT THE BEGINNING
OF THE 20TH CENTURY**

ABSTRAKT

Začiatok 20. storočia priniesol na Slovensku postupné prehĺbovanie (prvej) demografickej tranzície, s čím bol spojený predovšetkým pokles plodnosti a predlžovanie života. Typickou črtou rodinného správania naďalej zostával veľmi skorý (v kontexte Hajnalovej línie) a takmer univerzálny vstup do manželstva. Cieľom predloženej štúdie bolo otestovanie možnosti vytvorenia štandardných moderných demografických prierezových indikátorov procesov sobášnosti, plodnosti a úmrtnosti a následná analýza priestorových vzorcov a prípadných diferencií na úrovni žúp, ktoré zasahovali v prevažnej miere na územie Slovenska v rokoch bezprostredne nadväzujúcich na sčítanie ľudu 1900 a 1910. Získané výsledky potvrdili pomerne významné rozdiely vo všetkých analyzovaných demografických procesoch.

ABSTRACT

The beginning of the 20th century brought a gradual deepening of the (first) demographic transition in Slovakia, which was associated primarily with a fertility decline and an increase in life expectancy. A characteristic feature of family behavior remained the very early (within the context of the Hajnal line) and nearly universal entry into marriage. The aim of the presented study was to test the possibility of constructing standard modern demographic cross-sectional indicators for marriage, fertility and mortality processes and to subsequently analyze spatial patterns and potential differences at the county level, which affected the territory of Slovakia in the years immediately following the 1900 and 1910 censuses. The obtained results confirmed relatively significant differences in all analysed demographic processes.

KĹÚČOVÉ SLOVÁ

sobášnosť, plodnosť, úmrtnosť, uhorské župy, sčítanie ľudu 1900 a 1910, Slovensko

KEY WORDS

nuptiality, fertility, mortality, Hungarian counties, Population Census 1900 and 1910, Slovakia

1. ÚVOD

Populačný vývoj Slovenska pred prvou svetovou vojnou je stále pomerne málo preskúmaný a dlhodobo sa mu venuje v slovenskej vedeckej obci len okrajová pozornosť. Pritom práve koniec 19. a začiatok 20. storočia priniesli do charakteru reprodukčného správania kľúčové a historicky jedinečné transformačné zmeny, ktoré významným spôsobom predovšetkým ovplyvnili proces plodnosti, úmrtnosti a nastolili

začiatok demografického starnutia. Ešte raritnejšie sú analýzy, ktoré by sa snažili zachytiť charakter demografickej reprodukcie na regionálnej úrovni. Pritom ako naznačujú viaceré čiastkové analýzy (napr. Fialová et al., 1990; Šprocha & Tišliar, 2009a, 2009b, 2009c, 2016; Vereš, 1983, 1986), už na začiatku 20. storočia a v medzivojnovom období existovali na Slovensku pomerne významné diferencie z hľadiska sobášnosti, plodnosti či úmrtnosti.

Cieľom predloženej štúdie je na základe dostupných údajov uhorskej demografickej štatistiky analyzovať niektoré základné charakteristické črty sobášnosti, plodnosti a úmrtnosti v župách, ktoré v prevažnej miere zasahovali na územie dnešného Slovenska. Vzhľadom na dostupnosť najmä vekovo pohlavnej štruktúry (a štruktúry obyvateľstva podľa veku a rodinného stavu) budeme venovať pozornosť rokom sčítania ľudu 1900 a 1910, resp. rokom, ktoré bezprostredne na ne nadväzovali a za ktoré boli dostupné potrebné kombinačné triedenia údajov na výpočet vhodných ukazovateľov intenzity (a prípadne aj časovania) daných demografických procesov. Štúdia si nedáva za cieľ vyčerpávajúco analyzovať charakter týchto procesov, ale zodpovedať otázku, či na predvojnové obdobie je možné na regionálnej úrovni aplikovať niektoré nástroje modernej demografie s cieľom zostaviť štandardné demografické indikátory a následne identifikovať prípadné regionálne vzorce a diferencie v procesoch sobášnosti, plodnosti a úmrtnosti na začiatku 20. storočia.

2. ZDROJE ÚDAJOV A METODIKA VÝPOČTOV

Hlavným zdrojom údajov na zostavenie jednotlivých demografických indikátorov intenzity sobášnosti, plodnosti a úmrtnosti v župách Slovenska na začiatku 20. storočia boli publikované triedenia príslušných demografických udalostí podľa pohlavia a veku v uhorských pramenných dielach (Pohyboch obyvateľstva, *Népmozgalma*) vydaných za roky 1900 – 1902¹ a 1909 – 1912². Tieto údaje boli dostupné až do úrovne uhorských žúp. Na naše účely pracujeme len s tými župami, ktoré celé, v prevažnej miere alebo významnou časťou ležali na území dnešného Slovenska. Konkrétne tak prezentujeme údaje pre Bratislavskú (Prešporskú, Pozsony), Nitriansku (Nyitra), Trenčiansku (Trencsén), Tekovskú (Bars), Turčiansku (Turócz), Oravskú (Árva), Liptovskú (Liptó), Zvolenskú (Zólyom), Hontiansku (Hont), Novohradskú (Nógrad), Spišskú (Szepes), Gemersko-malohontskú (Gömör és Kis-Hont), Šarišskú (Sáros), Abovsko-turniansku (Abaúj-Torna), Zemplínsku (Zemplén) a Užskú (Ung) župu.

¹ *Magyar Statisztikai Közlemények 1900, 1901 és 1902 évi Népmozgalma.*

² *Magyar Statisztikai Közlemények 1909, 1910, 1911 és 1901 évi Népmozgalma.*

Obr. č. 1: Analyzované župy na Slovensku na začiatku 20. storočia



Zdroj: spracovanie autorov

Hranice územnosprávneho usporiadania: spracovanie autorov

Vekové zloženie obyvateľov týchto žúp podľa jednotiek veku a pohlavia a 5-ročných vekových skupín, pohlavia a rodinného stavu sme získali z výsledkov sčítaní ľudu 1900³ a 1910⁴. Prostredníctvom týchto vstupných údajov sme následne pre jednotlivé analyzované župy vypočítali vekovo špecifické miery príslušných procesov a z nich zostavili úhrnné ukazovatele.

Pri sobášnosti išlo o úhrnnú sobášnosť mužov a žien. Okrem toho sme na nepriame vyjadrenie celkovej úrovne sobášnosti slobodných využili tiež podiel slobodných osôb na konci a po skončení reprodukčného veku (45 – 49 a 50 – 54 rokov) zo sčítania ľudu 1900.

Z mier plodnosti sme vypočítali úhrnnú plodnosť. Navyše triedenie vstupných údajov umožnilo vypočítať aj index manželskej plodnosti, ktorý sa využíva na určenie stupňa, resp. fázy vedomej regulácie veľkosti rodiny v rámci demografickej revolúcie (pozri napr. Pavlík et al., 1986).

Miery úmrtnosti zostavené zvlášť pre mužov a ženy predstavovali základný vstup na výpočet skrátených úmrtnostných tabuliek. Na prevod mier na pravdepodobnosti úmrtia sme využili exponenciálnu metódu. Okrem toho vstupné údaje umožnili vypočítať kvocient dojčenskej úmrtnosti.

3. SOBÁŠNOSŤ

Slovensko na začiatku 20. storočia patrilo k priestorom s vysokou intenzitou sobášnosti slobodných, keď bez skúseností so životom v manželstve na konci reprodukčného veku zostávalo len necelých 5 % mužov a žien (Šprocha & Tišliar, 2018). Na regionálnej úrovni to potvrdzujú aj údaje zo sčítania ľudu 1900 a 1910. Podiel slobodných mužov vo veku 45 – 49 a 50 – 54 rokov len v Turčianskej a Bratislavskej župe prekročoval hranicu 5 %. U žien uvedený jav identifikujeme v Oravskej a Trenčianskej župe. V prípade Bratislavskej župy sa dá predpokladať, že

³ *A Magyar Korona országainak 1900. évi népszámlálása. 3. r. A népesség részletes leírása.*

⁴ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 5. r. Részletes demografia.*

ide o dôsledok špecifickej populácie, kde najmä prítomnosť najväčšieho mesta mohlo ovplyvňovať sobášne správanie. Jednak by to mohla byť vyššia koncentrácia osôb, ktoré posúvali svoj začiatok manželstva do vyššieho veku (úradníci, vojaci, učitelia a pod.), ako aj osôb pôsobiacich v osobných službách, u ktorých boli šance na manželstvo výrazne nižšie. Naopak, na severe Slovenska v Trenčianskej a Oravskej župe môže byť vysvetlením častejší odchod mužskej časti populácie za prácou do zahraničia, čo vytváralo nerovnosti na miestnom sobášnom trhu. Okrem toho sa dá očakávať, že takáto životná stratégia prispievala aj k samotnému posunu manželského štartu do neskoršieho veku.

Aj keď medzi jednotlivými župami neexistovali výraznejšie rozdiely v zastúpení osôb bez skúseností s manželstvom na konci a po skončení reprodukčného veku, na východe (Zemplínska, Abovsko-turnianska župa) a severovýchode (Šarišská župa) predsa len identifikujeme, že daný podiel neprekračoval ani 3 %. U žien sa do tejto skupiny zaradila aj Novohradská župa.

Pri hodnotení týchto priestorových rozdielov je však potrebné mať na zreteli, že nie sú bezprostredne spojené s aktuálnou situáciou v procese sobášnosti na začiatku 20. storočia, ale prezentujú výsledok intenzity a časovania vstupu do manželstva v posledných približne 3,5 dekádach. Ako sme uviedli v metodologickej časti, pre potreby hodnotenia intenzity sobášnosti na začiatku 20. storočia disponujeme z uhorských pohybov obyvateľstva údajmi, ktoré umožňujú konštruovať hodnotu úhrnnej sobášnosti zvlášť pre mužov a ženy.

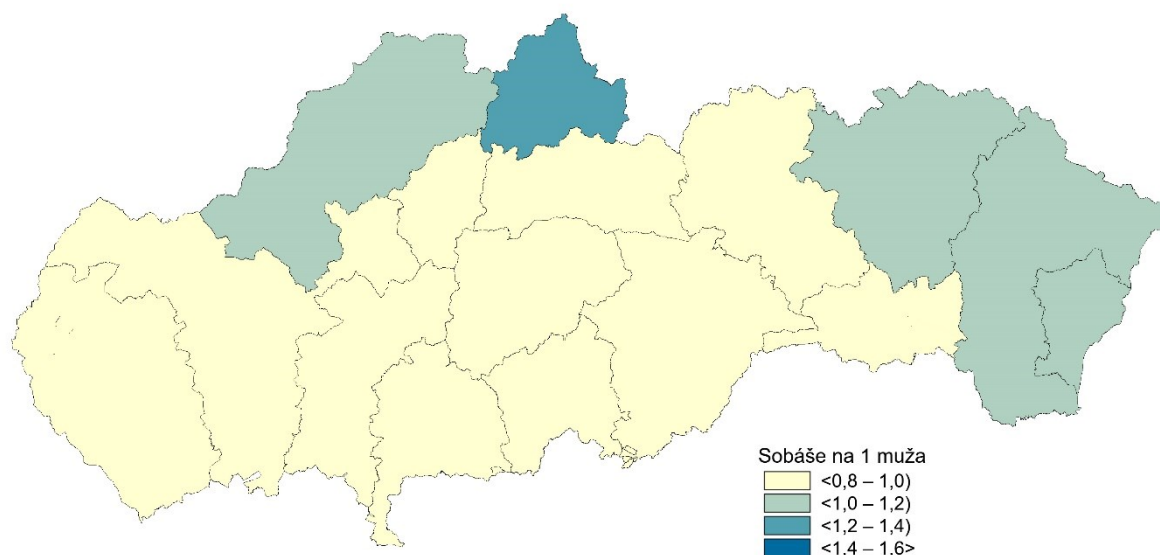
Tab. č. 1: Podiel slobodných mužov a žien vo vybraných vekových skupinách v župách Slovenska v roku 1900

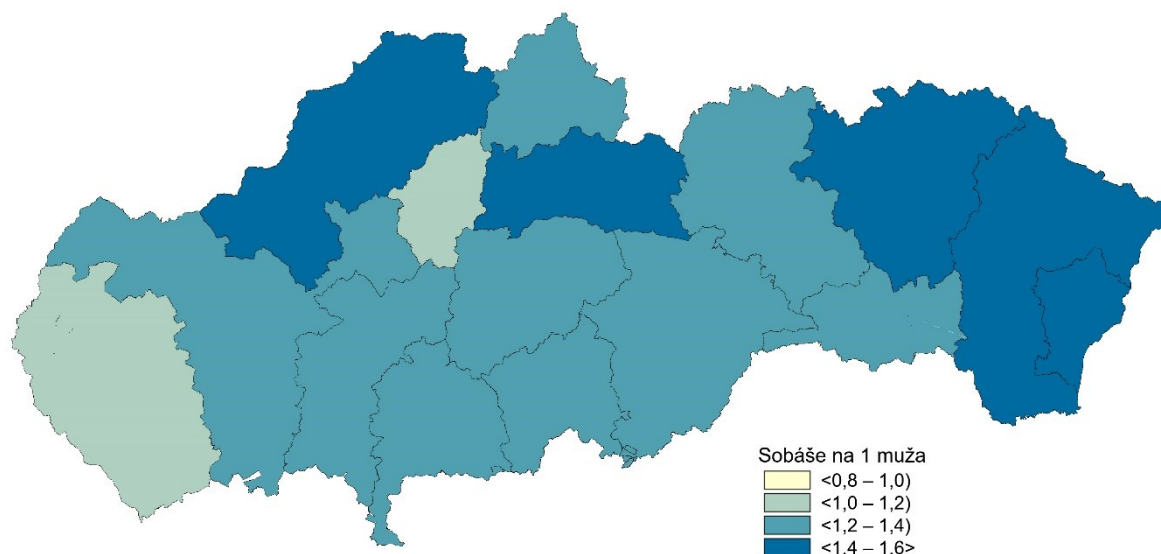
Župa	Muži		Ženy	
	45 – 49	50 – 54	45 – 49	50 – 54
Oravská	4,2	3,9	7,0	6,1
Tekovská	3,4	3,6	3,9	3,5
Hontianska	3,0	3,3	3,2	3,6
Liptovská	3,3	3,0	3,6	3,5
Novohradská	3,2	3,9	2,5	2,8
Nitrianska	4,0	3,0	3,5	3,7
Bratislavská	7,1	6,0	4,2	4,6
Trenčianska	4,4	3,6	5,8	6,8
Turčianska	5,1	5,2	3,8	4,4
Zvolenská	3,9	4,2	3,9	3,0
Abovsko-turnianska	3,2	2,9	2,9	3,6
Gemersko-malohontská	3,8	3,6	3,2	3,3
Šarišská	2,7	1,7	2,9	3,2
Spišská	4,1	4,1	4,9	3,4
Užská	3,5	4,1	3,5	3,5
Zemplínska	3,4	3,0	3,0	2,9

Zdroj: Népszámlálás 1900; výpočty autorov

Ako je zrejmé z obr. č. 2, v priemere rokov 1900 – 1902 sa sobášnosť mužov vo väčšine žúp Slovenska nachádzala pod hranicou jedného sobáša na muža. Vyššiu intenzitu zaznamenávame len na severe stredného (najmä Oravská župa) a východného Slovenska (Šarišská, Zemplínska a Užská župa). V druhom analyzovanom období tesne pred vypuknutím prvej svetovej vojny sobášnosť mierne vzrástla v podstate vo všetkých župách. Jednoznačne najvyššie hodnoty môžeme nájsť opätovne najmä na východe a severe Slovenska. Nižšie hodnoty u mužov naďalej registrujeme na západe v Bratislavskej a Turčianskej župe. Z toho je zrejmé, že uvedené priestorové diferencie zistené na základe analýzy podielu slobodných na konci a po skončení reprodukčného veku boli na Slovensku nielen výsledkom sobášneho správania v druhej polovici 19. storočia, ale bolo ich možné registrovať aj na začiatku 20. storočia. U žien bola v porovnaní s mužmi celková sobášnosť na začiatku 20. storočia vyššia. Išlo predovšetkým o župy na strednom a západnom Slovensku, tiahnuce sa od Trenčianskej po Zvolenskú a Tekovskú župu na strednom a južnom Slovensku. Na západe sa nadpriemerná sobášnosť nachádzala tiež v Bratislavskej župe. Naopak, najnižšia intenzita bola v priemere rokov 1900 – 1902 identifikovaná v Šarišskej župe.

Obr. č. 2: Úhrnná sobášnosť mužov v župách Slovenska v rokoch 1900 – 1902 a 1910 – 1912



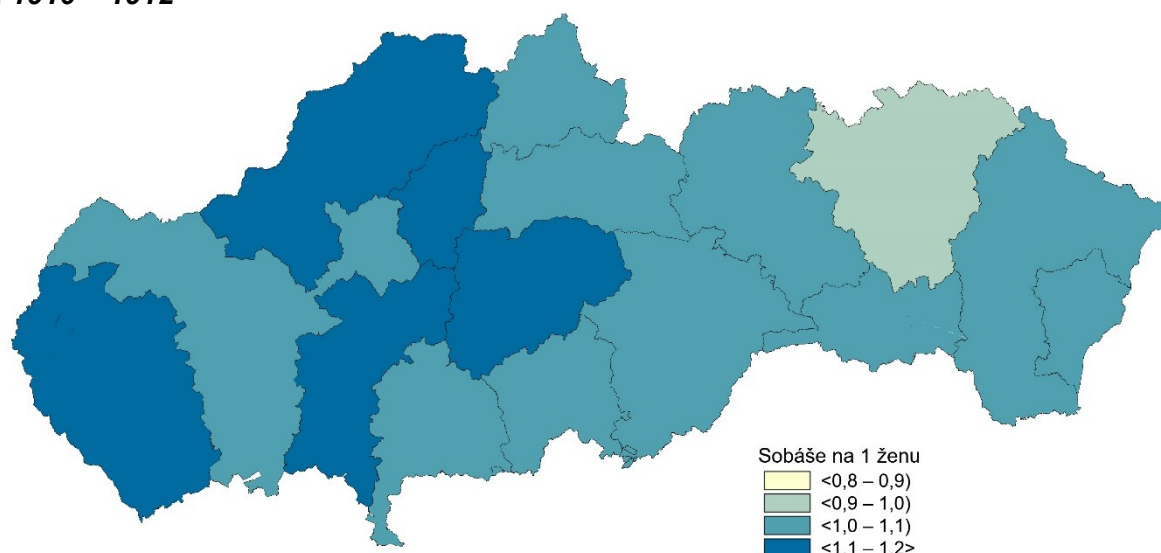


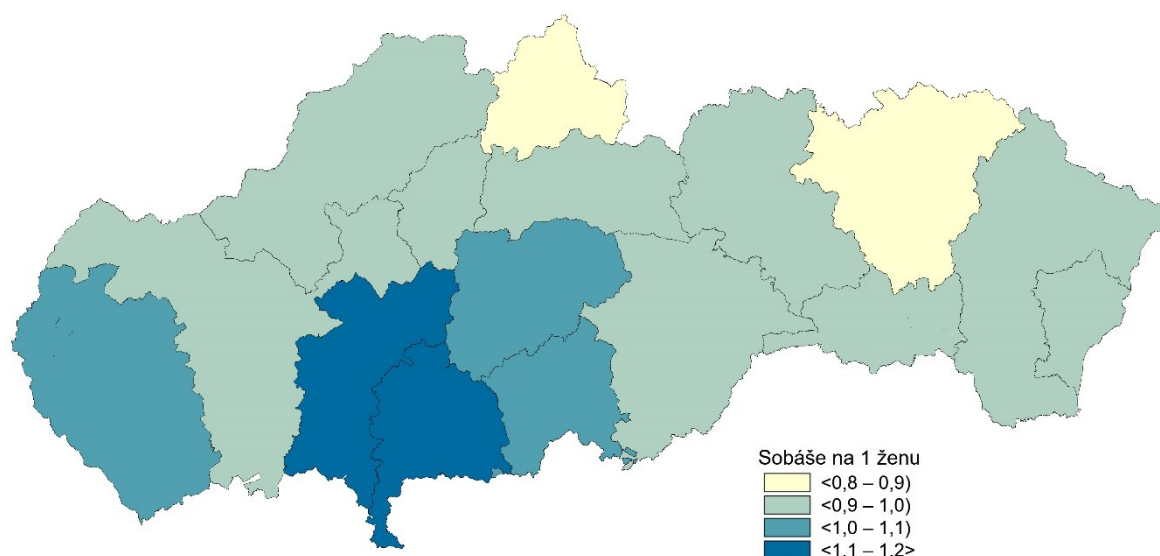
Zdroj: Népmozgalma 1900 – 1902 a 1909 – 1912, Népszámlálás 1900 a 1910; výpočty autorov

Hranice územnosprávneho usporiadania: spracovanie autorov

V predvečer prvej svetovej vojny došlo u žien vo všeobecnosti k určitej redukcii sobášnosti. Najvyššie hodnoty úhrnnej sobášnosti dosahovala Tekovská a Hontianska župa. Spoločne so Zvolenskou a Novohradskou župou vytvárali na juhu stredného Slovenska priestor s nadpriemernou úrovňou vstupov do manželského zväzku. Na západe vyššia sobášnosť zostala v Bratislavskej župe. Jednoznačne najnižšiu sobášnosť dosahovala Oravská a Šarišská župa na severe stredného a východného Slovenska.

Obr. č. 3: Úhrnná sobášnosť žien v župách Slovenska v rokoch 1900 – 1902 a 1910 – 1912





Zdroj: *Népmozgalma 1900 – 1902 a 1909 – 1912, Népszámlálás 1900 a 1910; výpočty autorov*

Hranice územnosprávneho usporiadania: spracovanie autorov

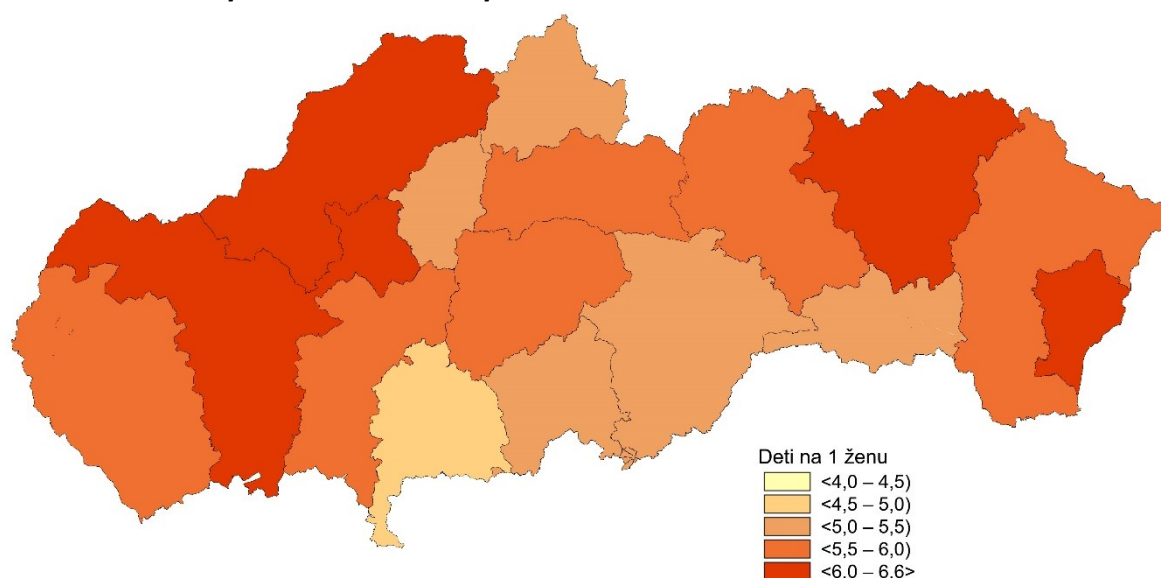
4. PLODNOSŤ

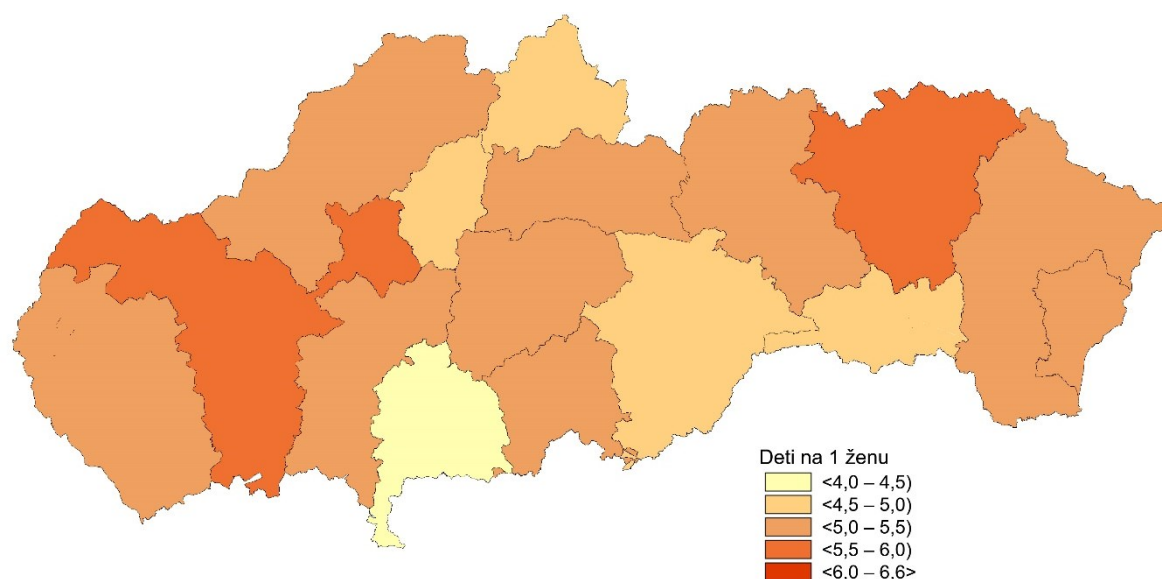
Koniec 19. storočia predstavuje obdobie, keď na Slovensku môžeme pozorovať začiatok transformačných zmien spojených s vedomým obmedzovaním počtu narodených detí v rodine (Fialová et al., 1990; Šprocha & Tišliar, 2016). Ako však ukázali viaceré staršie práce (napr. Vereš, 1983, 1986; Šprocha & Tišliar, 2016), tento proces sa vyznačoval značnými priestorovými rozdielmi – začiatkom nástupu a dynamikou svojho priebehu. Preto bolo možné v medzivojnovom období, ako aj po druhej svetovej vojne identifikovať pomerne významné diferencie v úrovni manželskej plodnosti (Vereš 1983, 1986). Situácia na začiatku 20. storočia však bola ešte do značnej miery podmienená tým, že demografická revolúcia na území Slovenska bola len vo svojej prvotnej fáze. Preto významnejšie diferencie ešte nepozorujeme. Hodnota úhrnnej plodnosti sa v priemere rokov 1900 – 1902 pohybovala v rozmedzí od približne 4,6 dieťaťa na ženu až po 6,6 dieťaťa. Jednoznačne najvyššia nad hranicou 6 detí na ženu sa udržiavala na západnom Slovensku v Nitrianskej a Trenčianskej župe. Na východe išlo o Šarišskú a Užskú župu (obr. č. 4). Naopak, najnižší priemerný počet detí na ženu nachádzame na severe (Oravská, Turčianska župa) a najmä na juhu stredného Slovenska. Išlo predovšetkým o dnes hraničný priestor v pásme od Hontianskej župy cez Tekovskú, Gemersko-malohontskú až po Abovsko-turniansku župu. Špecifické postavenie mala prvá menovaná, v ktorej ako prvej úhrnná plodnosť klesla pod hranicu 5 detí na ženu. O desaťrocie neskôr môžeme vidieť, že v podstate vo všetkých župách došlo k určitému poklesu úhrnnej plodnosti. Jej hodnoty sa pohybovali v rozpätí od 4,0 do 5,9 dieťaťa. Najväčšou dynamikou poklesu sa vyznačovali niektoré župy, ktoré ešte na začiatku 20. storočia dosahovali výrazne nadpriemernú plodnosť. Išlo najmä o Užskú župu (pokles o 1,2 dieťaťa), ďalej Trenčiansku a Liptovskú župu (o takmer 1 dieťa). Naopak, najmenšie zníženie priemerného počtu detí, ktoré by sa narodili jednej žene počas jej reprodukčného obdobia, registrujeme v Gemerskej, Šarišskej a Spišskej župe. Aj preto Šarišská župa naďalej zostala priestorom s najvyššou plodnosťou na Slovensku pred začiatkom prvej svetovej vojny. Do tejto skupiny môžeme zaradiť aj Nitriansku župu. V oboch menovaných celkoch sa hodnota úhrnnej plodnosti v priemere rokov 1910 – 1912 pohybovala 5,5 – 6,0 detí. Priestor s najnižšou plodnosťou zostal do značnej miery

rovnaký. Išlo najmä o juh stredného Slovenska. V Hontianskej župe sa dokonca úhrnná plodnosť dostala pod hranicu 4,5 dieťaťa. V ďalších celkoch v tomto priestore (Gemerská, Abovsko-turnianska župa) sa pohybovala v rozmedzí 4,5 – 5,0 detí na ženu. Nízka plodnosť bola tiež viazaná na už identifikovaný priestor severu stredného Slovenska, a to Oravskú a Turčiansku župu (obr. č. 5).

Pokles plodnosti vo všetkých župách Slovenska na začiatku 20. storočia, ako aj jej úroveň najmä na juhu stredného Slovenska nepriamo signalizuje postupujúce prehlbovanie vedomej regulácie počtu detí v rodine, ktoré sa podľa niektorých špecializovaných štúdií (Fialová et al., 1990; Šprocha & Tišliar, 2016) začalo koncom 19. storočia. Jeho skoršie začiatky sa pritom spájali práve s južnými župami stredného Slovenska v regiónoch Hont, Gemer, Abov (porovnaj s prácami Vereš, 1983, 1986). Niektoré etnologické práce to odôvodňujú snahami o nedelenie a zachovanie celistvosti rodinného majetku a s tým spojenou preferenciou jednodetných rodín (Botíková, 1997, 2021).

Obr. č. 4: Úhrnná plodnosť žien v župách Slovenska v rokoch 1900 – 1902 a 1910 – 1912





Zdroj: Népmozgalma 1900 – 1902 a 1909 – 1912, Népszámlálás 1900 a 1910; výpočty autorov

Hranice územnosprávneho usporiadania: spracovanie autorov

Úroveň vedomej regulácie plodnosti je možné identifikovať prostredníctvom Coalovho indexu manželskej plodnosti (Coale, 1965, 1969). Ten porovnáva reálnu manželskú plodnosť s maximálnou plodnosťou pozorovanou v náboženskej skupine hutteritov, ktorá ostro vystupovala proti akýmkoľvek praktikám vedúcim k obmedzovaniu počtu narodených detí (Eaton & Meyer, 1953; Larsen & Vaupel, 1993). Ak index klesne pod hranicu 60 %, môžeme začať predpokladať nástup určitých zmien v charaktere procesu plodnosti, a ak sa pohybuje pod úrovňou 50 % manželskej plodnosti hutteritov, dá sa podľa van de Walla (1974) bezpečne hovoriť o nástupe vedomej regulácie počtu detí v rodine. Definitívne je tento proces zavŕšený, keď index je pod hranicou 35 % (Pavlík et al., 1986).

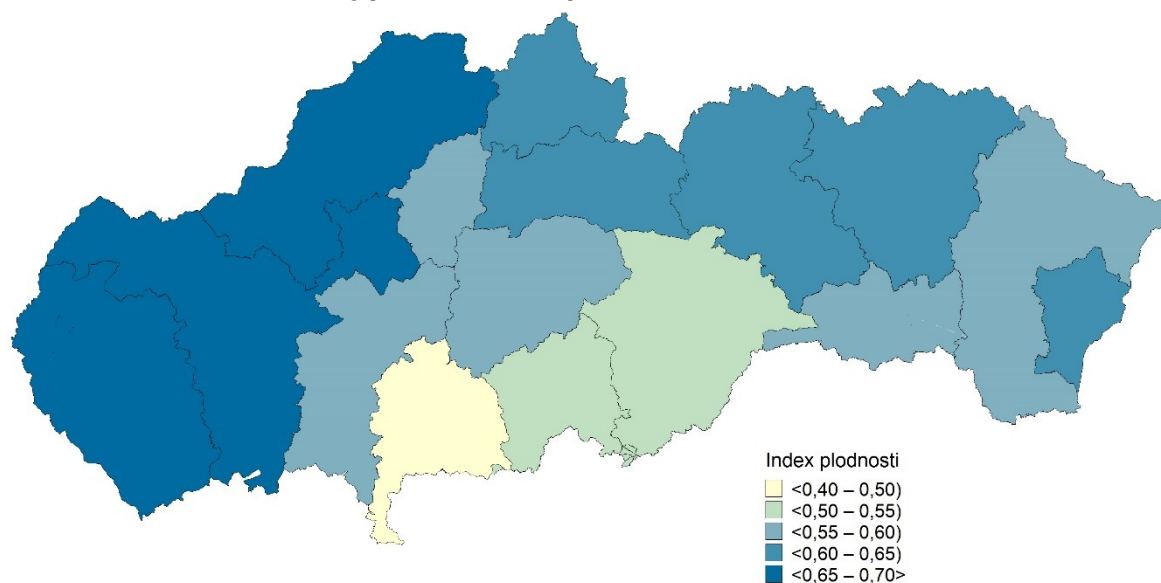
Na začiatku 20. storočia bol index manželskej plodnosti vo väčšine žúp Slovenska stále nad hranicou 60 %. Najvyššie hodnoty registrujeme práve na západe a severozápade Slovenska v Bratislavskej, Nitrianskej a Trenčianskej župe, kde manželská plodnosť ešte stále prekračovala 65 % maximálnej úrovne, ktorá bola pozorovaná v náboženskej skupine hutteritov. Na druhej strane juh stredného Slovenska, ktorý už z hľadiska úhrnnej plodnosti predstavoval priestor nižšej celkovej plodnosti, sa vyznačoval aj najnižšími hodnotami daného indexu. V Hontianskej župe dokonca už klesol pod spomínanú hranicu 50 %. V Novohradskej a Gemersko-malohontskej župe sa na začiatku 20. storočia pohyboval v rozmedzí 50 – 55 %. Pod hranicu 60 % sa však dostali aj niektoré geograficky blízke župy: Zvolenská, Tekovská a Turčianska a tiež Abovsko-turnianska a Zemplínska župa na východe Slovenska (obr. č. 5).

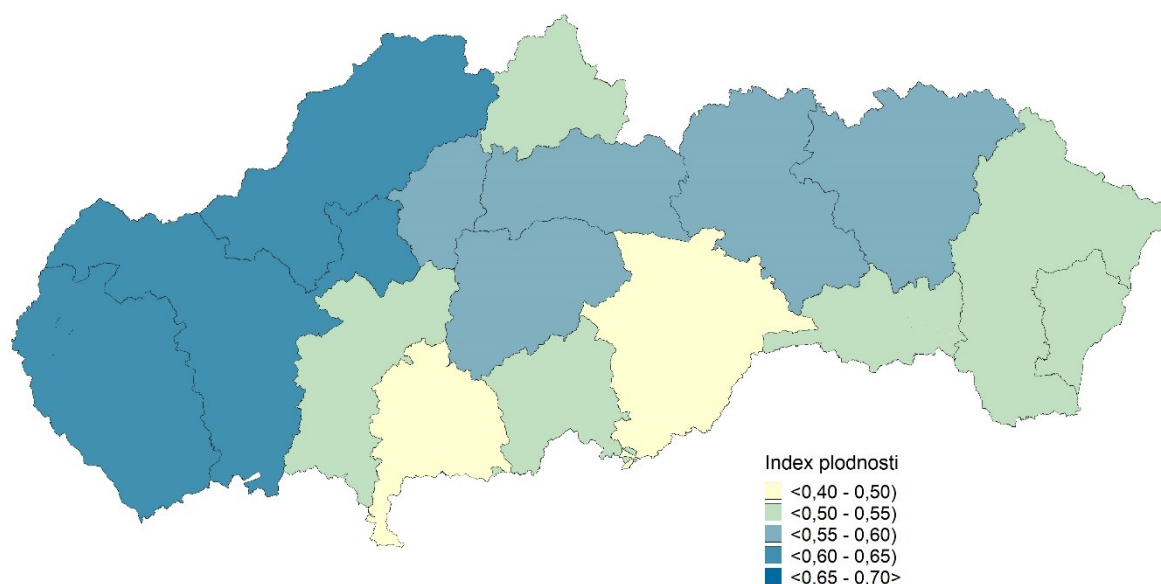
O desaťročie neskôr jednoznačne pozorujeme, že index manželskej plodnosti klesol vo všetkých župách na Slovensku. Z priestorového hľadiska však k výraznejším zmenám nedošlo. Najvyššia manželská plodnosť naďalej zostávala na západe Slovenska. V Bratislavskej, Nitrianskej a Trenčianskej župe sa index manželskej plodnosti stále pohyboval nad hranicou 60 % (obr. č. 4). Rozšíril sa však priestor, kde manželská plodnosť klesla pod úroveň 55 %. Išlo nielen o celky na juhu stredného Slovenska, ale aj súvislý priestor na východe (Zemplínska, Užská, Abovsko-turnianska

župa). Na severe k nim pribudla Oravská župa. V pomerne súvislom páse žúp od Turčianskej až po Šarišskú sa manželská plodnosť udržiavala v rozmedzí 55 – 60 %. Ako je zrejmé z obr. č. 5, v dvoch župách na juhu Slovenska (Tekovská a Gemersko-malohontská) jednoznačne môžeme hovoriť o vedomom nástupe regulácie počtu detí v rodine.

Dôležitou charakteristickou črtou procesu plodnosti na Slovensku bolo dlhodobé úzke spojenie medzi vstupom do manželstva a rodením detí. Nepriamo na to upozorňuje stabilne nízky podiel detí narodených mimo manželstva, ktorý sa v podstate až do začiatku 90. rokov 20. storočia udržiaval pod hranicou 10 % (Šprocha & Tišliar, 2016, 2018). Na začiatku 20. storočia sa nad touto hranicou nachádzala len Abovsko-turnianska župa. Vo väčšine celkov sa podiel detí narodených mimo manželského zväzku pohyboval v rozmedzí 7 – 10 %. Podpriemerné zastúpenie detí nevydatých žien identifikujeme predovšetkým na severe stredného Slovenska v Liptovskej a Oravskej župe (obr. č. 6). Nízke však bolo zastúpenie tohto javu aj v nadväzujúcom priestore stredného Slovenska tvoreného Turčianskou a Zvolenskou župou, na ktoré na juhu nadväzovala Tekovská a Novohradská župa a zo západu Nitrianska župa (obr. č. 6).

Obr. č. 5: Index manželskej plodnosti v župách Slovenska v roku 1900 a 1910





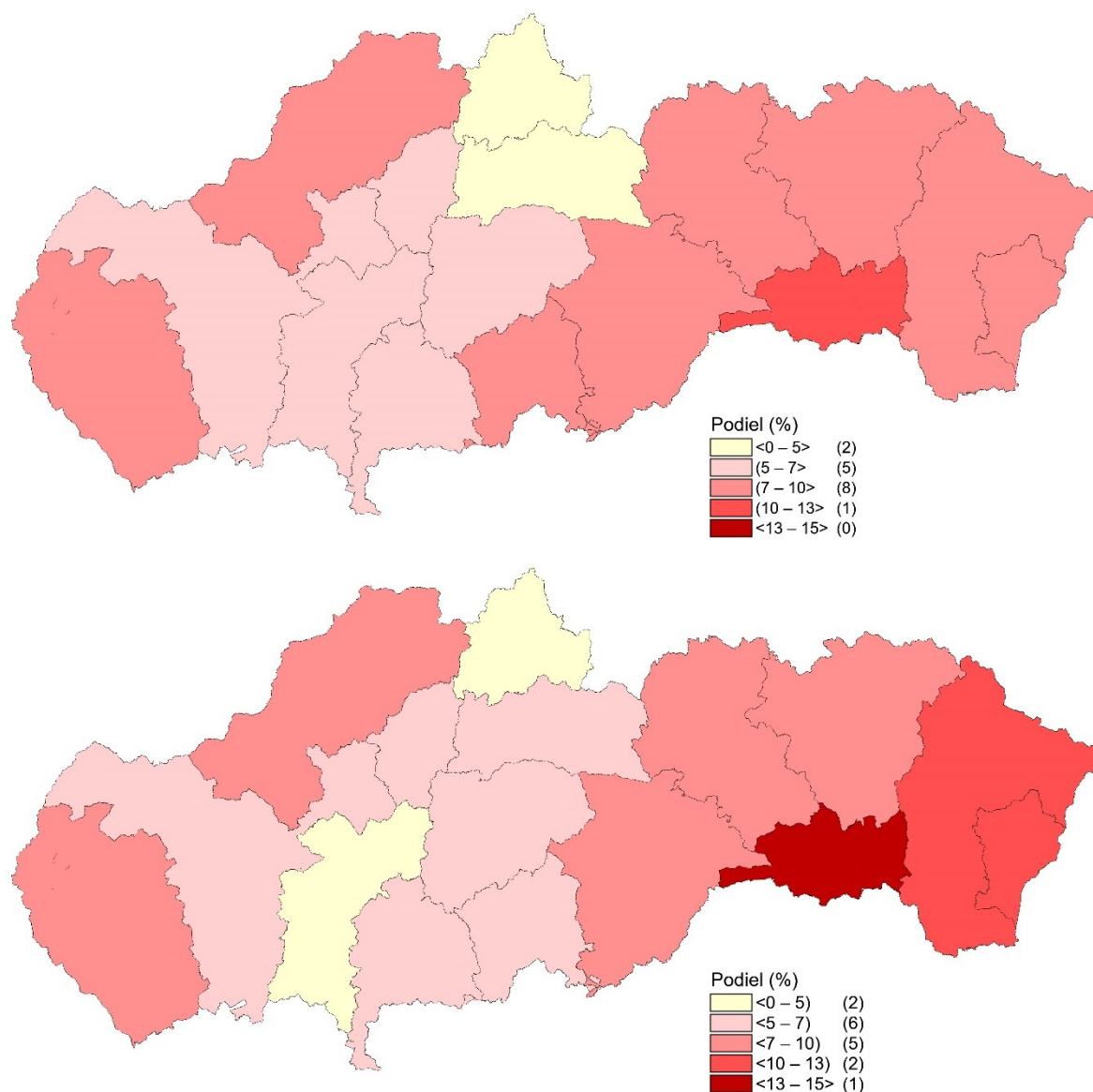
Zdroj: Népmozgalma 1900 – 1902 a 1909 – 1912, Népszámlálás 1900 a 1910; výpočty autorov

Hranice územnosprávneho usporiadania: spracovanie autorov

Na konci prvej dekády 20. storočia došlo v niektorých župách k určitému nárastu podielu nemanželských detí. Abovsko-turnianska župa prekročila hranicu 13 % a naďalej predstavovala priestor s najvyšším zastúpením detí narodených nevydatým ženám. Nad hranicu 10 % sa však dostali aj ďalšie východoslovenské župy: Zemplínska a Užská. Spoločne tak vytvárali kompaktný priestor s nadpriemerným zastúpením detí narodených mimo manželského zväzku na území Slovenska. Celkovo však pri porovnaní obr. č. 5 a 6 môžeme povedať, že hlavné priestorové vzorce sa výraznejšie nezmenili. Najnižšie zastúpenie nemanželských detí dosahovali najmä župy na strednom Slovensku. Predovšetkým išlo o už spomínanú Oravskú a Tekovskú župu, kde podiel nemanželských detí v rokoch 1905 – 1909 neprekročil úroveň 5 %. Nízky podiel v rozmedzí 5 – 7 % však dosahovali aj ďalšie celky v ich okolí (obr. č. 6).

Vyššie zastúpenie nemanželských detí na východnom Slovensku môžeme spájať pravdepodobne s výskytom niektorých populačných skupín, u ktorých rodenie detí mimo manželského zväzku bolo častejším javom. Ako ukázali v medzivojnovom období Šprocha a Tišliar (2009b, 2016), išlo napríklad o osoby rómskej a židovskej národnosti či osoby hlásiace sa k izraelitskému vierovyznaniu.

Obr. č. 6: Podiel nemanželských detí v župách Slovenska v rokoch 1900 – 1904 a 1905 – 1909



Zdroj: Népmozgalma 1900 – 1902 a 1909 – 1912, Népszámlálása 1900 a 1910; výpočty autorov

Hranice územnosprávneho usporiadania: spracovanie autorov

5. ÚMRTNOSŤ

Populácia Slovenska sa na začiatku 20. storočia vyznačovala veľmi nepriaznivými úmrtnostnými pomermi (Šprocha & Tišliar, 2009c, 2018). Potvrdzujú to aj hodnoty strednej dĺžky života pri narodení. Tie sa v roku 1900 pohybovali u mužov na úrovni niečo viac ako 36 rokov a u žien dosahovali približne 39 rokov. O dekádu neskôr už stredná dĺžka života pri narodení síce u mužov prekonal tesne hranicu 40 rokov a u žien sa priblížila k 43 rokom, no aj napriek tomu na Slovensku bola dĺžka života o približne 14 – 15 rokov kratšia ako v niektorých škandinávskych krajinách (najmä vo Švédsku a Nórsku, bližšie napr. Šprocha & Tišliar, 2009c).

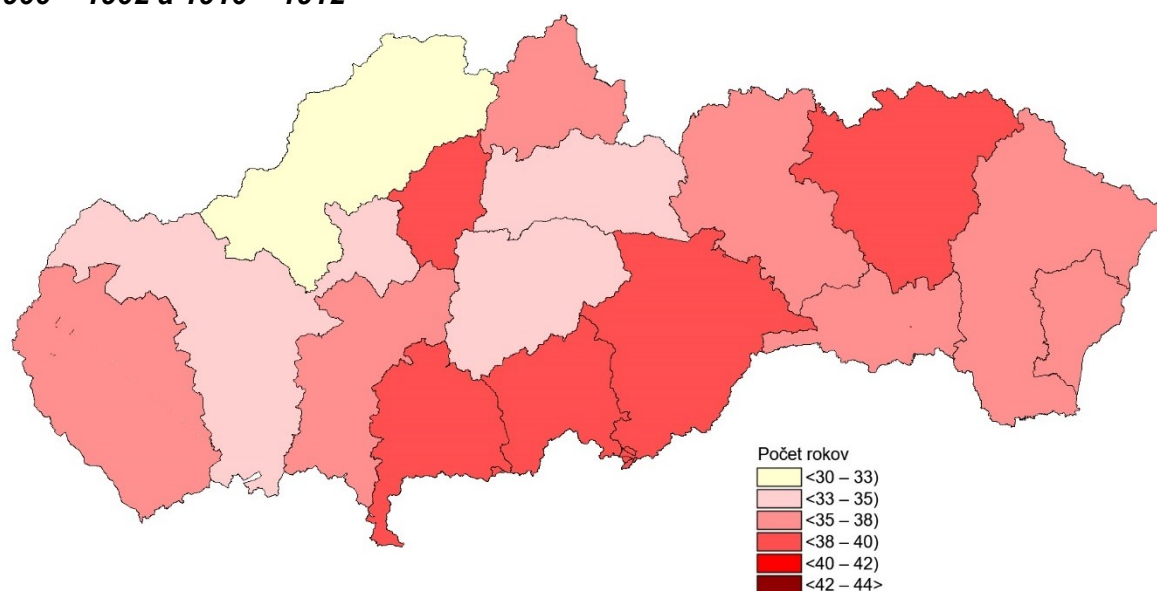
Dôležitou črtou úmrtnostných pomerov na začiatku 20. storočia však bola aj existencia pomerne významných regionálnych rozdielov. Jednoznačne najkratšiu

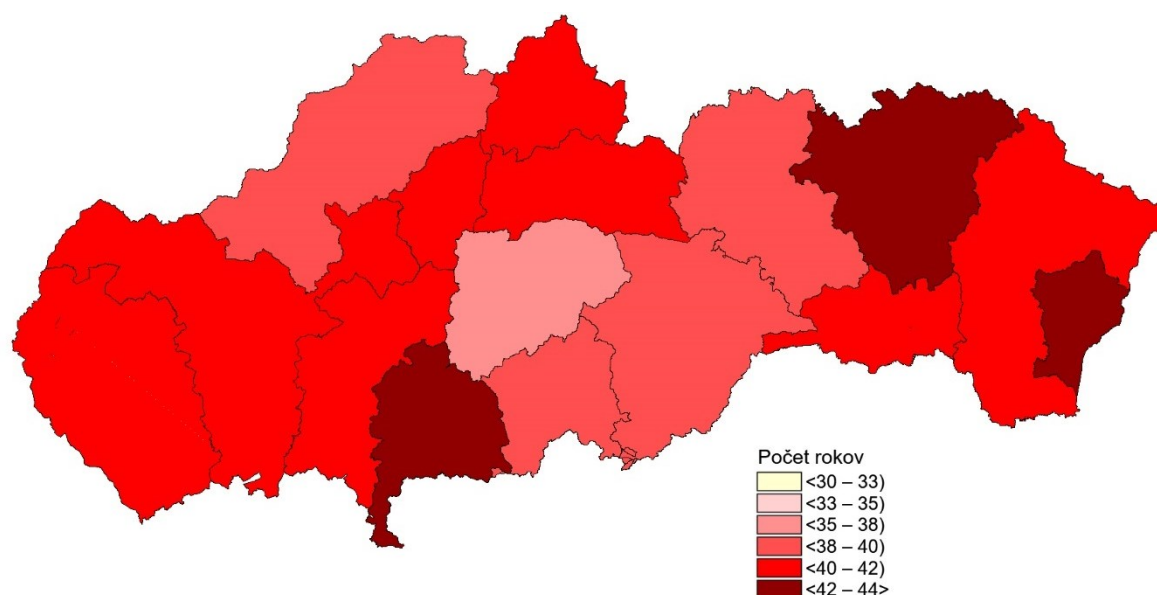
strednú dĺžku života dosahovala Trenčianska župa, kde u mužov neprekročila ani hranicu 33 rokov. Pod 35 rokmi sa však nachádzala v mužskej časti populácie aj Nitrianska, Zvolenská a Liptovská župa. Naopak, najpriaznivejšie úmrtnostné pomery registrujeme u mužov v tomto období na juhu stredného Slovenska v Hontianskej a Gemersko-malohontskej župe. Okrem nich v rozmedzí 38 – 40 rokov sa stredná dĺžka života mužov pri narodení pohybovala aj na východe v Šarišskej župe a na strednom Slovensku v Turčianskej župe (obr. č. 7).

O dekádu neskôr hodnoty strednej dĺžky života mužov pri narodení potvrdzujú celoslovenský trend zlepšovania úmrtnostných pomerov. Pri určitom zovšeobecnení môžeme povedať, že najdynamickejšie sa potenciálny počet rokov života predĺžil u práve narodených chlapcov v tých župách, ktoré sa na začiatku storočia vyznačovali vyššou úmrtnosťou (Trenčianska, Nitrianska, Liptovská župa, obr. č. 7). Naopak, v župách s priaznivejšími úmrtnostnými pomermi na začiatku 20. storočia (Turčianska, Hontianska, Spišská, Gemersko-malohontská župa) bola dynamika znižovania úmrtnosti mužov signifikantne nižšia. V dôsledku týchto rozdielov sa čiastočne zmenil aj priestorový obraz rozloženia celkov s vyššou a nižšou úmrtnosťou.

Najdlhší život pri zachovaní intenzity úmrtnosti z rokov 1910 – 1912 by mali pred sebou práve narodení chlapci v Hontianskej, Šarišskej župe, ku ktorým pribudla aj Užská župa (obr. č. 7). Naopak, v Gemersko-malohontskej a Novohradskej župe dynamika zmien bola výrazne nižšia, a preto tieto celky sa skôr radili k priestorom s horšími úmrtnostnými pomermi mužov. Do skupiny žúp, kde stredná dĺžka života mužov pri narodení v rokoch 1910 – 1912 neprekročila ešte hranicu 38 rokov, patrila aj Trenčianska župa. Najhoršiu situáciu však zisťujeme v tomto období vo Zvolenskej župe. Tu by sa pri zachovaní úmrtnostných pomerov mali šancu dožiť práve narodení chlapci v priemere menej ako 38 rokov.

Obr. č. 7: Stredná dĺžka života mužov pri narodení v župách Slovenska v rokoch 1900 – 1902 a 1910 – 1912





Zdroj: Népmozgalma 1900 – 1902 a 1909 – 1912, Népszámlálása 1900 a 1910; výpočty autorov

Hranice územnosprávneho usporiadania: spracovanie autorov

Podobný priestorový obraz môžeme pozorovať aj v ženskej časti populácie. Najvyššie hodnoty strednej dĺžky života pri narodení boli zaznamenané u práve narodených dievčat pochádzajúcich zo Šarišskej, Hontianskej a Abovsko-turnianskej župy, kde sa tento ukazovateľ nachádzal nad hranicou 40 rokov. Na druhej strane Trenčianska župa sa vyznačovala najnižšou hodnotou, keď v rokoch 1900 – 1902 nedosahovala ani 34 rokov. Relatívne nízke hodnoty boli zaznamenané aj vo Zvolenskej župe (35 rokov) a v Liptovskej, Turčianskej a Nitrianskej župe s 35 – 38 rokmi (obr. č. 8).

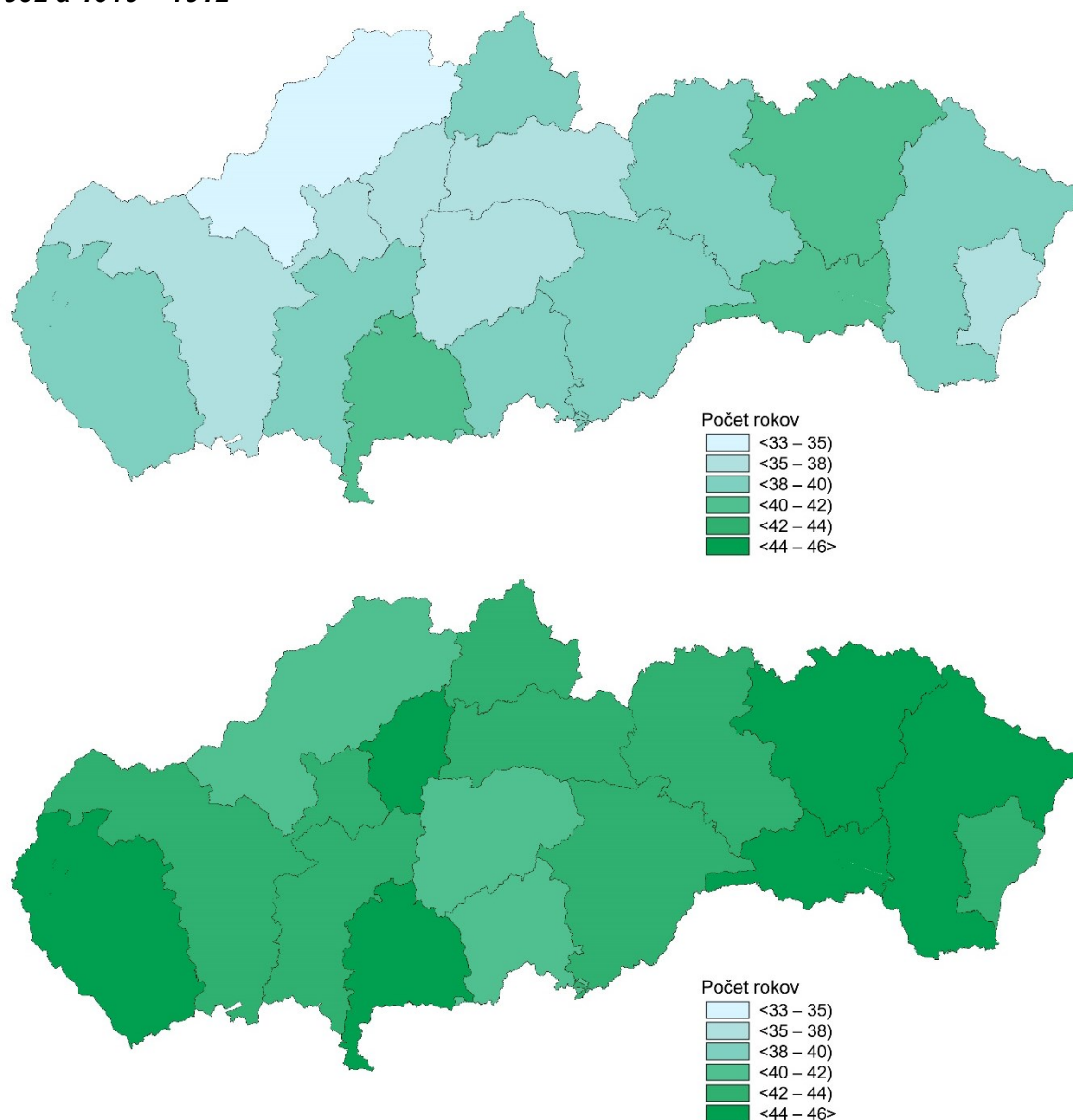
O desaťrocie neskôr sa najdynamickejšie predĺžil život žien v Trenčianskej župe. Aj napriek tomu patrila ženská populácia k tým, ktoré mali pred sebou v priemere najkratší život. Významný pokles úmrtnosti registrujeme aj v Liptovskej, Turčianskej a Nitrianskej župe. Na druhej strane v niektorých župách s priaznivejšími úmrtnostnými pomermi na začiatku 20. storočia (napr. Novohradská, Spišská, Hontianska, Šarišská, Oravská a Gemersko-malohontská župa) bol rast očakávanej dĺžky života podstatne miernejší.

Vo všetkých župách na Slovensku sa v rokoch 1910 – 1912 dostala stredná dĺžka života žien pri narodení nad hranicu 40 rokov. Najvyššie hodnoty sa dosiahli v Šarišskej župe, kde sa práve narodené ženy mohli pri zachovaní vtedajších úmrtnostných podmienok dožiť v priemere viac ako 45 rokov. Vyššie hodnoty stredná dĺžka života pri narodení (44,5 – 45,0 rokov) dosahovala aj v Hontianskej a Abovsko-turnianskej župe. Podobne priaznivé hodnoty boli pred prvou svetovou vojnou zaznamenané aj v Bratislavskej, Turčianskej a Zemplínskej župe. Tu sa očakávaný počet rokov života žien pohyboval tesne nad 44 rokmi (pozri obr. č. 8). Najhoršie úmrtnostné pomery zostávali vo Zvolenskej, v Trenčianskej a Novohradskej župe, kde sa aj napriek spomínanému zlepšeniu nepodarilo prekročiť hranicu 41 rokov.

Dôležitým faktorom celkových úmrtnostných pomerov na Slovensku a v jeho jednotlivých župách bola úmrtnosť najmenších detí. Najvyššiu dojčenskú úmrtnosť

môžeme v priemere rokov 1900 – 1904 identifikovať predovšetkým na západe Slovenska. Z 1 000 živonarodených detí zomieralo do jedného roku života v Bratislavskej, Nitrianskej a Trenčianskej župe 200 – 227 detí. V tomto rozmedzí sa úmrtnosť najmenších detí pohybovala aj v Liptovskej a Abovsko-turnianskej župe. V ostatných župách dočernská úmrtnosť neprekračovala hranicu 200 ‰ (obr. č. 9). Jednoznačne najnižšia bola v Hontianskej župe, kde v priemere rokov 1900 – 1905 zomieralo z 1 000 živonarodených necelých 180 živonarodených detí.

Obr. č. 8: Stredná dĺžka života žien pri narodení v župách Slovenska v rokoch 1900 – 1902 a 1910 – 1912



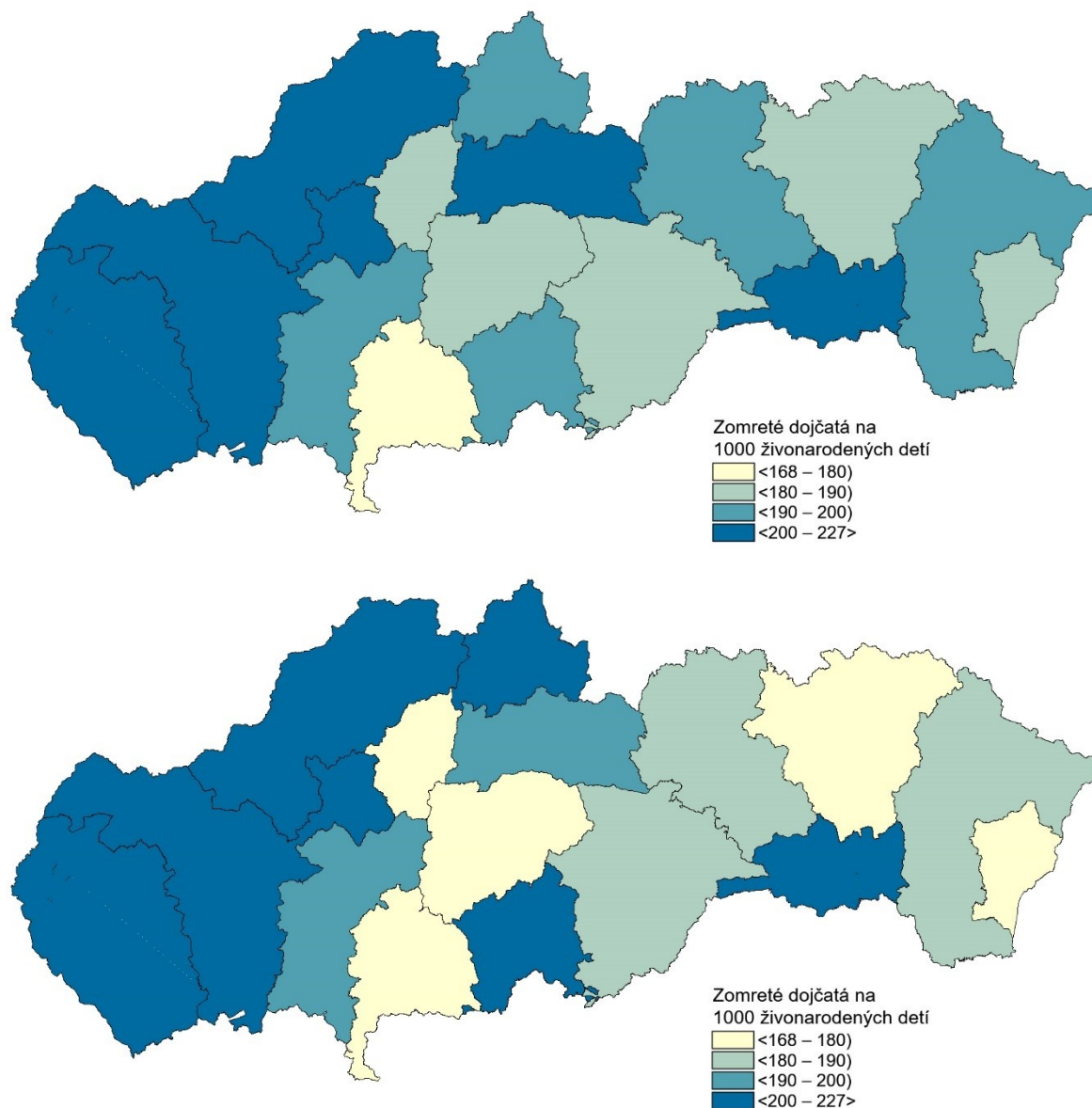
Zdroj: Népmozgalma 1900 – 1902 a 1909 – 1912, Népszámlálás 1900 a 1910; výpočty autorov

Hranice územnosprávneho usporiadania: spracovanie autorov

Ďalší vývoj v predvojnovom období sa niesol v znamení určitého zlepšovania úmrtnostných pomerov najmenších detí, čo sa odzrkadlilo aj na regionálnej úrovni. Naďalej však v rokoch 1905 – 1909 bolo možné identifikovať východo-západný

gradient. Najvyššia dojčenská úmrtnosť tak zostávala predovšetkým v župách na západe Slovenska, a to v súvislom páse od Bratislavskej župy až po Oravskú, kde z 1 000 živonarodených detí zomieralo 200 – 227 detí do prvého roku života (obr. č. 9).

Obr. č. 9: Dojčenská úmrtnosť v župách na Slovensku v rokoch 1900 – 1904 a 1905 – 1909



Zdroj: Népmozgalma 1900 – 1902 a 1909 – 1912, Népszámlálás 1900 a 1910; výpočty autorov

Hranice územnosprávneho usporiadania: spracovanie autorov

Horšie úmrtnostné pomery najmenších detí registrujeme aj v niektorých župách na juhu krajiny. Išlo predovšetkým o Abovsko-turniansku a Novohradskú župu, kde dojčenská úmrtnosť v rokoch 1905 – 1909 tiež prekročovala hranicu 200 ‰. Najlepšie úmrtnostné pomery najmenších detí zaznamenávame v už spomínanej Hontianskej župe. Pod hranicu 180 ‰ sa však v rokoch 1905 – 1909 dostali aj Turčianska, Zvolenská župa na strednom Slovensku a na východe Šarišská a Užská župa (obr. č. 9).

6. ZÁVER

Analýza základných reprodukčných procesov v župách Slovenska na začiatku 20. storočia ukázala jasnú existenciu priestorových rozdielov, ktoré boli prítomné už v predvojnovom období a predstavovali výrazný regionálny fenomén. V kontexte postupujúcej demografickej tranzície, ktorú sprevádzal pokles plodnosti a predlžovanie života, zostal na Slovensku naďalej dominantným štrukturálnym znakom veľmi skorý a takmer univerzálny vstup do manželstva. Výsledky naznačujú, že regionálne rozdiely v intenzite a časovaní sobášnosti boli súčasťou dlhodobých vývojových trajektórií žúp a neboli len produktom aktuálnych zmien začiatku 20. storočia.

Podiel slobodných na konci reprodukčného veku zostával nízky, čo poukazuje na dlhodobú normu univerzálnosti manželstva. Regionálne rozdiely sa prejavovali predovšetkým v župách s prítomnosťou väčších urbanizačných centier alebo migrácie. Bratislavská župa vykazovala vyšší podiel slobodných osôb, čo by mohlo súvisieť s častejšou prítomnosťou špecifických profesií – napr. úradníkov, vojakov či služobníctva, ako aj s vplyvom mestského prostredia, ktoré historicky oddŕaľovalo uzavretie manželstva.

Hodnoty úhrnnej sobášnosti ukázali, že na prelome storočí bola sobášnosť mužov v župách Slovenska prevažne nižšia než hodnota jedného sobáša na muža, pričom vyššie hodnoty vykazoval sever a východ krajiny. Naopak, v predvečer prvej svetovej vojny nastal v mnohých župách k mierny nárast intenzity sobášnosti. U žien sa priestorové vzorce čiastočne odlišovali – vyššie intenzity dosahovali župy stredného a západného Slovenska, zatiaľ čo najnižšie hodnoty vykazovali župy severovýchodu a severu stredného Slovenska.

Úrovňou plodnosti sa Slovensko na začiatku 20. storočia nachádzalo ešte len v ranom štádiu demografickej revolúcie. Aj keď sa hodnoty úhrnnej plodnosti v župách v predvečer prvej svetovej vojny v porovnaní so začiatkom 20. storočia znížili, stále zostávali relatívne vysoké. Najvyššie hodnoty boli v Nitrianskej, Trenčianskej, Šarišskej a Užskej župe, pričom najnižšia plodnosť sa sústreďovala najmä na juhu stredného Slovenska, kde už boli zaznamenané aj spoločensky širšie prejavy vedomej regulácie počtu detí v rodine.

Dôležité zistenia priniesla aj analýza indexu manželskej plodnosti, ktorý umožnil nepriamo merať stupeň vedomej regulácie plodnosti v rodinách. Výsledky opätovne potvrdili, že najvýraznejšie táto prax bola rozšírená v župách južného stredného Slovenska, pričom v Hontianskej župe už hodnoty klesli pod hranicu 50 %, ktorá podľa literatúry indikuje aktívny nástup kontroly pôrodnosti. Podobné správanie sa postupne rozširovalo aj smerom na východ a sever. Paradoxne na západe Slovenska sa index ešte stále udržiaval nad hranicou 60 %, ktorá indikuje, že v populácii ešte nedochádza k širšej akceptácii regulácie plodnosti.

Nízky podiel nemanželských detí potvrdil, že reprodukcia zostávala úzko spojená s manželstvom, čo bolo výrazným kultúrno-normatívnym znakom Slovenska až do konca 20. storočia. Najvyššie podiely detí narodených mimo manželského zväzku sa koncentrovali na východe Slovenska, kde ich zrejme ovplyvňovala prítomnosť špecifických etnicko-náboženských štruktúr (ortodoxní Židia a Rómovia).

Úmrtnosť bola na Slovensku na začiatku 20. storočia stále veľmi nepriaznivá. Pomerne výrazné pritom boli aj regionálne diferencie. Najproblematickejšia situácia bola u mužov najmä v Trenčianskej a Zvolenskej župe. Naopak, najpriaznivejšie úmrtnostné pomery dosahovali skôr muži na juhu stredného a v niektorých župách východného Slovenska. U žien bola situácia podobná. Uvedené priestorové diferencie pritom úzko súviseli aj s identifikovanými rozdielmi z hľadiska úmrtnosti najmenších detí. U oboch pohlaví môžeme pritom aj na regionálnej úrovni zaznamenať postupné určité znižovanie úmrtnosti.

Výsledky našej analýzy preukázali, že na základe dostupných údajov uhorskej štatistiky je možné vypočítať niektoré „moderné“ demografické prierezové indikátory na regionálnej úrovni aj pre predvojnové obdobie. Tie nám následne umožnili identifikovať priestorové diferencie v intenzite sobášnosti, plodnosti a úmrtnosti. Potvrdili, že regióny Slovenska nevstupovali do demografickej tranzície homogénne, ale s rozdielnou dynamikou, čo zanechalo stopy v charaktere demografického správania aj v neskoršom 20. storočí. Zistené regionálne vzorce tiež naznačujú, že kultúrne, hospodárske a sociálne faktory mohli mať silný priestorový rozmer a mohli tak byť dôležitými determinantmi demografickej reprodukcie na regionálnej úrovni ešte pred zánikom Rakúsko-Uhorska a vznikom samostatného Československa.

Článok je čiastkovým výstupom z projektu VEGA č. 1/0231/23 Priestorové diferenciacie prirodzeného pohybu obyvateľstva na Slovensku od konca 19. storočia do konca 20. rokov 20. storočia.

So zámerom vylúčiť konflikt záujmov Branislav Šprocha ako autor článku neparticipoval na per rollam komunikácii a rokovaníach Redakčnej rady časopisu Slovenská štatistika a demografia vo veciach týkajúcich sa tohto článku.

LITERATÚRA

- Botíková, M. (1997). Regulácia pôrodnosti. In M. Botíková, S. Švecová & K. Jakubíková (Eds.). *Tradície slovenskej rodiny* (pp. 148 – 160). VEDA.
- Botíková, M. (2021). „Jedno dieťa a dosť!“ Zúžená reprodukcia a jej protirečivosť v historicko-etnologickú perspektíve. In D. Nešťáková (Ed.). *Moc sexu. Sex a sexualita v moderných dejinách Slovenska* (pp. 99 – 116). Paradigma Publishing.
- Coale, A. J. (1965). Factors associated with the development of low fertility: an historic summary. In *United Nations World Population Conference, Belgrade* (pp. 205 – 207).
- Coale, A. J. (1969). J. The Decline of Fertility in Europe from the French Revolution to World War II. In: S. J. Behrman, L. Corsa & R. Freedman (Eds.). *Fertility and Family Planning* (pp 3 – 24). University of Michigan Press.
- Eaton, J., W., & Meyer, A. J. (1953). The social biology of very high fertility among the Hutterites. The demography of a unique population. *Human Biology*, 25(3), 206 – 264.
- Fialová, L., Pavlík, Z., & Vereš, P. (1990). Fertility decline in Czechoslovakia during the last two centuries. *Population Studies*, 44(1), 89 – 106.
- Larsen, U., & Vaupel, J. W. (1993). Hutterite fecundability by age and parity: strategies for frailty modeling of event histories. *Demography*, 30(1), 81 – 102.
- Pavlík, Z., Rychtaříková, J., & Šubrtová, A. (1986). *Základy demografie*. Academia.
- Šprocha, B., & Tišliar, P. (2009a). *Náčrt vývoja sobášnosti na Slovensku v rokoch 1919 – 1937*. STIMUL.

- Šprocha, B., & Tišliar, P. (2009b). *Plodnosť a celková reprodukcia obyvateľstva Slovenska v rokoch 1919 – 1937*. STIMUL.
- Šprocha, B., & Tišliar, P. (2009c). *Vývoj úmrtnosti na Slovensku v rokoch 1919 – 1937*. STIMUL.
- Šprocha, B., & Tišliar, P. (2012). *Demografický obraz Slovenska v sčítaniach ľudu 1919 – 1940*. Tribun EU.
- Šprocha, B., & Tišliar, P. (2015). Populačný vývoj Slovenska v dlhom 19. storočí. Náčrt demografických trendov. In D. Kováč, E. Kowalská & P. Šoltés (Eds.). *Spoločnosť na Slovensku v dlhom 19. storočí* (pp 64 – 94). VEDA.
- Šprocha, B., & Tišliar, P. (2016). *Transformácia plodnosti žien Slovenska v 20. a na začiatku 21. storočia*. Muzeológia a kultúrne dedičstvo.
- Šprocha, B., & Tišliar, P. (2018). *100 rokov obyvateľstva Slovenska od vzniku Československa po súčasnosť*. Muzeológia a kultúrne dedičstvo.
- Van de Walle, E. (1974). *The female population on France in the nineteenth century*. Princeton University Press.
- Vereš, P. (1983). Vývoj plodnosti na Slovensku v letech 1880 – 1910. *Demografie*, 25(3), 202 – 207.
- Vereš, P. (1986). Regionální vývoj plodnosti na Slovensku v letech 1910 – 1980. *Demografie*, 28(2), 110-117.

ZDROJE ÚDAJOV

- A Magyar Korona országainak 1900. évi népszámlálása. 3. r. A népesség részletes leírása. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Magyar statisztikai közlemények. Ú. S. 5. köt. – Budapest, 1907. VII, 746 p.
- A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 5. r. Részletes demografia. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Magyar statisztikai közlemények. Ú. S. 61. köt. – Budapest, 1916. IV, 635 p.
- A Magyar Korona országainak 1900., 1901. és 1902.évi népmozgalma – Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Magyar statisztikai közlemények. Ú. S. 7. köt. – Budapest, 1905. VIII, 106, 675 p.
- A Magyar Szent Korona országainak 1909., 1910., 1911. és 1912. évi népmozgalma. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Magyar statisztikai közlemények. Ú. S. 50. köt. Budapest, 1916. IX, 189, 947 p.

RESUMÉ

Štúdia sa zameriava na vybrané aspekty sobášnosti, plodnosti a úmrtnosti v župách zasahujúcich v prevažnej miere na územie dnešného Slovenska na začiatku 20. storočia. Na základe publikovaných demografických štatistík Uhorského kráľovstva bolo možné zostrojiť moderné prierezové demografické ukazovatele na regionálnej úrovni a identifikovať odlišné priestorové vzorce. Výsledky potvrdzujú existenciu niektorých regionálnych rozdielov vo všetkých analyzovaných demografických procesoch už pred prvou svetovou vojnou.

Sobášnosť sa vyznačovala pretrvávajúcim skorým a takmer univerzálnym vstupom do manželstva, čo bol v tom čase typický vzorec pre Slovensko. Priestorové rozdiely v podiele nikdy nevydatých a nemanželských osôb vo vyššom veku odrážajú skôr dlhodobé demografické správanie ako dočasnú situáciu. Župy s veľkými mestskými centrami, najmä Bratislava, vykazovali vyšší podiel trvalo slobodných osôb, pravdepodobne v dôsledku špecifickej štruktúry povolání a prítomnosti osôb pracujúcich v domácich službách. Naproti tomu severné regióny zaznamenali vyšší podiel spôsobený migráciou mužov za prácou. Celková intenzita sobášnosti sa pred

prvou svetovou vojnou mierne zvýšila, pričom vyššie hodnoty boli zistené v severných a východných župách.

Plodnosť pred prvou svetovou vojnou klesala vo všetkých župách, hoci hodnoty zostali relatívne vysoké, čo naznačuje len skorú fázu demografického prechodu. Najvyššie úrovne boli zaznamenané v župách na západnom a východnom Slovensku, zatiaľ čo nižšia plodnosť charakterizovala časti stredného južného Slovenska. Najvyššie tempo poklesu sa vyskytlo v oblastiach, ktoré predtým vykazovali nadpriemerné úrovne. Index manželskej plodnosti poukázal na začiatok vedomého obmedzovania veľkosti rodiny, najmä v južných centrálnych okresoch, kde hodnoty klesli pod prahové hodnoty, ktoré podľa demografickej teórie naznačujú vedomé obmedzovanie veľkosti rodiny. Priestorovo šírenie tohto správania postupovalo z juhu smerom na východ a sever, zatiaľ čo župy na západe naďalej vykazovali vyššiu manželskú plodnosť.

Mimomanželské pôrody zostali relatívne zriedkavé, čo svedčí o pretrvávajúcej kultúrnej norme spájajúcej pôrod s manželstvom. Len niekoľko východných okresov vykazovalo vyššie podiely, pravdepodobne ovplyvnené miestnym etnickým a náboženským zložením.

Úmrtnostné podmienky na začiatku storočia boli nepriaznivé. Existovali značné priestorové nerovnosti: najvyššia úmrtnosť bola zistená v Trenčianskej a Zvolenskej župe, zatiaľ čo najpriaznivejšie podmienky sa dosiahli vo viacerých župách juhu stredného a severovýchodného Slovenska. Dojčenská úmrtnosť zohrávala kľúčovú úlohu pri formovaní celkovej úmrtnosti. Najvyššie úrovne boli zaznamenané v západných okresoch, zatiaľ čo okresy stredného Slovenska mali relatívne priaznivé hodnoty.

Zistené výsledky potvrdili, že moderné demografické ukazovatele pre župy Slovenska možno vypočítať za obdobie pred prvou svetovou vojnou s využitím dostupných historických štatistických zdrojov. Regionálne rozdiely v sobášnosti, plodnosti a úmrtnosti boli výrazné a odhaľujú pretrvávajúce demografické modely ovplyvnené sociokultúrnymi, ekonomickými a environmentálnymi faktormi. Priestorové trajektórie pozorované počas tohto obdobia vytvorili základ pre neskorší demografický vývoj a mohli by pomôcť vysvetliť dlhodobé rozdiely, ktoré pretrvávali počas celého 20. storočia.

RESUME

This study examines selected aspects of nuptiality, fertility, and mortality in the counties of the territory largely corresponding to present-day Slovakia in the period around the Population Censuses of 1900 and 1910. Based on published demographic statistics of the Kingdom of Hungary, it was possible to construct contemporary cross-sectional demographic indicators at the regional level and identify distinct spatial patterns. The results confirm the existence of some regional differences in all analyzed demographic processes already before the outbreak of the First World War .

Nuptiality was characterized by a persistently early and almost universal entry into marriage, a pattern typical for Slovakia at the time. Spatial differences in the share of never-married individuals at older ages reflect long-term demographic behaviour rather than a temporary situation. Counties with large urban centres, particularly Bratislava, exhibited a higher share of never-married individuals, probably due to the specific occupational structure and the presence of domestic service employment. In contrast, northern regions experienced higher share caused by male labour migration. The overall intensity of nuptiality increased slightly prior to the First World War, with higher values observed in the northern and eastern counties.

Fertility before the First World War was declining in all counties, although the values remained relatively high, indicating only the early phase of the demographic transition. The highest levels were recorded in counties in western and eastern Slovakia, while lower fertility characterised parts of central southern Slovakia. The fastest pace of decline occurred in areas that had previously shown above-average levels. The marital fertility index pointed to the beginning of deliberate limitation of family size, especially in the southern central counties, where values fell below thresholds that, according to demographic theory, indicate conscious limitation of family size. Spatially, the spread of this behaviour advanced from the south to east and north, while western counties continued to exhibit higher marital fertility.

Extramarital births remained relatively rare, which demonstrates the persistent cultural norm linking childbirth to marriage. Only a few eastern counties recorded higher shares, likely influenced by local ethnic and religious compositions.

Mortality conditions at the beginning of the century were unfavourable, with significant spatial disparities: the worst values were observed in the Trenčín and Zvolen county, whereas the most favourable conditions were recorded in several counties of the central southern region and parts of the northeast. Infant mortality played a pivotal role in shaping overall mortality. The highest levels were observed in western counties, while central Slovak counties recorded relatively favourable values.

The results demonstrate that modern demographic indicators can be constructed for the period preceding the First World War using the available historical statistical sources. Regional differences in nuptiality, fertility, and mortality were significant and reveal persistent demographic models affected by socio-cultural, economic, and environmental factors. The spatial trajectories observed during this period formed a foundation for subsequent demographic developments and may help to explain long-term disparities that persisted throughout the 20th century.

PROFESIJNÝ ŽIVOTOPIS

Prof. PhDr. Pavol Tišliar, PhD., absolvoval štúdium archívniectva, pomocných vied historických a histórie na Univerzite Komenského v Bratislave. Je profesorom slovenských dejín (2015) so zameraním najmä na oblasť historickej demografie Slovenska. Pôsobí v Ústave archeologie a muzeologie na Filozofickej fakulte Masarykovej univerzity v Brne. V oblasti demografie sa venuje populačnému vývoju Slovenska v historickom diskurze 19. a 20. storočia.

Doc. RNDr. PhDr. Branislav Šprocha, PhD., absolvoval magisterské štúdium na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe v odbore demografia a geodemografia (2006). V roku 2011 ukončil doktorandské štúdium v programe demografia a v roku 2021 sa na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave habilitoval v odbore humánna geografia. Od roku 2007 je vedeckovýskumným pracovníkom Výskumného demografického centra pri INFOSTAT-e a od roku 2009 vedeckým pracovníkom Prognostického ústavu Centra spoločenských a psychologických vied SAV. V roku 2015 sa stal vedúcim Výskumného demografického centra. V oblasti demografie sa špecializuje na problematiku rodinného a reprodukčného správania a ich vplyvu na spoločnosť. Okrem toho sa zameriava na analýzu vybraných populačných štruktúr, reprodukčného správania rómskeho obyvateľstva na Slovensku a otázky konštrukcie populačných prognóz.

KONTAKT

tisliar@phil.muni.cz

branislav.sprocha@gmail.com

Dušana DOKUPILOVÁ
Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, v. v. i.
Branislav ŠPROCHA
INFOSTAT – Výskumné demografické centrum

NÁBOŽENSKÉ VYZNANIE AKO DIFERENCUJÚCI FAKTOR RODINNÉHO SPRÁVANIA NA SLOVENSKU PODĽA VÝSLEDKOV SODB 2021

RELIGIOUS AFFILIATION AS A DIFFERENTIATING FACTOR IN FAMILY BEHAVIOR IN SLOVAKIA BASED ON THE RESULTS OF THE 2021 POPULATION AND HOUSING CENSUS

ABSTRAKT

Náboženské vyznanie predstavuje jeden z najkonzistentnejších diferenčných faktorov rodinného a reprodukčného správania. Veriace osoby majú vo všeobecnosti vyššiu intenzitu sobášnosti, menej často sa rozvádajú, majú skôr a väčší počet detí. Aj medzi jednotlivými denomináciami bývajú identifikované významné diferencie v intenzite a časovaní sobášnosti, rozvodovosti a plodnosti. Cieľom predloženej štúdie je analýza vybraných aspektov rodinného a reprodukčného správania na Slovensku v spojitosti s náboženským vyznaním osôb deklarovaných v sčítaní obyvateľov 2021. Získané výsledky potvrdili existenciu diferencí v intenzite sobášnosti, plodnosti a čiastočne aj rozvodovosti, ako aj časovania začiatku manželskej a rodičovskej dráhy medzi veriacimi a osobami bez vyznania. Rovnako naznačili určité diferencie medzi protestantmi a katolíkmi.

ABSTRACT

Religious affiliation represents one of the most consistent differentiating factors in family and reproductive behaviour. Individuals with a religious affiliation tend to have higher levels of marriage formation, lower divorce rates, and earlier entry into parenthood and higher number of children. Significant differences in the intensity and timing of marriage, divorce and fertility are also identified between individual religious groups. The aim of the presented study is to analyze family and reproductive behaviour, as well as family households in Slovakia, in connection with the religious affiliation, as declared in the 2021 Census. The results obtained confirmed the existence of differences in the intensity of marriage, fertility and divorce, as well as in the timing of the entry into marital and parental life courses, between believers and people without a religion. Furthermore, the results also indicated certain differences between Protestants and Catholics.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

náboženské vyznanie, rodinné správanie, sobášnosť, rozvodovosť, plodnosť, SODB 2021, Slovensko

KEY WORDS

religious affiliation, family behaviour, nuptiality, divorce rate, fertility, the 2021 Population and Housing Census, Slovakia

1. ÚVOD

Vierovyznanie predstavuje jeden z najčastejšie reflektovaných a najkonzistentnejších diferenčných faktorov rodinného a reprodukčného správania (Andorka,

1978). Napríklad získané výsledky z analýz plodnosti v spojitosti s náboženským vyznaním upozorňujú na vyššiu plodnosť veriacich v porovnaní s osobami bez vyznania, ako aj na existujúce rozdiely v počte detí medzi jednotlivými denomináciami (napr. Frejka & Westoff, 2008; Peri-Rotem, 2016; Zhang, 2008). V tomto smere je dlhodobá zaznamenaná vyššia plodnosť žien hlásiacich sa k rímskokatolíckemu vierovyznaniu, a to najmä v porovnaní s osobami evanjelického a reformovaného náboženstva (Andorka, 1978). Súčasne však niektoré práce (Frejka & Westoff, 2008; Zhang, 2008) naznačujú, že dané diferencie medzi veriacimi a osobami bez vyznania, respektíve medzi jednotlivými denomináciami, sa v čase zmenšujú.

Na potenciálny význam náboženského vyznania ako determinantu rodinného a reprodukčného správania sa nepriamo poukázalo prostredníctvom prepojenia zastúpenia osôb hlásiacich sa k nejakému vierovyznaniu a úrovne pôrodnosti (celkovo či v manželstve) v okresoch Slovenska (Hrubý, 1997; Hrubý & Farská, 1996; Pastor, 1994; Marenčáková, 2003; Mládek et al., 2006). Preukázala sa pritom kladná lineárna závislosť medzi podielom veriacich v sčítaniach 1991 a 2001 a pôrodnosťou. Súčasne sa zistili negatívne korelácie medzi stupňom religiozity a hrubej miery rozvodovosti, indexom rozvodovosti, hrubou mierou indukovanej potratovosti (Pastor, 1994; Mládek et al., 2006).

Niektoré ďalšie analýzy (Šprocha & Tišliar, 2016, 2019) sa snažili prostredníctvom diferenčného prístupu identifikovať hlavné rozdiely v konečnej plodnosti a štruktúre žien podľa parity. Potvrdili jednak celkovo vyššiu plodnosť veriacich žien (v porovnaní so skupinou bez vyznania), ako aj vyššiu plodnosť žien hlásiacich sa ku gréckokatolíckej alebo pravoslávnej cirkvi. Opačná situácia bola najmä u osôb, ktoré deklarovali, že sú bez vyznania. V prípade deklarácie určitej denominácie nižšia realizovaná plodnosť bola pozorovaná u osôb evanjelickej a reformovanej cirkvi (Šprocha & Tišliar, 2016, 2019). Rovnako tieto staršie zistenia poukazovali na určité diferencie v časovaní štartu materstva, keď skoršie začiatky sa opätovne spájali s veriacimi osobami. Otázke prepojenia sobášnosti, rozvodovosti a náboženského vyznania však doteraz nebola venovaná väčšia pozornosť.

Cieľom predloženej štúdie je podrobnejšia analýza rodín, rodinného správania a reprodukcie na Slovensku z výsledkov Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021 (SODB 2021), kde potenciálnym diferenčným faktorom je náboženské vyznanie. Konkrétne sa zameriame na to, či existujú medzi veriacimi a osobami bez vyznania a tiež zvlášť medzi najpočetnejšími denomináciami na Slovensku diferencie v intenzite a časovaní vstupov do prvého manželstva a rodenia detí. Zároveň sa budeme usilovať zistiť prípadné diferencie v rozvodovosti.

2. ZDROJE ÚDAJOV A METODIKA PRÁCE

Kľúčovým zdrojom údajov na analýzu štrukturálneho zloženia osôb na Slovensku podľa veku, pohlavia a náboženského vzdelania je sčítanie obyvateľov (SODB). V podstate žiadny iný zdroj, ktorý by pokrýval celú populáciu a umožňoval potrebné kombinačné triedenia, neexistuje. V našom prípade využijeme skutočnosť, že v sčítaniach okrem tohto štrukturálneho znaku sa zisťuje aj rodinný stav a počet živonarodených detí, ktoré vo svojej podstate umožňujú buď priamo, alebo nepriamo (pozri ďalej) analyzovať rodinné správanie a charakter reprodukcie osôb podľa náboženského vyznania.

V našej práci sa budeme opierať o výsledky posledného Sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2021 (rozhodujúci okamih polnoc z 31. 12. na 1. 1.). Údaje sme získali z verejne dostupnej databázy Štatistického úradu Slovenskej republiky (ďalej ŠÚ SR)¹ a časť v podobe potrebných kombinačných tabuliek nám poskytol priamo ŠÚ SR. Konkrétne budeme pracovať s nasledujúcimi kombinačnými triedeniami:

- pohlavie, vek, náboženské vyznanie a rodinný stav,
- pohlavie, vek (a z neho odvodená generácia = rok narodenia), náboženské vyznanie a počet živonarodených detí.

V prípade náboženského vyznania budeme najprv hodnotiť diferencie v rodinnom a reprodukčnom správaní medzi osobami, ktoré v sčítaní deklarovali, že sú bez vyznania, a osobami, ktoré sa hlásili k nejakému vierovyznaniu (tzv. skupina veriaci²). V druhom kroku sa pozrieme na prípadné diferencie medzi najpočetnejšími denomináciami (rímskokatolícka, gréckokatolícka, pravoslávna, evanjelická augsburského vyznania, reformovaná), pričom ostatné vierovyznania vytvárajú spoločnú skupinu „iné“. Na tomto mieste si dovoľujeme upozorniť, že početnosť záznamov pri niektorých denomináciách je pomerne malá, a preto získané výsledky môžu byť zaťažené náhodnými chybami (tzv. problém malých čísel).

Základom analýzy rodinného správania (vznik a zánik manželských zväzkov) je triedenie údajov z SODB 2021 podľa pohlavia, veku, náboženského vyznania a rodinného stavu (slobodní a rozvedení). Pri sobášnosti budeme výslednú intenzitu môcť hodnotiť len nepriamo v podobe podielu osôb, ktoré zostanú na konci reprodukčného veku (40 – 49 rokov), resp. po jeho skončení (50 – 54 rokov) stále slobodní. Súčasne však budeme analyzovať priebeh poklesu podielu slobodných s rastúcim vekom od legislatívneho veku, keď je na Slovensku možné uzatvárať manželský zväzok (16 rokov). Tento prístup nám umožní predovšetkým odhaliť prípadné diferencie v načasovaní manželského štartu. Z podielu slobodných podľa veku následne vypočítame syntetický ukazovateľ časovania známy ako *singulate mean age at marriage* (ďalej SMAM, bližšie pozri UN, 1983). Ten prezentuje priemerný počet rokov, ktoré osoba prežije od narodenia do konca reprodukčného veku ako slobodná.

Samotný výpočet indikátora SMAM je založený na nasledujúcich na seba nadväzujúcich krokoch:

- 1) výpočet podielu slobodných osôb s_x^s pre každú vekovú skupinu:

$$s_x^s = \frac{P_x^s}{P_x^{spolu}}$$

P_x^s je počet slobodných osôb vo veku (x),

P_x^{spolu} je počet všetkých osôb vo veku (x).

¹ <https://www.scitanie.sk/>

² V texte pojmom *veriaci* označujeme osoby, ktoré sa v sčítaní prihlásili k nejakému vierovyznaniu, teda deklarovali nejakú náboženskú príslušnosť.

- 2) výpočet celkového počtu osoborokov prežitých v slobodnom stave. Ten vychádza z podielu slobodných a šírky vekového intervalu. V prípade, že šírka vekového intervalu je jeden rok (1-ročné vekové skupiny), potom počet rokov, ktoré v ňom prežije osoba ako slobodná, sa rovná podielu slobodných v tomto veku. Predpokladáme rovnomerné rozloženie udalostí počas kalendárneho roka, preto z celkového časového úseku daného intervalu v stave slobodní/slobodná prežijú tú časť, ktorá zodpovedá podielu slobodných. Môžeme zapísať:

$$L_x^s = s_x^s \cdot a_x$$

L_x^s je počet osoborokov, ktoré osoba vo veku (x) prežije ako slobodná,

s_x^s je podiel slobodných osôb vo veku (x),

a_x je šírka vekového intervalu (x).

Pre celkový počet osoborokov, ktoré prežije osoba ako slobodná medzi vekmi (x_{\min}) a (x_{\max}) potom platí³:

$$L_{x_{\min} \rightarrow x_{\max}}^s = \sum_{x_{\min}}^{x_{\max}} L_x^s$$

- 3) výpočet podielu aspoň raz ženatých/vydatých a trvalo slobodných. Podiel trvalo slobodných predstavujú osoby, ktoré zostali slobodné na konci sledovaného intervalu. Ak budeme analyzovať sobášnosť v reprodukčnom veku (16 – 49 rokov), potom trvalo slobodné osoby budú muži a ženy vo veku 50 rokov. To platí, ak máme k dispozícii jednorôčné vekové skupiny. V prípade 5-ročných, resp. x -ročných je potrebné tento podiel odhadnúť jednoduchou interpoláciou:

$$p_{50}^s = \frac{(s_{45-49}^s + s_{50-54}^s)}{2}$$

Následne podiel aspoň raz ženatých/vydatých je možné vyjadriť:

$$p_{50}^{\check{z},v} = 1 - p_{50}^s$$

³ Pri sobášnosti slobodných má zmysel uvažovať o x_{\min} v dĺžke 16 rokov a x_{\max} stanoviť na vek 50 rokov. Ak $x_{\min}=16$ rokov, je potrebné ešte k výrazu pripočítať 16 rokov, ktoré osoba prežije ako slobodná od narodenia do dovŕšenia 16. roku života:

$$L_{16 \rightarrow 50}^s = 16 + \sum_{x=16}^{50} L_x^s$$

- 4) výpočet počtu osoborokov prežitých trvalo slobodnými osobami – nadväzuje na predchádzajúce kroky, pričom v prípade horného intervalu $x_{max} = 49$ rokov platí:

$$L_{50}^s = 50 \cdot p_{50}^s$$

- 5) výsledný výpočet SMAM (pre interval 16 – 49 rokov):

$$SMAM_{16}^{49} = \frac{(16 + L_{16 \rightarrow 49}^s - L_{50}^s)}{p_{50}^{z,v}} = \frac{(16 + \sum_{16}^{49} s_x^s \cdot a_x - 50 \cdot p_{50}^s)}{1 - p_{50}^s}$$

Každý z týchto postupov je, samozrejme, aplikovaný na všetky analyzované denominácie či osoby bez vyznania a osoby deklarujúce nejaké vierovyznanie.

Diferenčná analýza plodnosti podľa náboženského vyznania sa opiera o odpovede mužov a žien na otázku v sčítaní o počte živonarodených detí. V kombinácii s vekom (z ktorého priamo vieme vzhľadom na rozhodujúci okamih odvodiť aj rok narodenia), pohlavím a náboženským vyznaním následne vieme zostaviť štruktúru osôb podľa počtu detí (parity) a z nej hlavný ukazovateľ intenzity realizovanej plodnosti v podobe konečnej plodnosti. Ten sa počíta pre ženy po skončení reprodukčného veku. V našom prípade budeme vychádzať z výsledkov sčítania obyvateľov 2021 týkajúcich sa generácie žien a mužov z rokov 1940 až 1970. Ide o skupiny osôb, ktoré v čase sčítania už boli vo veku ukončenej reprodukcie. Staršie generácie do analýzy nezahŕňame z dôvodu početnosti a potenciálnej diferencnej selekcie.

Podiel žien alebo mužov podľa počtu narodených detí z generácie (g) (pF_i^g) vypočítame podľa vzťahu:

$$pF_i^g = \frac{P_i^g}{P^g}$$

P_i^g je počet žien/mužov z generácie (g), ktorí v SODB 2021 uviedli, že sa im narodilo i -detí (resp. sú bezdetní, keď $i = 0$),

P^g je počet všetkých žien/mužov generácie (g) sčítaných k rozhodujúcemu okamihu sčítania obyvateľov.

Z týchto podielov je možné následne odvodiť konečnú plodnosť žien podľa poradia (i) (KP_i^g). Tá uvádza koľko priemerne sa narodilo jednej žene danej generácie (g) detí príslušnej parity (i):

- Pre konečnú plodnosť prvého poradia platí:

$$KP_1^g = 1 - pF_0^g$$

- Pre konečnú plodnosť druhého až i -tého poradia platí:

$$KP_2^g = KP_1^g - pF_1^g$$

$$KP_i^g = KP_{i-1}^g - pF_{i-1}^g$$

Pričom KP_1^g predstavuje priemerný počet detí prvého poradia, ktoré sa narodili jednej žene alebo mužovi z generácie (g). Analogicky KP_2^g je priemerný počet druhých detí na jedného muža alebo ženu z generácie (g) a napokon všeobecne KP_i^g vyjadruje priemerný počet detí (i)-tého poradia pripadajúcich na jedného muža alebo ženu narodených v roku (g).

Konečnú plodnosť následne vypočítame z čiastkových konečných plodností jednotlivých poradí. Jej hodnota vyjadruje priemerný počet (živonarodených) detí, ktoré sa narodili jednej žene:

$$KP^g = \sum_{i=0}^{\omega-1} KP_i^g$$

ω je parita, ktorá sa v populácii Slovenska v SODB 2021 už nenachádzala.

Podobne ako pri sobášnosti slobodných, aj pri plodnosti môžeme z výsledkov sčítaní obyvateľov stanoviť aproximovaný priemerný vek pri narodení prvého dieťaťa. Ide o ukazovateľ známy pod označením *singulate mean age at first birth* (ďalej SMAFB, bližšie Bongaarts a Blanc, 2015). Ten analogicky prezentuje priemerný počet rokov, ktoré osoba prežije od narodenia v stave bezdetná/bezdetný. Základom na jeho výpočet je podiel bezdetných osôb (v našom prípade zvlášť žien a mužov) podľa veku.

Výpočet indikátora pozostáva z piatich na seba nadväzujúcich krokov:

- 1) výpočet podielu bezdetných osôb b_x^s pre každú vekovú skupinu:

$$b_x^b = \frac{B_x^b}{P_x^{spolu}}$$

B_x^b je počet bezdetných osôb vo veku (x),

P_x^{spolu} je počet všetkých osôb vo veku (x).

- 2) výpočet celkového počtu osoborokov prežitých bez narodenia dieťaťa. Ten vychádza z podielu bezdetných a šírky vekového intervalu. Ak je šírka vekového intervalu jeden rok (1-ročné vekové skupiny), potom počet rokov, ktoré v ňom prežije osoba ako bezdetná, sa rovná podielu bezdetných v tomto veku. Predpokladáme rovnomerné rozloženie udalostí počas kalendárneho roka, preto z celkového časového úseku daného intervalu v stave bezdetní prežijú osoby tú časť, ktorá zodpovedá podielu bezdetných. Môžeme zapísať:

$$L_x^b = b_x^b \cdot a_x$$

L_x^b je počet osoborokov, ktoré osoba vo veku (x) prežije ako bezdetná,
 b_x^b je podiel bezdetných osôb vo veku (x),
 a_x je šírka vekového intervalu (x).

Pre celkový počet osoborokov, ktoré prežije osoba ako bezdetná medzi vekmi (x_{min}) a (x_{max}) potom platí⁴:

$$L_{x_{min} \rightarrow x_{max}}^b = \sum_{x_{min}}^{x_{max}} L_x^b$$

- 3) podiel trvalo bezdetných – ide o podiel osôb, ktoré zostali bezdetné na konci reprodukčného obdobia, teda vo veku 50 rokov. Tento údaj vieme priamo odvodiť z výsledkov sčítaní obyvateľov. Ak by boli dostupné napríklad len triedenia údajov o štruktúre osôb podľa parity v 5-ročných (alebo n-ročných) intervaloch, potom sa konečná bezdetnosť odhaduje lineárnou interpoláciou:

$$kb_{50}^b = \frac{(b_{45-49}^b + b_{50-54}^b)}{2}$$

Pre podiel osôb s aspoň jedným dieťaťom platí:

$$nb_{50}^{nb} = 1 - b_{50}^b$$

- 4) celkový počet osoborokov prežitých trvalo bezdetnými osobami pri hornej hranici reprodukčného veku 50 rokov vyjadríme ako:

$$L_{50}^b = 50 \cdot b_{50}^b$$

- 5) výsledný výpočet SMAFB:

$$SMAFB_0^{49} = \frac{(L_{0 \rightarrow 49}^b - L_{50}^b)}{nb_{50}^{nb}} = \frac{(\sum_0^{49} b_x^b \cdot a_x - 50 \cdot b_{50}^b)}{1 - b_{50}^b}$$

3. SOBÁŠNOSŤ A ROZVODOVOSŤ

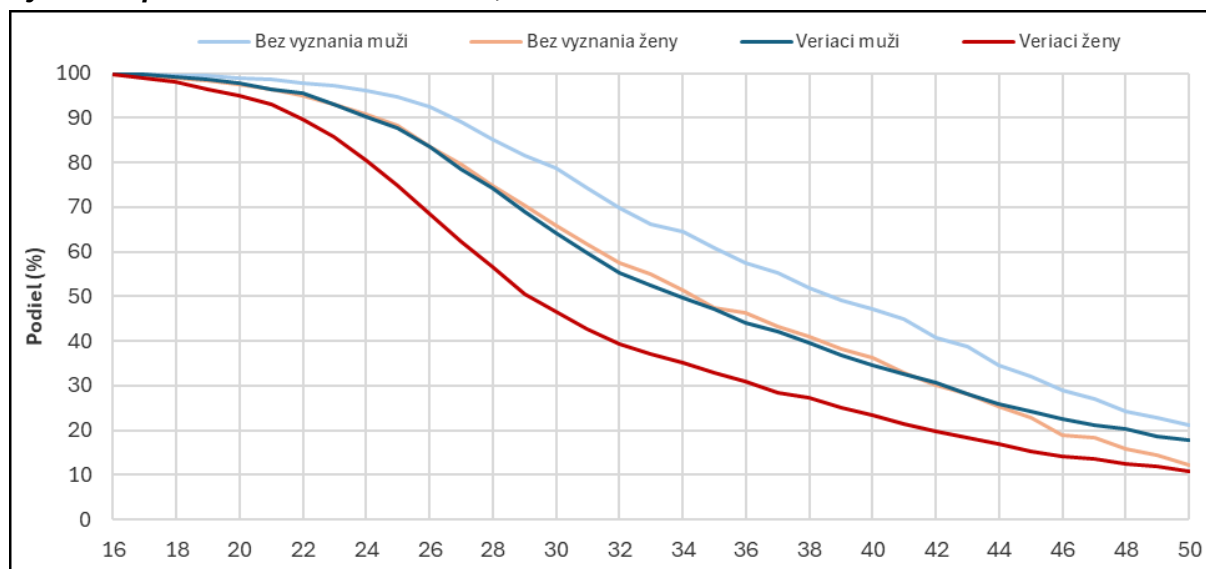
Analýzu procesu sobášnosti (a konkrétne sobášnosti slobodných) v spojitosti s náboženským vyznaním mužov a žien na Slovensku budeme opierať o rozloženie podielu slobodných osôb podľa veku získaných zo sčítania obyvateľov 2021. Tento podiel nám sám osebe hovorí nielen o vplyve celkovej intenzity sobášnosti v podobe podielu slobodných na konci reprodukčného obdobia, ale prostredníctvom ukazovateľa SMAM môžeme hodnotiť aj proces časovania manželského štartu.

Z hľadiska vývoja slobodných osôb platí, že u oboch pohlaví jednoznačne najdynamickejšie s rastúcim vekom klesalo zastúpenie slobodných u veriacich osôb. Napríklad vo veku 30 rokov tvorili slobodní muži, ktorí deklarovali, že sú bez vyznania,

⁴ Pri bezdetnosti má zmysel uvažovať o $x_{min} = 0$ a x_{max} stanoviť na vek 50 rokov.

ešte stále takmer 80 % osôb, kým u veriacich to bolo niečo viac ako 64 %. U žien to bolo 66 % u osôb bez vyznania a 47 % u veriacich. Detailnejšiu analýzu vývoja podielu slobodných s vekom prezentuje graf č. 1. Z neho je zrejmé, že predmetné diferencie medzi veriacimi a osobami bez vyznania platia v podstate počas celého reprodukčného obdobia. Súčasne je tiež zrejmé, že sa čiastočne zmenšujú.

Graf č. 1: Podiel slobodných veriacich mužov a žien a slobodných mužov a žien bez vyznania podľa veku na Slovensku, SODB 2021



Zdroj: Štatistický úrad SR, SODB 2021; výpočty autorov

Dôvodom je práve disproporcija v časovaní manželského štartu. Osoby deklarujúce nejaké vierovyznanie vykazujú pomerne dynamický pokles podielu slobodných, čo potvrdzuje skorý začiatok manželského štartu. Osoby bez vyznania odkladajú sobáš a až po dosiahnutí určitého veku (u mužov zhruba po 35. roku a u žien vo veku nad 30 rokov) sa podiel slobodných začína znižovať dynamickejšie. Súčasne je tiež zrejmé, že diferencie medzi oboma skupinami sú väčšie u žien. Navyše do 30. roku veku sa ešte prehľbujú. Až v poslednej dekáde reprodukčného obdobia pozorujeme, že sú približne rovnaké u oboch pohlaví.

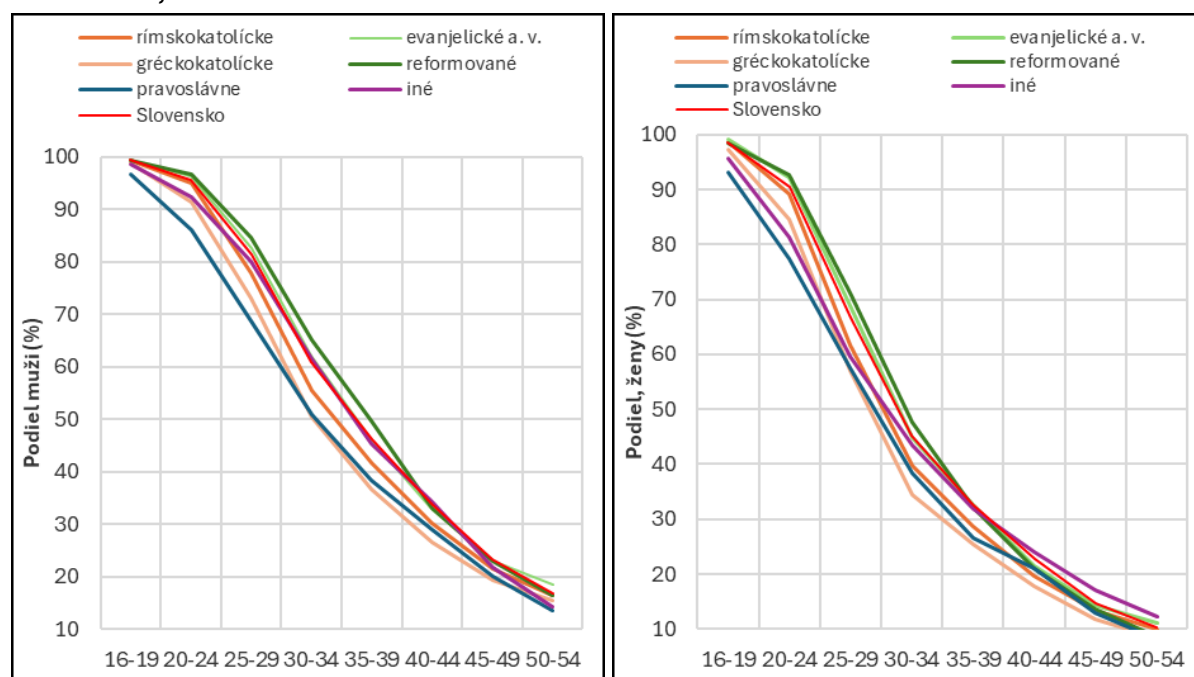
Skorší začiatok manželskej dráhy u veriacich potvrdzuje aj syntetický ukazovateľ SMAM. Podľa neho slobodní veriaci muži v porovnaní s mužmi bez vyznania vstupujú do prvého manželstva v priemere o necelé tri roky skôr. U žien to bolo takmer o 3,7 roka skôr.

Intenzita, s akou do prvého manželstva vstupujú slobodní muži a ženy v reprodukčnom veku, sa odzrkadľuje na ich zastúpení na jeho konci. Ako je zrejmé z tabuľky č. 1, vo veku 50 – 54 rokov medzi veriacimi mužmi a mužmi bez vyznania výraznejšie diferencie nenachádzame. Obdobná situácia je u žien. Smerom k mladším kohortám na konci reprodukčného veku sa však situácia pomerne významne mení. Vzhľadom na nízku sobášnosť vo veku nad 40 rokov sa pritom nedá predpokladať, že by tieto diferencie mali byť len výsledkom odlišného časovania manželského štartu a v posledných rokoch reprodukčného intervalu sa vyrovnávajú. Dá sa preto očakávať, že u mladších osôb bude medzi veriacimi a osobami bez vyznania dôležitým determinantom vyššieho podielu slobodných u mužov a žien bez vyznania aj odlišná

intenzita sobášnosti. Ako potvrdzujú údaje z tabuľky č. 1, u oboch pohlaví je pritom zrejmé, že vyššiu intenzitu sobášnosti slobodných dosahujú v reprodukčnom veku osoby deklarujúce nejaké vierovyznanie.

Určité diferencie v časovaní, ako aj intenzite sobášnosti môžeme pozorovať aj medzi analyzovanými denomináciami. Vo všeobecnosti sú však menšie, ako je to medzi veriacimi a osobami bez vyznania. O niečo skôr a s väčšou dynamikou klesal s vekom podiel slobodných osôb hlásiacich sa k pravoslávne a gréckokatolíckemu náboženstvu. U žien sa k nim pripájala aj osobitná skupina iných vierovyznaní. Opačnú situáciu registrujeme predovšetkým u mužov a žien deklarujúcich reformované vierovyznanie (graf č. 2 a 3).

Graf č. 2 a 3: Podiel slobodných mužov a žien podľa veku a náboženského vyznania na Slovensku, SODB 2021



Zdroj: Štatistický úrad SR, SODB 2021; výpočty autorov

Na konci a tiež po skončení reprodukčného veku však také výrazné diferencie medzi jednotlivými denomináciami neregistrujeme. Vyšší podiel slobodných na konci reprodukčného veku (tabuľka č. 1) identifikujeme u osôb hlásiacich sa k evanjelickému vierovyznaniu. Opačná situácia je príznačná predovšetkým pre mužov a ženy gréckokatolíckeho vyznania (tabuľka č. 1). To sa v konečnom dôsledku spoločne s opísaným priebehom podielu slobodných podľa veku odrazilo aj na najnižšej hodnote SMAM spoločne s pravoslávnyimi. Naopak, muži a ženy s reformovaným a evanjelickým vierovyznaním odkladali manželský štart v priemere jednoznačne najdlhšie spomedzi všetkých analyzovaných hlavných náboženských skupín na Slovensku.

Analýza procesu rozvodovosti založená na výsledkoch sčítania obyvateľov 2021 len nepriamo potvrdzuje, že vyššie riziko legislatívneho ukončenia manželstva by sme mohli zaznamenať u osôb bez vyznania. Súčasne je z grafu č. 4 tiež možné vidieť, že vyššie podiely rozvedených zostávajú u žien. Naznačuje to potenciálne väčšie problémy so vstupom do ďalšieho manželstva. Na celkovo vyššom podiele

rozvedených na konci a po skončení reprodukčného veku u mužov a žien bez vyznania sa však môže podieľať nielen predpokladaná vyššia rozvodovosť, ale aj rozdielna šanca na opakovaný vstup do manželstva. Preto získané výsledky nie je možné preceňovať.

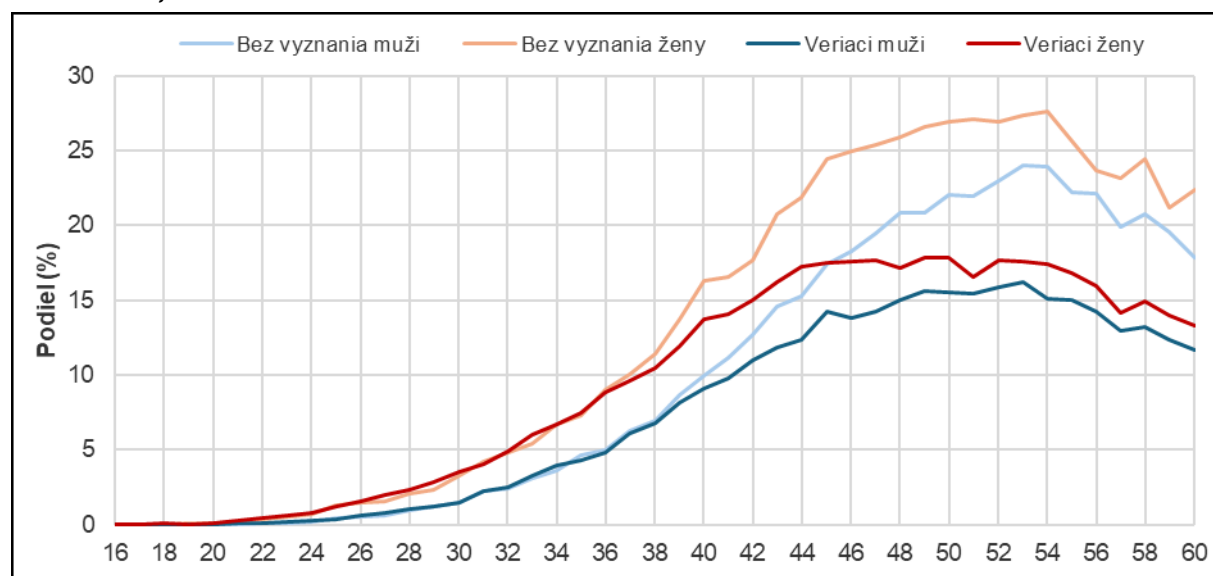
Tabuľka č. 1: Podiel slobodných mužov a žien na konci a po skončení reprodukčného veku a hodnota SMAM podľa náboženského vyznania na Slovensku, SODB 2021

Náboženstvo	Muži				Ženy			
	40 – 44	45 – 49	50 – 54	SMAM	40 – 44	45 – 49	50 – 54	SMAM
bez vyznania	41,3	27,4	17,8	36,0	30,5	18,3	10,9	34,3
veriaci	30,4	21,5	16,4	33,2	20,0	13,5	10,0	30,5
rímskokatolícke	30,1	21,5	16,5	33,1	19,8	13,4	10,0	30,5
evanjelické a. v.	33,1	23,0	18,4	34,1	21,6	14,3	11,2	31,6
gréckokatolícke	26,5	19,3	15,4	31,9	17,9	11,9	8,3	29,5
reformované	33,0	22,9	16,6	34,8	21,1	13,7	8,7	31,7
pravoslávne	29,0	20,1	13,5	31,7	21,0	12,9	8,0	29,7
iné	34,2	21,9	14,2	34,1	24,1	17,0	12,3	30,2
Slovensko	33,8	23,2	16,8	34,1	22,7	14,7	10,2	31,6

Zdroj: Štatistický úrad SR, SODB 2021; výpočty autorov

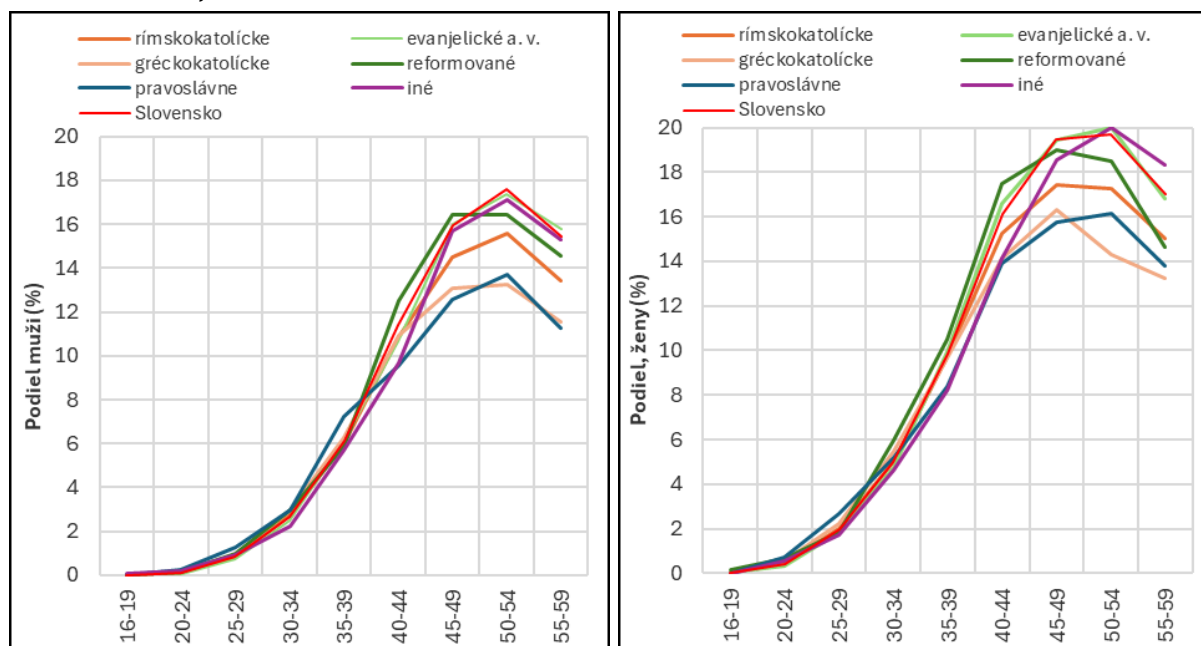
Určité rozdiely môžeme pozorovať aj medzi denomináciami. Platilo pritom, že jednoznačne vyššie podiely rozvedených na konci reprodukčného veku a po jeho skončení dosahovali na Slovensku u mužov i žien osoby hlásiace sa k evanjelickému a. v. a reformovanému vierovyznaniu. Naopak, najpriaznivejšiu situáciu registrujeme u gréckokatolíkov a pravoslávnych.

Graf č. 4: Podiel rozvedených veriacich a bez vyznania mužov a žien podľa veku na Slovensku, SODB 2021



Zdroj: Štatistický úrad SR, SODB 2021; výpočty autorov

Graf č. 5 a 6: Podiel rozvedených mužov a žien podľa veku a náboženského vyznania na Slovensku, SODB 2021



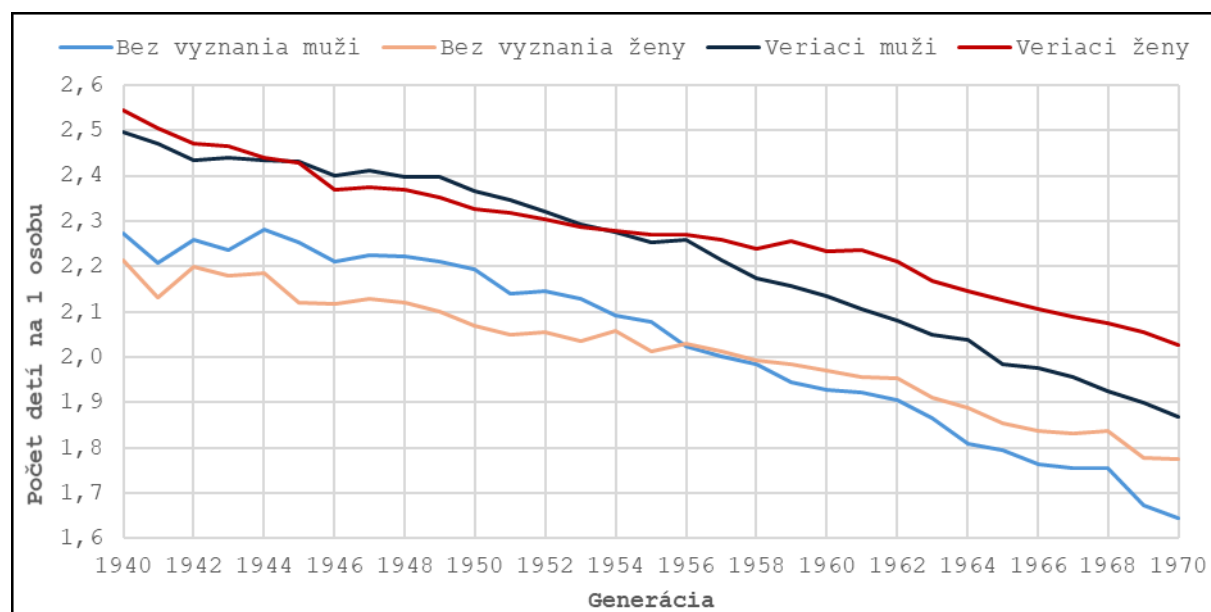
Zdroj: Štatistický úrad SR, SODB 2021; výpočty autorov

4. PLODNOSŤ

Výsledky Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021 na Slovensku viaceré z vyššie uvedených zahraničných a niektorých starších domácich poznatkov potvrdzujú. Ako je zrejmé z grafu č. 7, u oboch pohlaví medzigeneračne stabilne platí, že vyššiu konečnú plodnosť dosahovali muži i ženy hlásiaci sa k nejakému náboženstvu. Súčasne je tiež zrejmé, že postupne nastal pokles priemerného počtu detí u veriacich i osôb bez vyznania. Kým v najstarších analyzovaných generáciách veriacich mužov sa konečná plodnosť pohybovala okolo 2,5 dieťaťa, od generácie z polovice 60. rokov sa dostala pod hranicu 2 detí. Medzi veriacimi mužmi narodenými v rokoch 1940 a 1970 sa tak konečná plodnosť podľa výsledkov sčítania 2021 znížila o niečo viac ako 0,6 dieťaťa. U veriacich žien bola dynamika poklesu len o niečo nižšia, keďže medzi generáciou 1940 a 1970 sa priemerný počet detí na ženu znížil z niečo viac ako 2,5 dieťaťa na približne 2 deti. V prípade mužov bez vyznania tento pokles bol približne rovnako dynamický ako u veriacich. Konečná plodnosť sa tak znížila z necelých 2,3 dieťaťa pre generáciu 1940 – 1970 na niečo viac ako 1,6 dieťaťa. U žien bez vyznania však zisťujeme, že medzigeneračné znižovanie konečnej plodnosti bolo o niečo pomalšie ako u veriacich. Z pôvodných niečo viac ako 2,2 dieťaťa sa do generácie 1970 znížil priemerný počet detí na necelých 1,8 dieťaťa. Od najstarších generácií tak došlo najprv na Slovensku k určitej redukcii diferencií v konečnej plodnosti medzi veriacimi osobami a osobami, ktoré v sčítaní 2021 uviedli, že sú bez vyznania. Od generácií z druhej polovice 40. rokov však registrujeme skôr medzigeneračnú stagnáciu na úrovni približne 0,20 dieťaťa u mužov a 0,25 dieťaťa u žien. Uvedené výsledky tak zatiaľ potvrdili všeobecný pokles realizovanej plodnosti, no neukazujú na významnejšie priblíženie sa hodnôt konečnej plodnosti medzi veriacimi osobami a osobami bez vyznania.

Zaujímavým je tiež vývoj rozdielov v konečnej plodnosti medzi pohlaviami. Ako je zrejmé z grafu č. 7, v starších generáciách platilo, že vyššiu plodnosť medzi osobami bez vyznania dosahovali muži. V mladších sa situácia obrátila. Obdobne aj u veriacich môžeme vidieť, že v starších generáciách boli diferencie v realizovanej plodnosti medzi pohlaviami pomerne malé a až od osôb narodených v druhej polovici 50. rokov sa začali zväčšovať jednoznačne v prospech žien. Navyše je tiež zjavné, že rozdiel v konečnej plodnosti medzi mužmi a ženami narodenými na konci 60. a začiatku 70. rokov je väčší u veriacich ako u osôb bez vyznania (graf č. 7).

Graf č. 7: Konečná plodnosť veriacich mužov a žien a osôb bez vyznania na Slovensku, SODB 2021

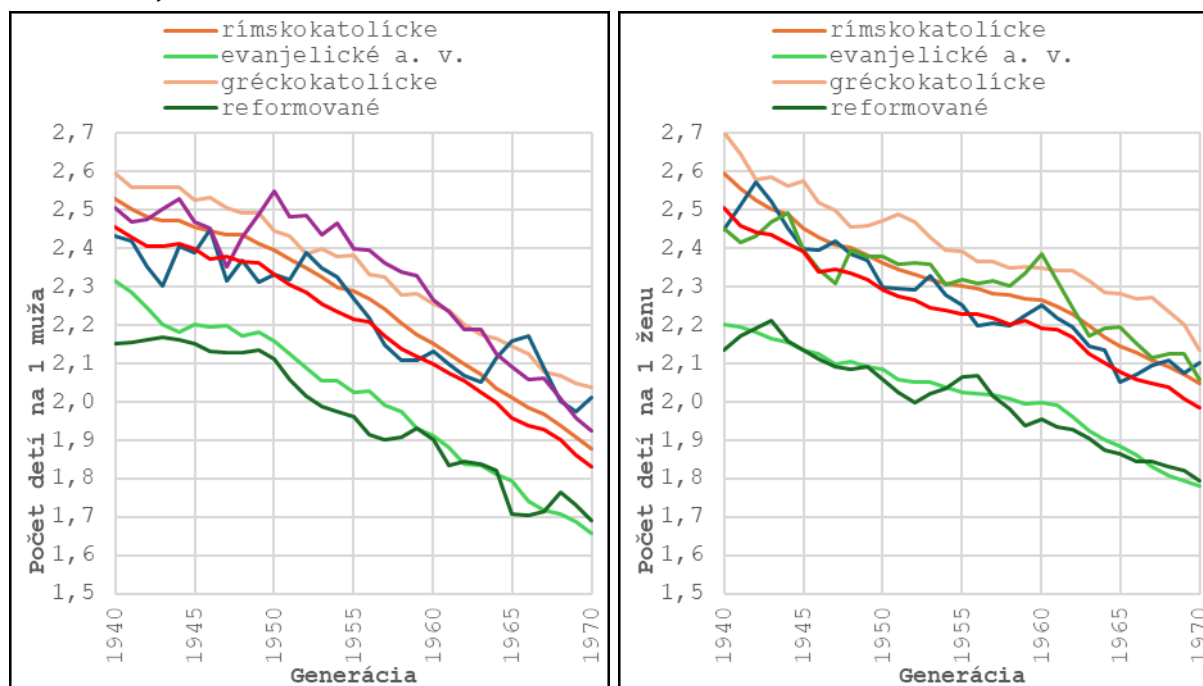


Zdroj: Štatistický úrad SR, SODB 2021; výpočty autorov

Ak sa pozrieme na diferencie v realizovanej plodnosti medzi najvýznamnejšími vierovyznaniami na Slovensku, potom graf č. 8 a 9 potvrdzuje, že aj na Slovensku jednoznačne u mužov i žien najnižšie priemerné počty detí dosahujú osoby hlásiace sa k reformovanému a evanjelickému vierovyznaniu. Tento jav je pritom stabilne medzigeneračne prítomný (graf č. 8 a 9). Skôr priemerná je úroveň plodnosti u osôb pravoslávneho vierovyznania. Nadpriemernou je dlhodobou plodnosť mužov a žien hlásiacich sa k rímskokatolíckemu a predovšetkým gréckokatolíckemu vierovyznaniu. Najmä u mužov vyššiu plodnosť mali aj osoby, ktoré v sčítaní deklarovali nejakú vieru (vierovyznanie) nepatriace do žiadnej z menovaných najpočetnejších náboženských denominácií.

Grafy č. 8 a 9 tiež zreteľne potvrdzujú, že pokles konečnej plodnosti zaznamenávajú všetky denominácie. Platí pritom, že o niečo dynamickejšie sa priemerný počet živonarodených detí medzi generáciami 1940 a 1970 znižoval u mužov deklarujúcich rímskokatolícke vierovyznanie a evanjelické a. v. U žien to boli predovšetkým osoby s rímsko- a gréckokatolíckym vierovyznaním. Vďaka rôznej dynamike poklesu došlo u oboch pohlaví k určitej konvergencii, pričom viac sa úrovňou konečnej plodnosti priblížili jednotlivé denominácie v ženskej časti populácie.

Graf č. 8 a 9: Konečná plodnosť mužov a žien podľa náboženského vyznania na Slovensku, SDOB 2021

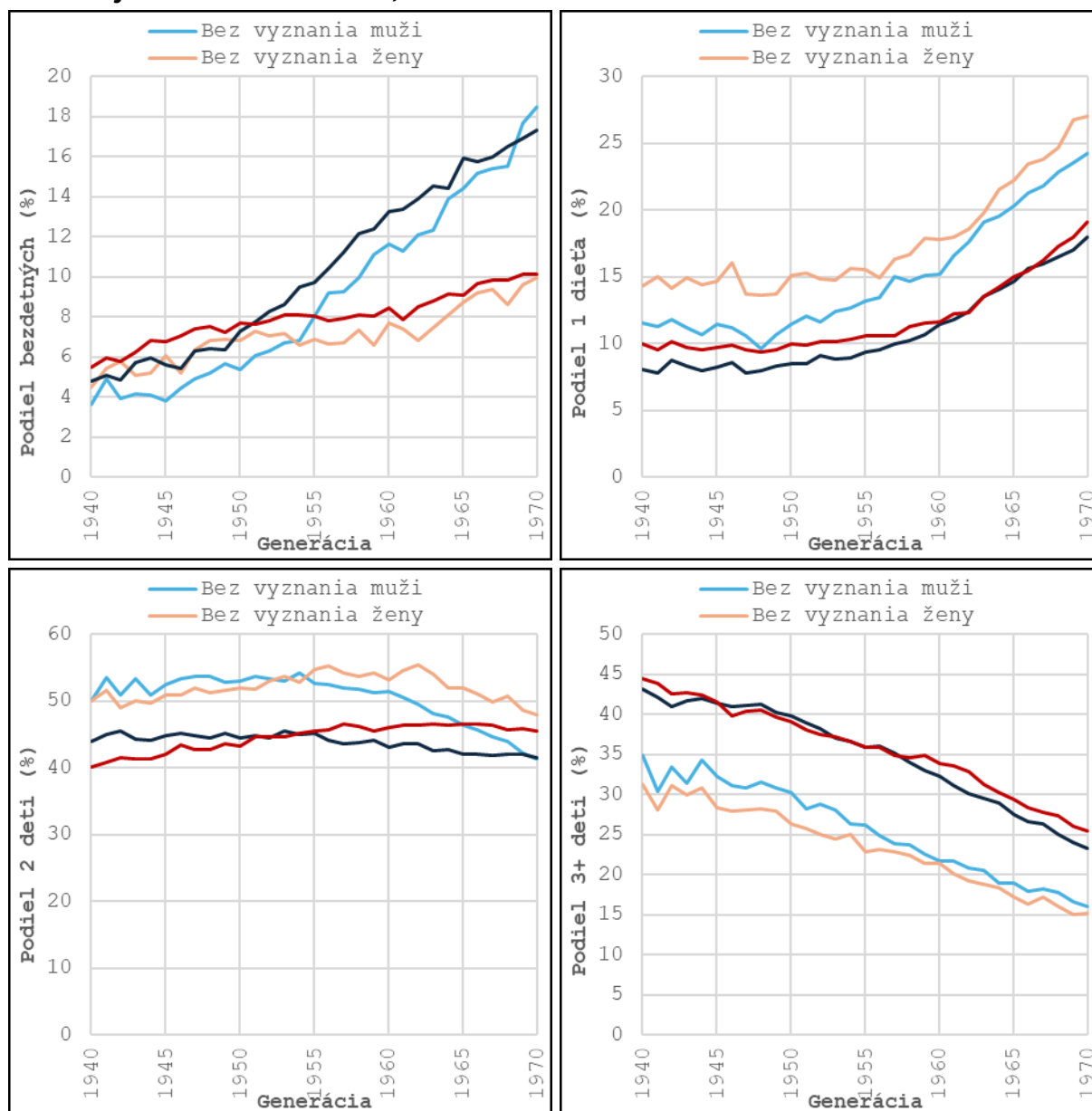


Zdroj: Štatistický úrad SR, SODB 2021; výpočty autorov

Z hľadiska štruktúry mužov a žien podľa počtu živonarodených detí je z grafov č. 10 – 13 zrejmé, že veriace osoby na Slovensku sú dlhodobo (s výnimkou najmladších generácií) častejšie bezdetné. Rozdiely v komparácii s osobami bez vyznania sú však pomerne malé a platí to predovšetkým pre najmladšie z analyzovaných generácií. Tiež platí, že bez ohľadu na deklaráciu viery v oboch hlavných vierovyznaniach postupne nastáva medzigeneračný nárast bezdetnosti. Dynamickejšie tento trend prebieha u mužov, a preto na rozdiel od najstarších generácií je bezdetnosť u veriacich i mužov bez vyznania výrazne vyššia ako u žien (graf č. 10).

V prípade jednodetnosti dlhodobo na Slovensku platí, že častejšie jedno dieťa mali muži a najmä ženy bez vyznania. Aj pri tomto reprodukčnom modeli však platí, že smerom k najmladším generáciám dochádza k nárastu jeho váhy bez ohľadu na to, či je osoba veriaci alebo bez vyznania (graf č. 10 – 13).

Graf č. 10 – 13: Štruktúra veriacych mužov a žien a osôb bez vyznania podľa počtu narodených detí na Slovensku, SODB 2021



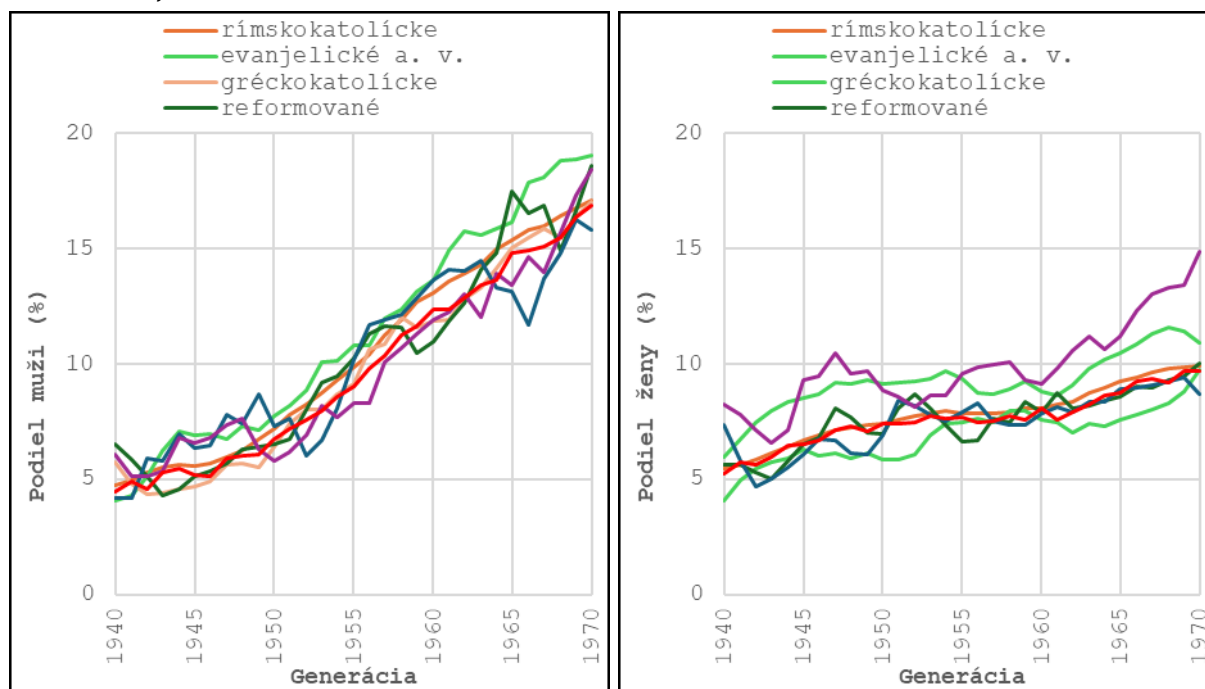
Zdroj: Štatistický úrad SR, SODB 2021; výpočty autorov

Dvojdetný model rodiny bol častejší u osôb bez vyznania. Jeho váha však pomerne významne klesala. U veriacych osôb nastáva skôr medzigeneračná stagnácia (resp. u žien dokonca mierny nárast). Preto v najmladších generáciách môžeme identifikovať v mužskej časti populácie už vyrovnanie podielu osôb s dvomi deťmi a u žien značné zmenšenie rozdielov medzi veriacyimi a osobami bez vyznania (graf č. 12). To sa však netýka zastúpenia osôb s tromi a viac deťmi. Aj napriek všeobecnému poklesu bez ohľadu na vyznanie na Slovensku dlhodobu medzigeneračne platí, že veriacy muži a ženy majú oveľa častejšie tri a viac detí ako osoby bez vyznania (graf č. 12).

Diferencie medzi jednotlivými vierovyznaniami z pohľadu bezdetnosti sú vo všeobecnosti na základe výsledkov sčítania obyvateľov 2021 pomerne malé. O niečo častejšie v mladších generáciách zostávali bezdetnými osoby hlásiace sa k evanjelickej cirkvi augsburského vierovyznania a k reformovaným. U žien to boli tiež

osoby spadajúce do spojenej skupiny iného vierovyznania (graf č. 14). Naopak, nižšia bezdetnosť je registrovaná skôr u gréckokatolíkov a pravoslávnych. Súčasne s tým však grafy č. 14 a 15 potvrdzujú rastúcu bezdetnosť u oboch pohlaví (a najmä mužov) bez ohľadu na vierovyznanie.

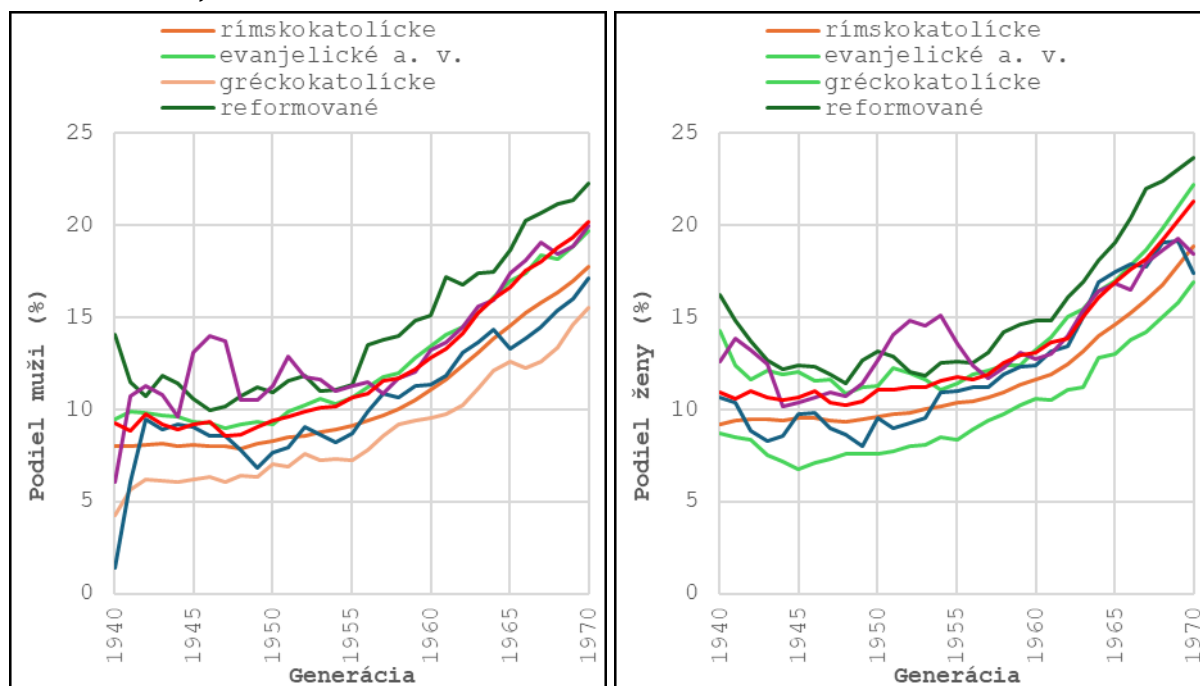
Graf č. 14 a 15: Podiel bezdetných mužov a žien podľa náboženského vyznania na Slovensku, SODB 2021



Zdroj: Štatistický úrad SR, SODB 2021; výpočty autorov

Jednodetný model rodiny bol predovšetkým častejšie prítomný u mužov i žien hlásiacich sa k reformovanému vierovyznaniu. Naopak, najmenšie zastúpenie na Slovensku mal dlhodobo u rímskokatolíkov a najmä gréckokatolíkov. Aj v prípade jednodetnosti však identifikujeme bez ohľadu na náboženské vyznanie u oboch pohlaví medzigeneračne rastúci trend (graf č. 16 a 17).

Graf č. 16 a 17: Podiel mužov a žien s jedným dieťaťom podľa náboženského vyznania na Slovensku, SODB 2021

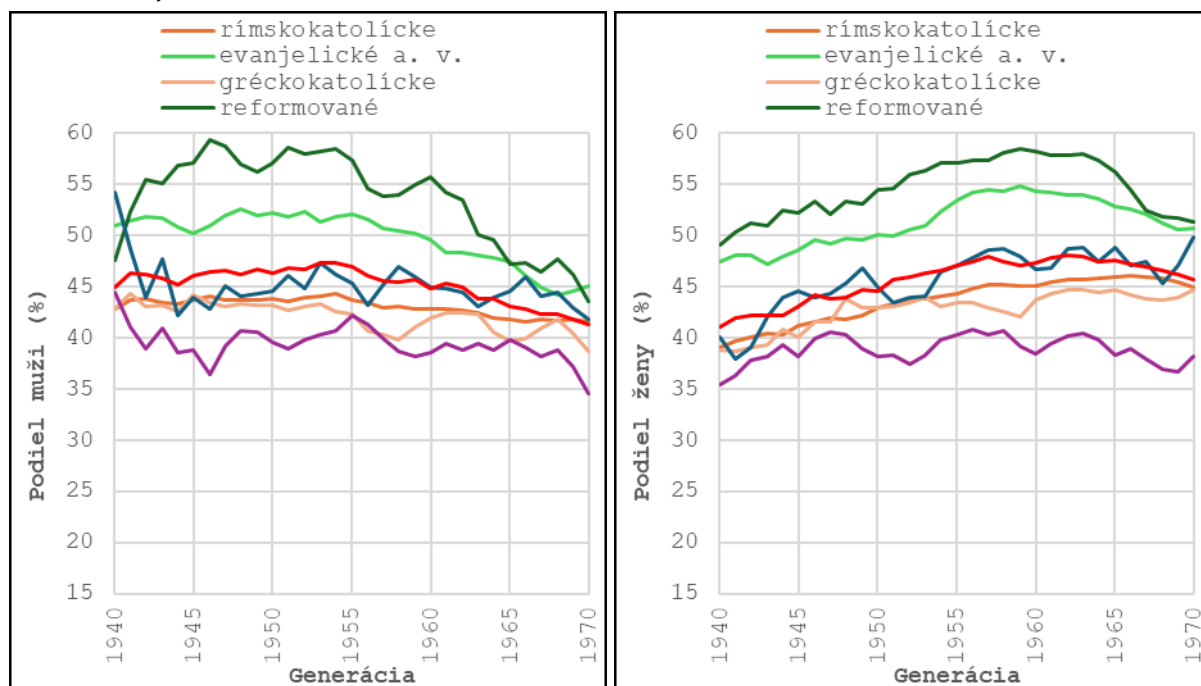


Zdroj: Štatistický úrad SR, SODB 2021; výpočty autorov

Dvojdetný model rodiny je medzigeneračne najčastejšie prítomný medzi mužmi i ženami hlásiacimi sa k reformovanej a evanjelickej cirkvi. Jeho podiel však má najmä v najmladších analyzovaných generáciách klesajúci trend, a preto sa diferencie postupne vyrovnávajú (graf č. 18 a 19). Na druhej strane v týchto dvoch vierovyznaniach registrujeme dlhodobo najnižší podiel mužov a žien s tromi a viac deťmi (graf č. 20 a 21). Tento model rodiny je pritom, naopak, nadpriemerne zastúpený medzi osobami hlásiacimi sa ku gréckokatolíckej cirkvi a patriacimi do združenej skupiny iných cirkví a náboženských spoločností. Dlhodobo nad priemerom Slovenska sa z hľadiska zastúpenia osôb s tromi a viac deťmi udržiavajú tiež muži a ženy rímskokatolíckeho vierovyznania. Uvedené denominácie však na druhej strane dosahujú podpriemernú váhu dvojdetného modelu rodiny.

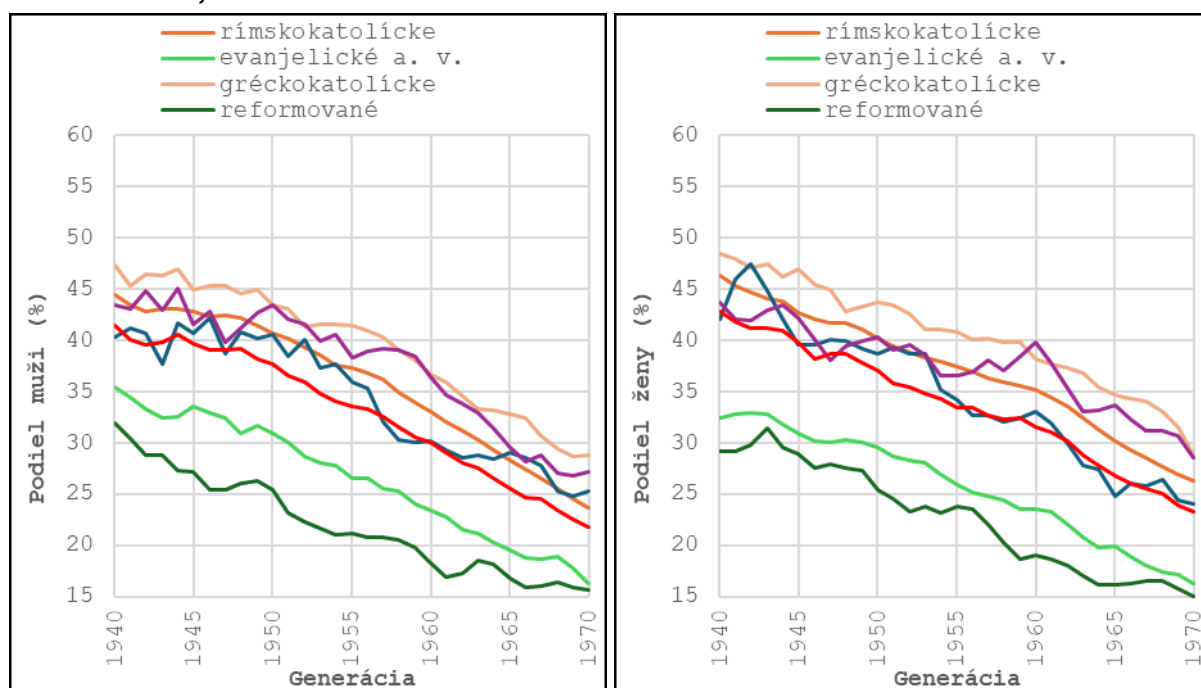
Súčasne s tým je tiež potrebné povedať, že kým model rodiny s tromi a viac deťmi má medzigeneračne klesajúci trend bez ohľadu na náboženské vyznanie (graf č. 20 a 21), pri dvoch deťoch identifikujeme u spomenutých vierovyznaní skôr stagnáciu (muži) alebo dokonca určitý nárast (ženy) (graf č. 20 a 21).

Graf č. 18 a 19: Podiel mužov a žien s dvomi deťmi podľa náboženského vyznania na Slovensku, SODB 2021



Zdroj: Štatistický úrad SR, SODB 2021; výpočty autorov

Graf č. 20 a 21: Podiel mužov a žien s tromi a viac deťmi podľa náboženského vyznania na Slovensku, SODB 2021

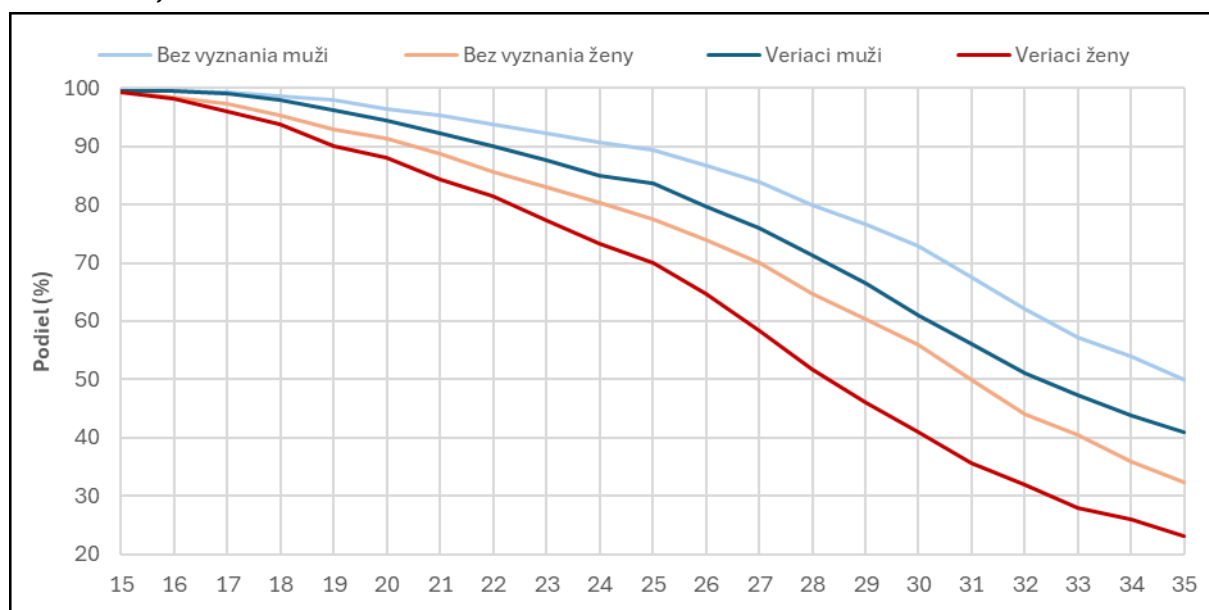


Zdroj: Štatistický úrad SR, SODB 2021; výpočty autorov

Jedným z kľúčových znakov reprodukčného správania na Slovensku po roku 1989 je odkladanie rodenia prvého dieťaťa do neskoršieho veku. Rozsah procesu odkladania štartu rodičovstva, a tým aj časovanie rodenia prvých detí môžeme nepriamo analyzovať aj prostredníctvom výsledkov sčítania obyvateľov 2021. Konkrétne ide o zastúpenie bezdetných mužov a žien v kombinácii s ich vekom. Na

grafe č. 22 môžeme jednoznačne vidieť, že vo všetkých vekových skupinách podiel bezdetných najrýchlejšie klesal u veriacych žien. Napríklad vo veku 25 rokov podiel osôb bez skúsenosti s rodičovstvom dosahoval u veriacych približne 70 %, kým u žien bez vyznania to bolo takmer 78 %. Veľmi podobná situácia je aj u mužov. Vo veku 30 rokov zostáva bezdetných približne 61 % veriacych, kým u* osôb bez vyznania je to takmer 73 %. Tieto diferencie sa navyše s rastúcim vekom mierne prehlbujú. Preto vo veku 35 rokov podiel veriacych mužov, ktorí mali skúsenosť s rodičovstvom, dosahoval takmer 60 %, no u mužov bez vyznania to bolo o 10 p. b. menej. V ženskej časti populácie Slovenska boli diferencie v tomto vekovom spektre v podstate rovnaké (23 % a 32 %).

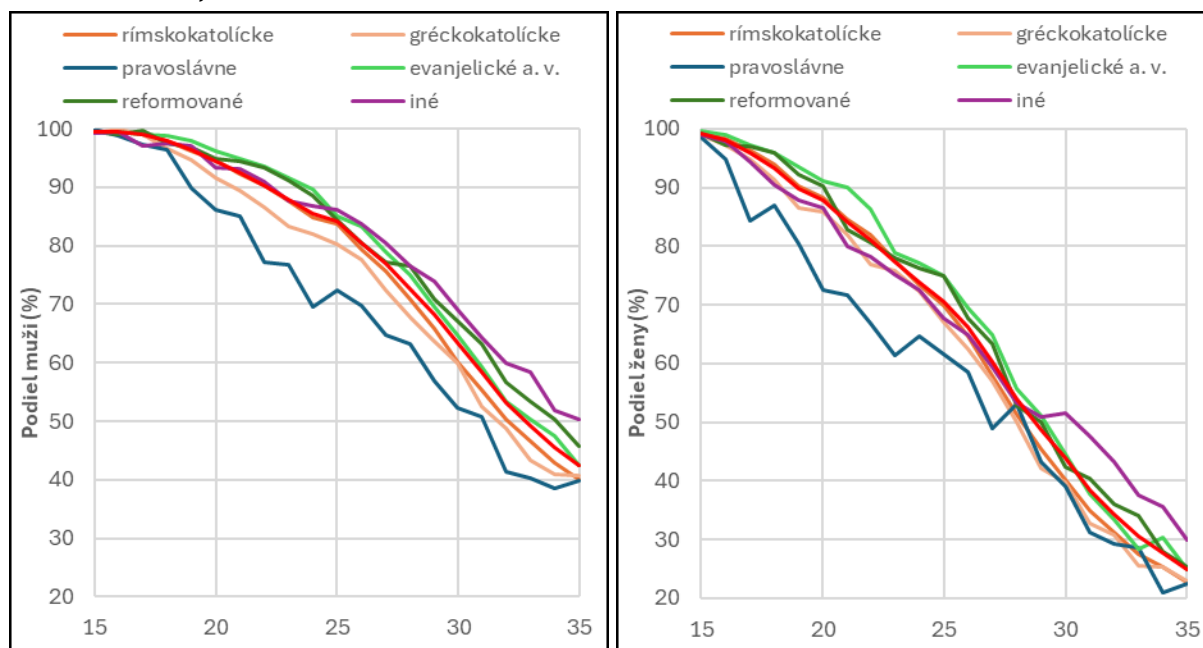
Graf č. 22: Bezdetnosť podľa veku veriacych mužov a žien a osôb bez vyznania na Slovensku, SODB 2021



Zdroj: Štatistický úrad SR, SODB 2021; výpočty autorov

Grafy č. 23 a 24 tiež potvrdzujú existenciu určitých rozdielov v rozsahu a dynamike poklesu bezdetných mužov a žien s ich rastúcim vekom medzi jednotlivými vierovyznaniami. U oboch pohlaví jednoznačne špecifické postavenie má najmä skupina pravoslávnych osôb, u ktorých podiel mužov a žien bez skúseností s materstvom a rodičovstvom klesá s vekom najrýchlejšie. U mužov dynamickejší pokles, ako je priemer Slovenska, zisťujeme aj u osôb hlásiacich sa ku gréckokatolíckemu vierovyznaniu. Opačná situácia u mužov i žien je najmä v mladšom veku u reformovaných a evanjelikov.

Graf č. 23 a 24: Bezdetnosť podľa veku a náboženského vyznania mužov a žien a osôb na Slovensku, SODB 2021



Zdroj: Štatistický úrad SR, SODB 2021; výpočty autorov

Uvedené diferencie v zastúpení bezdetných podľa veku sa následne odzrkadľujú na charakteristike časovania prvého materstva a rodičovstva. Ako je zrejmé z tabuľky č. 2, priemerný počet rokov, ktoré prežije ako bezdetný muž alebo žena, dosahoval výrazne vyššie hodnoty u osôb bez vyznania. Podľa údajov zo sčítania obyvateľov 2021 na Slovensku veriaci muži približne o 2 roky a veriace ženy v priemere o 2,4 roka skôr zažívali svoje prvé materstvo a rodičovstvo. Získané výsledky tiež jasne potvrdzujú najskorší začiatok materskej a rodičovskej dráhy u pravoslávnych osôb. Nižšiu hodnotu indikátora SMAFB, ako bol priemer za Slovensko, tiež dosahovali osoby hlásiace sa ku gréckokatolíkom. Spomedzi analyzovaných náboženských skupín v priemere najdlhšie prvé dieťa odkladajú muži i ženy patriace do spojenej skupiny iné náboženské vyznanie. Nadpriemernú úroveň SMAFB však dosahujú reformovaní a evanjelici a. v.

Tabuľka č. 2: Priemerný vek pri narodení prvého dieťaťa (SMAFB) mužov a žien podľa náboženského vyznania na Slovensku, SODB 2021

Náboženské vyznanie	Muži	Ženy
bez vyznania	33,9	31,0
veriaci	31,8	28,6
rímskokatolícke	31,7	28,6
gréckokatolícke	31,0	28,2
pravoslávne	30,0	27,6
evanjelické a. v.	32,4	29,3
reformované	32,5	29,1
iné	33,4	29,2
Slovensko	32,2	29,0

Zdroj: Štatistický úrad SR, SODB 2021; výpočty autorov

5. ZÁVER

Realizovaná analýza potvrdila, že náboženské vyznanie predstavuje na Slovensku aj v podmienkach výraznej modernizačnej dynamiky 21. storočia dôležitý diferencný faktor v oblasti rodinného a reprodukčného správania. Z výsledkov sčítania obyvateľov z roku 2021 jednoznačne vyplýva, že osoby deklarujúce nejaké vierovyznanie vstupujú do manželstva v priemerne skoršom veku a s vyššou intenzitou než populácia bez náboženského vyznania. Naopak, osoby bez vyznania vykazujú dlhodobo vyšší podiel slobodných vo vyššom reprodukčnom veku, čo naznačuje nielen odkladanie sobášneho štartu, ale aj slabšiu preferenciu formálneho manželského zväzku ako životného projektu. Zároveň je potrebné zdôrazniť, že tieto rozdiely nie sú determinované iba časovaním, ale odzrkadľujú aj odlišné hodnotové orientácie, normatívnu internalizáciu rodinných rolí a mieru religiozity ako životnej stratégie.

Podobné tendencie možno sledovať aj v oblasti rozvodovosti. Hoci interpretácia údajov zo sčítania umožňuje iba nepriamu aproximáciu rozvodových rizík, výsledky ukazujú výrazne vyššie zastúpenie rozvedených osôb medzi mužmi a ženami bez vyznania. Tento jav možno vysvetliť kombináciou liberálnejších postojov k ukončeniu manželstva, vyššou akceptáciou kohabitácií a rôznorodými stratégiami smerujúcimi k formovaniu nového partnerstva. Naopak, u osôb deklarujúcich nejaké náboženské vyznanie a najmä u gréckokatolíkov a pravoslávnych bol identifikovaný najnižší podiel rozvedených osôb. To by nepriamo mohlo naznačovať silnejšiu normatívnu stabilitu zväzku, kultúrne očakávania a cirkevne podmienenú percepciu záväzku.

Reprodukčné správanie vykazuje v závislosti od deklarovaného náboženského vyznania stabilné diferencie aj medzi generáciami. Veriaci dlhodobo dosahujú vyššiu konečnú plodnosť, vyššie podiely rodín s tromi a viac deťmi a nižšiu bezdetnosť, aj keď medzigeneračný pokles plodnosti je prítomný vo všetkých denomináciách. Najnižšie hodnoty realizovanej plodnosti preukázateľne dosahujú reformovaní a evanjelici, čo naznačuje vplyv špecifických kultúrnych, regionálnych a socioekonomických faktorov. Naproti tomu rímskokatolícke a najmä gréckokatolícke vierovyznania disponujú výrazne vyšším zastúpením viacdetných rodín a dlhodobo najnižšou konečnou bezdetnosťou. Navyše, veriaci muži a ženy dosahujú v priemere skorší vek pri narodení prvého dieťaťa, čo podporuje hypotézu o silnejšom sociálnom zakotvení reprodukčných noriem v religióznejších komunitách.

Výsledky naznačujú určitú pretrvávajúcu heterogenitu demografického správania podľa religiozity, aj keď zároveň evidujeme tendenciu k postupnej konvergencii v najmladších generáciách. Budúci vývoj preto môže priniesť ďalšie oslabovanie tradičných modelov, hoci určité subpopulačné skupiny s vysokou religiozitou si môžu udržiavať vyššiu úroveň sobášnosti a plodnosti a naopak, nižšiu mieru rozvodovosti.

Článok je výsledkom projektu VEGA 2/0064/23 Časové a priestorové zmeny rodinných domácností na Slovensku a ich možné faktory a APVV-23-0062 Depopulácia a destabilizácia? Prognózy a simulácie demografického vývoja SR do konca 21. storočia a modelovanie jeho vybraných dopadov.

So zámerom vylúčiť konflikt záujmov Branislav Šprocha ako autor článku neparticipoval na per rollam komunikácii a rokovaníach Redakčnej rady časopisu Slovenská štatistika a demografia vo veciach týkajúcich sa tohto článku.

LITERATÚRA

- Andorka, R. (1978). *Determinants of fertility in advanced societies*. Methuen.
- Frejka, T., & Westoff, CH., F. (2008). Religion, Religiousness and Fertility in the US and in Europe. *European Journal of Population*, 24, 5 – 31.
- Hrubý, J. 1995. Populačné faktory vo vzťahu k náboženstvu obyvateľstva SR. In: *Fenomén národnosti a náboženstva v demografii strednej Európy*. Zborník z 5. slovenskej štatistickej a demografickej konferencie (pp. 29 – 37). Slovenská a štatistická spoločnosť.
- Hrubý, J., & Farská, J. (1996). Postavenie vidieka a jeho religiozity v reprodukcii obyvateľstva SR. *Zemědělská ekonomika*, 42(4), 175 – 178.
- Marenčáková, J. (2003). Pôrodnosť obyvateľstva Slovenska a jej vzťah s vybranými demografickými a spoločenskými javmi. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae. Geographica*, 44, 3 – 89.
- Mládek, J. et al. (2006). *Demogeografická analýza Slovenska*. Univerzita Komenského v Bratislave.
- Pastor, K. (1994). Religiozita ako demografický faktor. *Slovenská štatistika a demografia*, 4(1), 13 – 23.
- Peri-Rotem N. (2016). Religion and Fertility in Western Europe: Trends Across Cohorts in Britain, France and the Netherlands. *European Journal Population*, 32(2), 231 – 265.
- Růžičková, M., & Hamplová, D. (2016). Analýza vzťahu náboženského vyznání a plodnosti ve sčítání lidu 2011 (se zařazením vlivu dalších proměnných). *Demografie*, 58(3), 213 – 229.
- Šprocha, B., & Tišliar, P. (2016). *Transformácia plodnosti žien Slovenska v 20. a na začiatku 21. storočia*. Muzeológia a kultúrne dedičstvo, o. z., v spolupráci s Centrom pre historickú demografiu a populačný vývoj Slovenska, FiF UK v Bratislave.
- Šprocha, B., & Tišliar, P. (2019). Fertility and religious belief: Old and new relationship in Slovakia. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 18(52), 63 – 79.
- United Nations. (1983). *Manual X. Indirect Techniques for Demographic Estimation*. United Nations.
- Zhang, L. (2008). Religious affiliation, religiosity, and male and female fertility. *Demographic Research*, 18(8), 233 – 262.

RESUMÉ

Cieľom práce bola analýza rozdielov v rodinnom a reprodukčnom správaní na Slovensku podľa náboženského vyznania so zameraním na intenzitu a časovanie prvého sobáša, plodnosti a vzorce rozvodovosti. Analýza je založená na dátach zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2021, ktoré predstavuje jediný celopopulačný zdroj údajov umožňujúci podrobné kombinačné triedenia. Medzi kľúčové premenné patrili pohlavie, vek, rodinný stav a počet živonarodených detí. Tieto premenné umožnili zostrojiť niekoľko syntetických ukazovateľov (najmä SMAM a SMAFB), ktoré umožňujú nepriame posúdenie demografických procesov.

Zistenia potvrdili, že náboženské vyznanie zostáva konzistentným determinantom manželského správania. Veriaci vstupujú do prvého manželstva výrazne skôr a vykazujú vyššiu intenzitu sobášnosti počas celého reprodukčného života v porovnaní s osobami bez vyznania. Zjavné sú aj rozdiely medzi denomináciami: pravoslávne a gréckokatolícke osoby vykazujú najskorší nástup manželstva, zatiaľ čo evanjelici a kalvíni majú tendenciu manželstvo odkladať. Podiel rozvedených jednotlivcov je

konzistentne vyšší medzi tými, ktorí deklarujú, že sú bez vyznania, zatiaľ čo najnižší podiel rozvedených sa zistil medzi pravoslávnyimi a gréckokatolíckymi osobami.

Čo sa týka plodnosti, analýza preukazuje pretrvávajúcu súvislosť medzi religiozitou a vyššou plodnosťou. Veriaci dosahujú vyššiu realizovanú plodnosť a vykazujú väčšiu prevalenciu rodín s väčším počtom detí. Naopak, najnižšie úrovne plodnosti sa pozorujú medzi evanjelikmi a kalvíni. Napriek všeobecnému medzigeneračnému poklesu plodnosti sa rozdiel medzi veriacimi a neveriacimi obyvateľmi podstatne nezmenšil. Pokiaľ ide o načasovanie rodičovstva, veriaci majú tendenciu mať svoje prvé dieťa skôr, čo potvrdzujú nižšie hodnoty SMAFB.

Celkovo výsledky naznačujú, že religiozita naďalej formuje rodinné biografie na Slovensku, najmä pokiaľ ide o načasovanie kľúčových rodinných udalostí a pravdepodobnosť narodenia väčšieho počtu detí.

RESUME

The objective of the paper was to examine differences in family and reproductive behavior in Slovakia according to religious affiliation, focusing on the intensity and timing of first marriage, fertility, and divorce patterns. The analysis is based on the 2021 Population and Housing Census, which constitutes the only population-wide data source enabling detailed combinatory classifications. The key variables included sex, age, marital status, and the number of live-born children. These enabled to construct several synthetic indicators (most notably SMAM and SMAFB), facilitating indirect assessment of underlying demographic processes.

The findings confirmed that religious affiliation remains a consistent determinant of marital behaviour. Believers enter their first marriage significantly earlier and exhibit higher marriage formation throughout the reproductive life course compared to those without religious affiliation. Denominational differences are also evident: Orthodox Christians and Greek Catholics show the earliest timing of marriage entry, whereas Lutherans and Calvinists tend to delay marriage. The share of divorced individuals is consistently higher among those without religion, whereas the lowest divorce risks were identified among Orthodox Christians and Greek Catholics.

In terms of reproduction, the analysis demonstrates a persistent association between religiosity and higher fertility. Believers achieve higher completed fertility and show a greater prevalence of multiple-children families. Conversely, the lowest fertility levels are observed among Lutherans and Calvinists. Despite the general inter-cohort decline in fertility, the difference between religious and non-religious population has not diminished substantially. Regarding the timing of parenthood, believers tend to have their first child earlier, as indicated by lower SMAFB values.

Overall, the results indicate that religiosity continues to shape family biographies in Slovakia, particularly with respect to the timing of key family events and the likelihood of higher-parity fertility.

PROFESIJNÝ ŽIVOTOPIS

RNDr. Dušana Dokupilová, PhD., je vedecká pracovníčka Prognostického ústavu Centra spoločenských a psychologických vied SAV. Vo svojom výskume a práci sa dlhodobo venuje matematickému modelovaniu a predpovediam vo viacerých oblastiach – v životnom prostredí, ekonomike, demografii, populačnom vývoji, energetickej chudobe, zmene klímy. Študovala na Matematicko-fyzikálnej fakulte UK v Bratislave, doktorát obhájila na Slovenskej technickej univerzite v Bratislave. Pracovala v Národnej banke Slovenska.

Doc. RNDr. PhDr. Branislav Šprocha, PhD., absolvoval magisterské štúdium na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe v odbore demografia a geodemografia (2006). V roku 2011 ukončil doktorandské štúdium v programe demografia a v roku 2021 sa na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave habilitoval v odbore humánna geografia. Od roku 2007 je vedeckovýskumným pracovníkom Výskumného demografického centra pri INFOSTAT-e a od roku 2009 vedeckým pracovníkom Prognostického ústavu Centra spoločenských a psychologických vied SAV. V roku 2015 sa stal vedúcim Výskumného demografického centra. V oblasti demografie sa špecializuje na problematiku rodinného a reprodukčného správania a ich vplyvu na spoločnosť. Okrem toho sa zameriava na analýzu vybraných populačných štruktúr, reprodukčného správania rómskeho obyvateľstva na Slovensku a otázky tvorby populačných prognóz.

KONTAKT

dusana.dokupilova@savba.sk

branislav.sprocha@gmail.com

Informatívny článok/Informative article

Patricia KRUPOVÁ¹

Národná banka Slovenska, Ekonomická univerzita v Bratislave

Karol MACHÁČEK¹

Národná banka Slovenska

FINANČNÁ SITUÁCIA SLOVENSKÝCH PODNIKOV V ROKU 2025: ANALÝZA ZISKOVOSTI, INTERNÝCH ZDROJOV A DOPYTU PO FINANCOVANÍ (PRIESKUM SAFE)

THE FINANCIAL SITUATION OF SLOVAK ENTERPRISES IN 2025: AN ANALYSIS OF PROFITABILITY, INTERNAL FUNDS, AND DEMAND FOR FINANCING (SAFE SURVEY)

ABSTRAKT

Rok 2025 bol obdobím zásadných zmien pre podnikateľské subjekty na Slovensku, ktoré priniesol najmä vládny konsolidačný balíček. Zmeny sa dotýkajú takmer každej oblasti – od DPH cez daň z príjmov až po nové typy daní a výrazné úpravy v odvodoch. Aktuálne prebieha široká diskusia o dopadoch týchto zmien na rôzne oblasti – zníženie ziskov, obmedzenie investícií a rastu, zvýšenie cien produktov či služieb, udržateľnosť či konkurencieschopnosť podnikania. Na otázku, či sa zavedené opatrenia už premietajú v náladách slovenských podnikov, môžeme odpovedať na základe zistení z Prieskumu o prístupe podnikov k financovaniu (SAFE), ktorý dopĺňa oficiálne štatistiky o subjektívny pohľad vybraných podnikov. Vychádzame zo zisťovaní, ktoré sa uskutočnili v priebehu roka 2025.

ABSTRACT

The year 2025 was a period of profound changes for business entities in Slovakia, driven primarily by the government's consolidation package. These changes affect almost all areas—ranging from VAT and income tax to new types of taxation and substantial adjustments in levies. There is currently a broad discussion regarding the impact of these changes on various areas, including reduced profits, constraints on investment and growth, price increases for goods and services, and business sustainability and competitiveness. The question of whether these measures are already reflected in the sentiment of Slovak enterprises, can be answered based on the findings from the Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE) which supplements official statistics by providing a subjective perspective from selected enterprises. Our findings are based on a survey conducted throughout 2025.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

podniky, financovanie podnikov, Prieskum o prístupe podnikov k financovaniu (SAFE), konsolidačné opatrenia, daňové zaťaženie

KEY WORDS

enterprises, financing of enterprises, Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE), consolidation measures, tax burden

¹ *Myšlienky a názory prezentované v tomto článku sú výhradne názormi autorov. Národná banka Slovenska sa s nimi nemusí stotožňovať a nie sú pre ňu záväzné.*

1. ÚVOD

Prehľad o dopadoch zavádzania či zvyšovania daní pre podnikateľov je široko opísaný v literatúre. Zdaňovanie bankových debetných transakcií spôsobuje odliv vkladov z bánk, priamo znižuje ponuku úverov, čo následne poškodzuje reálnu ekonomiku a spomaľuje rast priemyselných odvetví – najmä tých, ktoré sú najviac závislé od bankového financovania (Restrepo, 2019). Zvýšenie sadzby dane z príjmov vedie k zníženiu investícií a vstupu nových podnikov na trh. Zároveň vyššie firemné dane motivujú firmy, aby sa viac financovali dlhom (ktorého náklady sú často daňovo uznateľné) namiesto vlastného kapitálu (Djankov et al., 2010).

Na jeseň 2024 boli prvýkrát medializované správy o schválení konsolidačných opatrení na Slovensku, ktoré okrem iného zavádzajú transakčnú daň, zvyšujú sadzbu DPH a dane z príjmov a zvyšujú maximálne odvody pre podnikateľské subjekty. V tabuľke č. 1 uvádzame vybrané opatrenia týkajúce sa podnikateľského sektora spolu s dátumom ich zavedenia do praxe.

Tabuľka č. 1: Vybrané opatrenia týkajúce sa podnikateľského sektora

Opatrenie	Zavedenie do praxe
zavedenie transakčnej dane	1. 4. 2025
zvýšenie základnej sadzby DPH na 23 %	1. 1. 2025
zvýšenie sadzby dane z príjmov 24 % (právnické osoby so zdaniteľnými príjmami nad 5 mil. eur)	1. 1. 2025
zvýšenie maximálnych odvodov	1. 1. 2025

Zdroj: Rada pre rozpočtovú zodpovednosť (2024)

Keďže boli informácie o nových daňových sadzbách uverejnené už na jeseň 2024 a do praxe zavedené začiatkom roka 2025, predpokladáme, že povedomie o ich zavedení aj skutočný efekt sa už mohli premietnuť do údajov SAFE, ktoré máme k dispozícii, najnovšie za tretí kvartál roka 2025. Prostredníctvom týchto dát chceme overiť, či po zavedení konsolidačných opatrení nastali zmeny v ziskovosti, vo výške vlastného kapitálu firiem, potrebe aj dostupnosti financovania.

2. METODOLÓGIA

Prieskum o prístupe podnikov k financovaniu realizuje Európska centrálna banka a Európska komisia od roku 2009. Celkovo bolo zrealizovaných 36 vln na polročnej, neskôr na kvartálnej báze. Odpovede sa zbierajú telefonicky (80 %) alebo online (20 %). Firmy z vybraných krajín eurozóny sú kontaktované po náhodnom výbere z obchodného registra Orbis. Podniky sú vážené s ohľadom na veľkosť spoločnosti a ekonomickú aktivitu (ECB, 2025). Počet zapojených firiem v jednotlivých vlnách varuje – detail za posledné 2 roky (vlny 30 až 36) je možné vidieť v tabuľke č. 2.

Tabuľka č. 2: Počet respondentov

Obdobie	Vlna	Počet pozorovaní	
		Slovensko	eurozóna
2024 Q1	30	500	12 000
2024 Q2	31	253	6 000
2024 Q3	32	568	17 000
2024 Q4	33	246	5 000
2025 Q1	34	494	11 000
2025 Q2	35	250	5 000
2025 Q3	36	303	13 000

Zdroj: vlastné spracovanie na základe SAFE (ECB)

Ako uvádzame v tabuľke č. 3, v prieskume SAFE majú najväčšie zastúpenie firmy s obratom do 500 000 eur (35 %), s maximálne deviatimi zamestnancami (44 %). Najviac firiem podniká v službách (32 %), nasleduje priemysel (25 %) a obchod (20 %).

Tabuľka č. 3: Deskriptívna štatistika vzorky slovenských firiem (3. kvartál 2025)

Firmy podľa:	Počet	%
OBRATU		
do 500 000 €	106	35
od 500 000 € do 1 mil. €	33	11
od 1 mil. € do 2 mil. €	40	13
od 2 mil. € do 10 mil. €	59	20
od 10 mil. € do 50 mil. €	43	14
viac ako 50 mil. €	19	6
NA	3	1
POČTU ZAMESTNANCOV		
1 – 9 zamestnancov	132	44
10 – 49 zamestnancov	92	30
50 – 249 zamestnancov	54	18
250 a viac zamestnancov	25	8
PODĽA SEKTORA PODNIKANIA		
priemysel	77	25
stavebníctvo	42	14
obchod	61	20
služby	98	32
NA	25	8

Zdroj: vlastné spracovanie na základe SAFE (ECB)

Prieskum pokrýva údaje o financovaní podnikov – o dostupnosti financovania a podmienkach na trhu a súčasne zbiera odpovede aj o očakávaniach. Na účely tohto článku sme si vybrali nasledujúce otázky (otázky sú voľne preložené z angličtiny):

- Ako sa vyvíjal zisk vašej firmy počas predchádzajúceho alebo aktuálneho kvartálu?
 - narástol
 - ostal nezmenený
 - poklesol
 - odpoveď nie je dostupná/neviem
- Povedali by ste, že vlastný kapitál vašej firmy
 - sa zlepšil
 - ostal nezmenený
 - sa zhoršil
 - odpoveď nie je dostupná/neviem
- Požiadali ste počas predchádzajúceho alebo aktuálneho kvartálu o bankové financovanie?
 - áno
 - nie, z dôvodu možného odmietnutia bankou
 - nie, z dôvodu postačujúcich interných zdrojov
 - nie, z iných dôvodov
 - odpoveď nie je dostupná/neviem
- Úrokové sadzby/ostatné náklady na financovanie vám počas predchádzajúceho alebo aktuálneho kvartálu
 - narástli
 - ostali nezmenené
 - poklesli
 - odpoveď nie je dostupná/neviem
- Potreby externého financovania (bankového, lízingu, predaja na splátky a pod.) vám počas predchádzajúceho alebo aktuálneho kvartálu
 - narástli
 - ostali nezmenené
 - poklesli
 - nie je aplikovateľné na moju firmu
 - odpoveď nie je dostupná/neviem
- Dostupnosť financovania (bankového, lízingu, predaja na splátky a pod.) vám počas predchádzajúceho alebo aktuálneho kvartálu
 - narástla
 - ostala nezmenená
 - poklesla
 - nie je aplikovateľné na moju firmu
 - odpoveď nie je dostupná/neviem

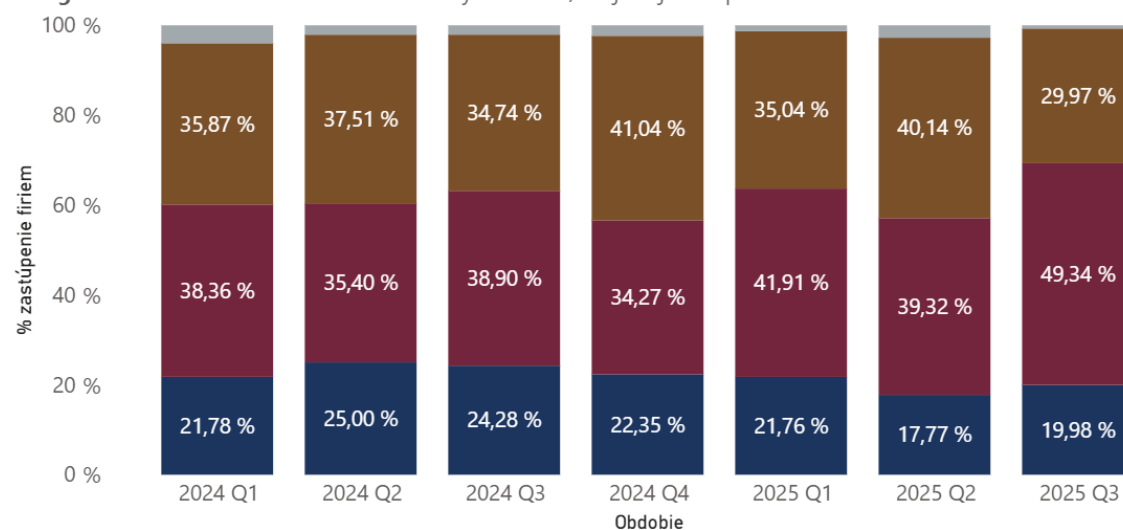
3. VÝSLEDKY

Výsledky prieskumu SAFE za tretí kvartál 2025 (grafy č. 1 a č. 2) naznačujú, že takmer polovica opýtaných slovenských firiem evidovala pokles zisku. V eurozóne ako celku sme podobný trend nezaznamenali (35 % firiem deklaruje pokles zisku). Necelých 20 % slovenských podnikov zaznamenalo nárast zisku (22 % v eurozóne). Čistý rozdiel medzi slovenskými firmami vnímajúcimi rast zisku v porovnaní s tými, čo zaznamenali pokles, dosiahol v 3. kvartáli 2025 necelých 30 percentuálnych bodov, čo je najviac za posledné 3 roky. Dlhodobejšie trendy naznačujú, že sa vývoj zisku medzi slovenskými firmami a eurozónou výrazne neodlišoval, no v roku 2025 pozorujeme signifikantný odklon v neprospech ziskovosti slovenských podnikateľov.

Graf č. 1: Zisk slovenských firiem

Zisk slovenských firiem

Kategória ● Nárast ● Pokles ● Ostal nezmenený ● Neviem/údaj nie je k dispozícii

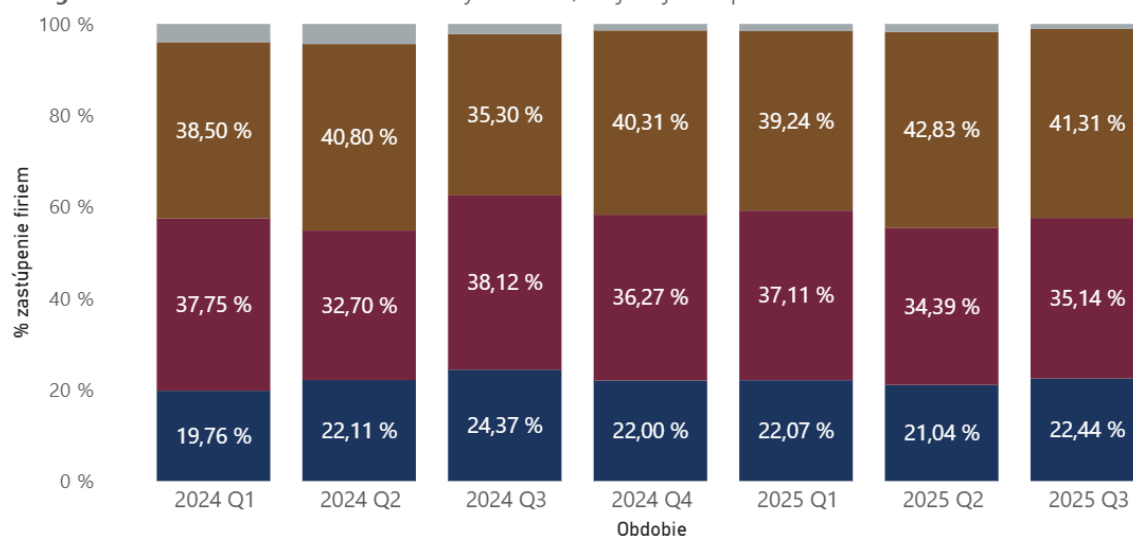


Zdroj: vlastné spracovanie na základe SAFE (ECB)

Graf č. 2: Zisk firiem v eurozóne

Zisk firiem v eurozóne

Kategória ● Nárast ● Pokles ● Ostal nezmenený ● Neviem/údaj nie je k dispozícii



Zdroj: vlastné spracovanie na základe SAFE (ECB)

Pri pohľade na vlastný kapitál podniku súčasný vývoj kopíruje vývoj z roku 2024. Za tretí kvartál 2025 takmer 70 % slovenských respondentov nezachytilo žiadnu zmenu vo veľkosti vlastného kapitálu. 11 % našich firiem sa vlastný kapitál oproti predchádzajúcemu obdobiu zvýšil, 20 % znížil. Podobné trendy je možné vidieť aj v eurozóne (tabuľka č. 4). V eurozóne môžeme pozorovať väčšie percentuálne zastúpenie firiem v kategórii nárast vlastného kapitálu a nižšie percentuálne zastúpenie pre pokles vlastného kapitálu.

Tabuľka č. 4: Vlastný kapitál za rok 2025

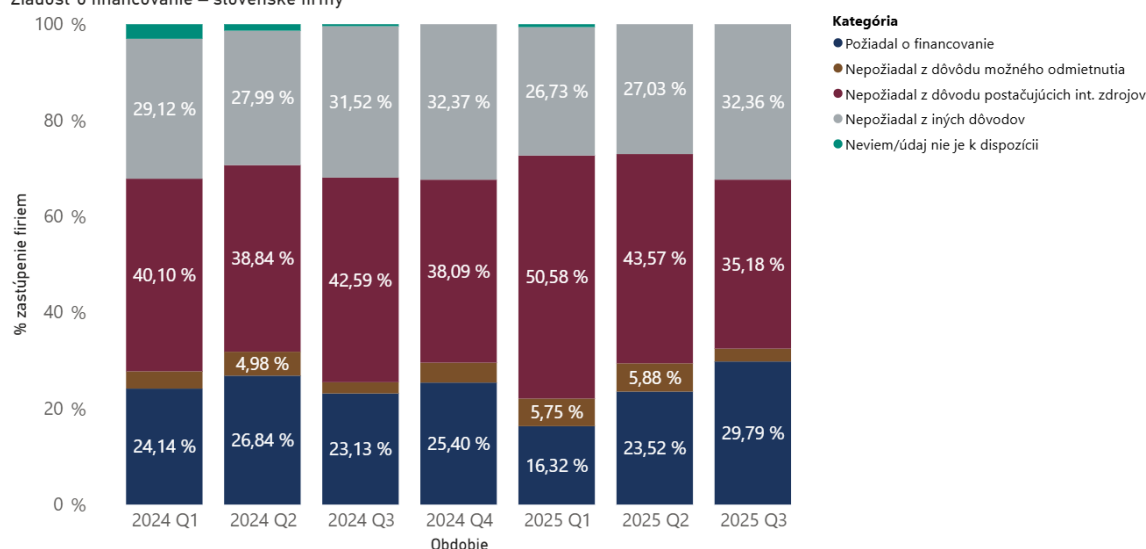
Kategória	Slovensko			eurozóna		
	Q1 2025	Q2 2025	Q3 2025	Q1 2025	Q2 2025	Q3 2025
nárast	13,6 %	16 %	11,2 %	20,14 %	19,74 %	18,55 %
bez zmeny	70,4 %	65,6 %	68,3 %	67,14 %	68,40 %	69,66 %
pokles	15,4 %	18,4 %	20,1 %	12,24 %	11,36 %	11,04 %
neviem	0,6 %	0 %	0,3 %	0,47 %	0,51 %	0,76 %

Zdroj: vlastné spracovanie na základe SAFE (ECB)

Dopad konsolidačných opatrení môže ovplyvňovať aj výšku interných finančných zdrojov, ktorými firma disponuje. Na grafoch č. 3 a č. 4 možno sledovať vývoj žiadostí o bankové financovanie od začiatku roka 2024. Za sledované obdobie 38 až 50 % slovenských podnikov spravidla nežiadalo banky o financovanie z dôvodu postačujúcich interných zdrojov. Na začiatku roka 2025 až polovica dopytovaných firiem mala postačujúce interné prostriedky, no v priebehu ďalších kvartálov tento podiel klesol len na 35 % (bordová farba na grafe č. 3), čo je najnižšie číslo za sledované obdobie. Potenciálne dopady zvýšených nákladov firiem spojených s vyšším daňovým a odvodovým zaťažením sa mohli odraziť aj v rastúcom počte žiadostí o bankové financovanie v roku 2025. Kým v prvom kvartáli 16 % respondentov požiadalo o úver, v predposlednom kvartáli roka to bolo až 30 % (modrá farba na grafe č. 3). Pri pohľade na eurozónu zvýšený záujem o bankové financovanie nepozorujeme (graf č. 4).

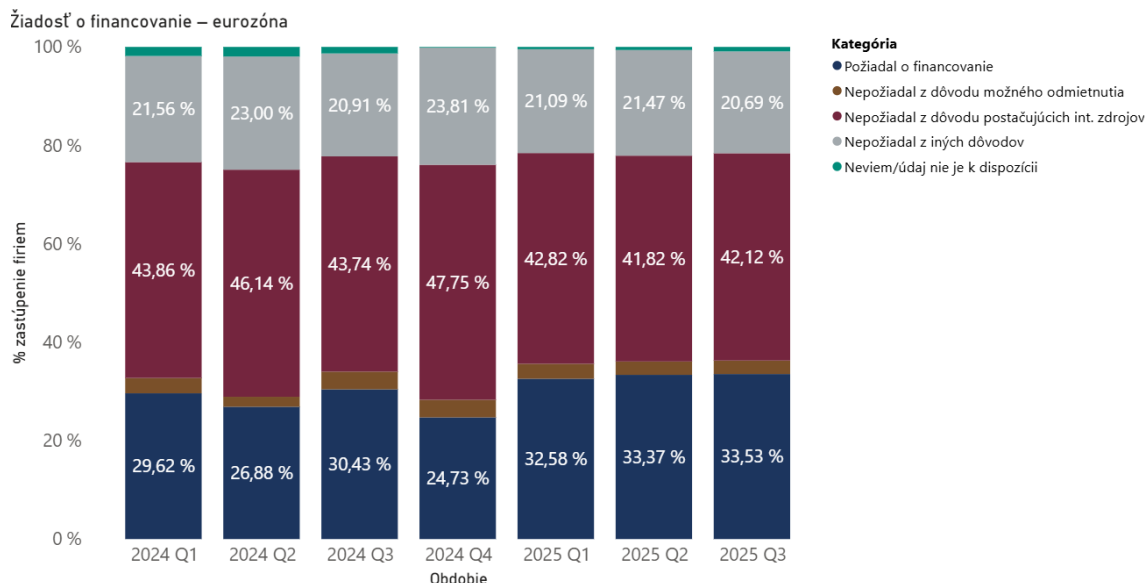
Graf č. 3: Žiadosť o financovanie – slovenské firmy

Žiadosť o financovanie – slovenské firmy



Zdroj: vlastné spracovanie na základe SAFE (ECB)

Graf č. 4: Žiadosť o financovanie – eurozóna



Zdroj: vlastné spracovanie na základe SAFE (ECB)

Tabuľka č. 5 reflektuje čistý rozdiel medzi percentuálnym zastúpením odpovedí znamenajúcich nárast a pokles vybraného ukazovateľa, čiže odzrkadľuje stav na trhu. Vo firmách rastie záujem o financovanie prostredníctvom lízingu alebo nákupu na splátky. V prvom kvartáli 2025 bol čistý rozdiel medzi slovenskými podnikmi, ktoré evidujú nárast v potrebe financovania lízingom alebo nákupom na splátky, a tými, ktorým poklesla táto potreba, 16,21 % a v treťom kvartáli tohto roka 13,85 %.

Napriek tomu, že na grafe č. 3 poukazujeme na postupný nárast žiadostí o bankové úvery od začiatku roka 2025, stav na trhu naznačuje klesajúcu potrebu bankových úverov (tabuľka č. 5). V prvom kvartáli 2025 bolo na Slovensku o 3 % menej firiem, ktorým potreba bankového financovania narástla, v porovnaní s tými, ktoré v prieskume opísali pokles tejto potreby, v druhom kvartáli sa tento rozdiel zvýšil na 4,42 %. Až v treťom kvartáli roka 2025 pozorujeme väčší podiel slovenských firiem s rastúcou potrebou financovania bankovým úverom, ako je podiel firiem s klesajúcou potrebou financovania bankovým úverom (4,82 %). V tomto období rástla dostupnosť bankových úverov v porovnaní s potrebou pomalšie – o 1 % menej firiem poukázalo na rast dostupnosti bankového financovania v porovnaní s tými podnikmi, ktoré evidujú pokles.

Pri pohľade na stav dostupnosti financovania, trend poklesu úrokových sadzieb na úveroch v ostatnom období vnímajú aj firmy v prieskume SAFE. Slovenské firmy reflektovali znižujúce sa úrokové sadzby hlavne v druhom a treťom kvartáli roka 2025, krajiny eurozóny už o kvartál skôr. Ostatné náklady súvisiace s financovaním (v podobe poplatkov) podľa vnímania firiem stále rastú.

Tabuľka č. 5: Hodnotený vývoj vybraných ukazovateľov z prieskumu SAFE

krajiny	Slovensko			eurozóna		
obdobie	Q1 2025	Q2 2025	Q3 2025	Q1 2025	Q2 2025	Q3 2025
potreba financovania lízingom alebo nákupom na splátky	16,21 %	NA	13,85 %	8,91 %	NA	10,84 %
dostupnosť financovania lízingom alebo nákupom na splátky	9,86 %	NA	3,75 %	6,15 %	NA	5,25 %
potreba financovania bankovým úverom	- 2,96 %	- 4,42 %	4,82 %	- 2,01 %	- 1,72 %	- 0,02 %
dostupnosť financovania bankovým úverom	0,54 %	5,55 %	- 0,94 %	0,52 %	1,78 %	1,94 %
úrokové sadzby na bankových úveroch	4,44 %	- 28,48 %	- 8,37 %	-11,72 %	-16,80 %	3,41 %
ostatné náklady súvisiace s bankovým financovaním	44,10 %	38,76 %	46,69 %	23,26 %	15,13 %	23,34 %

Zdroj: vlastné spracovanie na základe SAFE (ECB)

Poznámka: Tabuľka reflektuje čistý rozdiel medzi percentuálnym zastúpením odpovedí znamenajúcich nárast a pokles daného ukazovateľa.

Prieskum SAFE za rok 2025 odhalil negatívny vývoj v hodnotení ziskovosti slovenských firiem, ktorá sa významne odklonila od priaznivejšieho trendu v eurozóne. Takmer polovica domácich respondentov zaznamenala pokles zisku (v porovnaní s 35 % v eurozóne), pričom čistý rozdiel medzi firmami s rastúcim a klesajúcim ziskom dosiahol najnegatívnejšiu hodnotu za posledné tri roky. Toto zhoršenie ziskovosti sa premietlo aj do finančnej situácie podnikov. Podiel firiem s postačujúcimi internými zdrojmi klesol na historické minimum (35 %), čo viedlo k prudkému nárastu žiadostí o bankové financovanie (zo 16 % na 30 %). Tento nárast je o to významnejší, že predstavuje bod zlomu, keďže prichádza po období, keď bola celková situácia na trhu paradoxne nastavená skôr na klesajúci dopyt po bankových úveroch. Zatiaľ čo v eurozóne sa záujem o financovanie nezvyšoval, na Slovensku

tento trend naznačuje rastúcu závislosť od externých zdrojov, a to aj napriek vnímanému poklesu úrokových sadzieb, keďže ostatné náklady ako poplatky podľa firiem naďalej rastú.

4. ZÁVER

Cieľom príspevku bolo priniesť informácie o Prieskume EC/ECB o prístupe podnikov k financovaniu (SAFE) a na základe jeho výsledkov v roku 2025 analyzovať vlastné pohľady vybraných slovenských podnikov na ich finančnú situáciu po zavedení konsolidačných opatrení.

Tento prieskum sa realizuje za pomerne dlhé časové obdobie, no potenciál jeho využitia ako doplňujúceho zdroja oficiálnych štatistík ešte nebol naplnený.

LITERATÚRA

- Djankov, S., Ganser, T., McLiesh, C., Ramalho, R., & Shleifer, A. (2010). The effect of corporate taxes on investment and entrepreneurship. *American Economic Journal: Macroeconomics*, 2(3), 31 – 64. <https://doi.org/10.1257/mac.2.3.31>
- European Central Bank. (2025). *Survey on the access to finance of enterprises. Methodological information on the survey and user guide for the anonymised micro dataset*. <https://www.ecb.europa.eu/stats/pdf/surveys/sme/ecb.safemi.en.pdf>
- Rada pre rozpočtovú zodpovednosť (2024). *Kvantifikácia vplyvu opatrení: Balíček (konsolidačných) opatrení na rok 2025*. https://www.rrz.sk/wp-content/uploads/2024/11/KO_202410_KonsolidacnyBalicek_FINAL.pdf
- Restrepo, F. (2019). The effects of taxing bank transactions on bank credit and industrial growth: Evidence from Latin America. *Journal of International Money and Finance*, 93, 335 – 355. <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2019.01.008>

RESUMÉ

Cieľom predkladaného príspevku je analýza podnikateľského prostredia na Slovensku a prezentácia výsledkov Prieskumu o prístupe podnikov k financovaniu (SAFE) v období po zavedení konsolidačného balíčka. Výsledky za rok 2025 poukazujú na výrazné zhoršenie finančnej kondície slovenských firiem v porovnaní s eurozónou. Až polovica domácich subjektov hlási pokles ziskovosti, čo sa odrazilo aj na ich likvidite – podiel podnikov s dostatočnými vlastnými zdrojmi klesol na historické minimum (35 %).

Tento výpadok interného kapitálu bol sprevádzaný obratom v úverovom správaní: dopyt po bankovom financovaní vzrástol takmer dvojnásobne (zo 16 % na 30 %), hoci predchádzajúce očakávania trhu boli opačné. Na rozdiel od zvyšku eurozóny, kde dopyt po úveroch stagnuje, sa slovenské firmy stávajú viac závislé od externých zdrojov, a to aj napriek rastúcim poplatkom. Zistenia prieskumu tak dokumentujú, že slovenské podniky čelia v roku 2025 značnému finančnému tlaku, ktorý prebieha paralelne s aplikáciou konsolidačných opatrení.

RESUME

The aim of this paper is to analyze the business environment in Slovakia and present the results of the Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE) in the period following the implementation of the consolidation package. The results for 2025 indicate a significant deterioration in the financial health of Slovak enterprises compared to the euro area. Nearly half of domestic enterprises report declining

profitability, which has also impacted their liquidity – the share of enterprises with sufficient internal funds has fallen to a historic low (35 %).

This shortfall in internal capital was accompanied by a shift in credit behavior: demand for bank financing has almost doubled (from 16 % to 30 %), even though previous market expectations were the opposite. In contrast to the rest of the euro area, where loan demand is stagnating, Slovak enterprises are becoming more reliant on external funding, despite rising costs. The survey findings thus document that Slovak enterprises are facing significant financial pressure in 2025, occurring simultaneously with the implementation of consolidation measures.

PROFESIJNÝ ŽIVOTOPIS

Ing. Patrícia Krupová od roku 2024 pracuje v Národnej banke Slovenska v odbore štatistiky. Je členkou pracovnej skupiny ECB pre komunikáciu štatistiky. Zároveň pôsobí ako interná doktorandka na katedre poisťovníctva Národohospodárskej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave.

Ing. Karol Macháček od roku 2002 pracuje v Národnej banke Slovenska a aktuálne vykonáva funkciu vedúceho oddelenia štatistiky mikroúdajov. Od roku 2014 zastupuje NBS v pracovnej skupine Európskej centrálnej banky (ECB) pre štatistiku cenných papierov, od roku 2015 v pracovnej skupine ECB pre komunikáciu štatistiky a od roku 2023 v expertnej skupine ECB pre štatistiku klimatických zmien. V roku 2025 sa stal členom redakčnej rady vedeckého časopisu Slovenská štatistika a demografia.

KONTAKT

patricia.krupova@nbs.sk

karol.machacek@nbs.sk

Informatívny článok/Informative article

Andrej CHROMEČEK
Štatistický úrad Slovenskej republiky

KULTÚRNE REGIÓN Y SLOVENSKA

CULTURAL REGIONS OF SLOVAKIA

ABSTRAKT

Príspevok predstavuje najnovšiu publikáciu zostavenú odborom štatistiky obyvateľstva na pôde Štatistického úradu Slovenskej republiky. V našich podmienkach je spracovanie údajov o obyvateľstve domov, bytov a domácností triedených podľa kultúrnych regiónov úplne novým prístupom a táto publikácia je prvou svojho druhu. Vznik takejto prelomovej publikácie bol možný iba vďaka podrobným a presným dátam, ktorých zdrojom je Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021 a štatistické zisťovania o demografickom pohybe obyvateľstva. V článku je stručne predstavený proces tvorby, hlavné metodologické východiská a štruktúra publikácie.

ABSTRACT

This paper presents the latest publication prepared by the Population Statistics Department of the Statistical Office of the Slovak Republic. In the Slovak context, the processing of data on population, houses, dwellings, and households, classified by cultural regions, represents a brand new approach, making this publication the first of its kind. The creation of such a groundbreaking publication was made possible only through detailed and accurate data from the 2021 Population and Housing Census and statistical surveys on demographic changes. The article briefly outlines the development process, the main methodological background, and the publication's structure.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

kultúrne regióny, regionálna identita, regionalizácia, obyvateľstvo

KEY WORDS

cultural regions, regional identity, regionalization, population

1. ÚVOD

V októbri roka 2025 vydal Štatistický úrad Slovenskej republiky (ďalej ŠÚ SR) unikátnu publikáciu **Kultúrne regióny Slovenska**. Ide o prelomovú publikáciu, ktorá spracúva štatistické dáta mimo rámca štandardných administratívnych územných jednotiek (ako sú napr. kraje či okresy). Dáta sú tu prvýkrát inovatívne predstavené v priestorovej mierke kultúrnych regiónov Slovenska. Tieto regióny majú oproti značne umelému administratívne členeniu výhodu najmä v tom, že obyvatelia sa s nimi sami prirodzene identifikujú.

Obrázok č. 1: Vizuál obálky publikácie



Zdroj: *Kultúrne regióny Slovenska, 2025*

2. ZAINTERESOVANÉ SUBJEKTY

Aby bolo možné takúto monumentálnu publikáciu zostaviť, vyžadovalo si to interdisciplinárnu spoluprácu s viacerými spolupracujúcimi subjektmi. Prvým osloveným bol **Ústav etnológie a sociálnej antropológie Slovenskej akadémie vied, v. v. i.**, s ktorým ŠÚ SR následne podpísal memorandum o spolupráci. Tento ústav na základe zadania ŠÚ SR explicitne vymedzil kultúrne regióny a zostavil zoznam konkrétnych obcí, ktoré do nich patria.

Okrem prvotného zámeru prezentácie štatistických údajov bolo druhotným cieľom publikácie stať sa nositeľom pridanej estetickej hodnoty so zámerom predstaviť kultúrnu regionálnu pestrosť Slovenska. Tá je prezentovaná formou tradičných ľudových výšiviek. Na tento účel bola uzavretá zmluva medzi ŠÚ SR a **Slovenským národným múzeom – Múzeami v Martine**, čo umožnilo vytvorenie digitálnych záznamov zo zbierkového fondu ľudového odevu a textilu.

Pri príprave dát sa spolupracovalo aj s **Výskumným demografickým centrom**, ktoré pôsobí v rámci Inštitútu informatiky a štatistiky v Bratislave (INFOSTAT) a ktoré pripravilo dáta za populačnú prognózu kultúrnych regiónov.

3. PREZENTOVANÉ ÚDAJE

Samotné prezentované údaje v publikácii je možné rozdeliť do troch skupín podľa použitých zdrojov. Údaje za populačné štruktúry, dochádzku do zamestnania alebo školy, domácnosti, domy a byty pochádzajú zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021 a sú platné k referenčnému dátumu 1. 1. 2021. Údaje charakterizujúce demografické procesy pochádzajú z demografickej štatistiky a sú zostavené ako priemery za roky 2021 až 2024. K priemerovaniu týchto hodnôt sa pristúpilo z dôvodu nízkej početnosti demografických udalostí v populačne malých kultúrnych regiónoch, čo spôsobuje medziročné výkyvy v intenzite týchto javov. Tretím zdrojom je populačná prognóza, ktorá má prah prognózy 31. 12. 2024 a horizont prognózy 31. 12. 2050. Základom konštrukcie populačnej prognózy bola podrobná analýza procesov plodnosti, úmrtnosti a migrácie v období rokov 2000 – 2024.

4. KULTÚRNE REGIÓNY – METODIKA VYČLENENIA

Vytvorená regionalizácia pokrýva územie celého Slovenska a všetkých jeho obcí, pričom každá patrí výhradne do jedného kultúrneho regiónu. Regionalizácia je založená na dvoch vzájomne sa dopĺňajúcich princípoch. Prvým je vymedzenie kultúrnych regiónov na základe geografických daností jednotlivých celkov. Príkladom sú riečne toky, ktoré môžu buď vyhraničovať kultúrny región (napr. Žitný ostrov ohraničený Dunajom a Malým Dunajom), alebo tvoriť akúsi centrálnu os osídlenia kultúrneho regiónu (napr. Horné, Stredné a Dolné Považie, Horehronie, Stredné Pohronie, Horná a Dolná Nitra, Stredné Ponitrie). Významným regiónotvorným činiteľom sú aj pohoria, najmä v zmysle dopravných a komunikačných bariér obmedzujúcich vzájomnú interakciu medzi obyvateľmi na opačných stranách pohoria. Preto tvoria často hranicu medzi jednotlivými kultúrnymi regiónmi.

Obrázok č. 2: Kultúrne regióny vo vzťahu k povrchu Slovenska



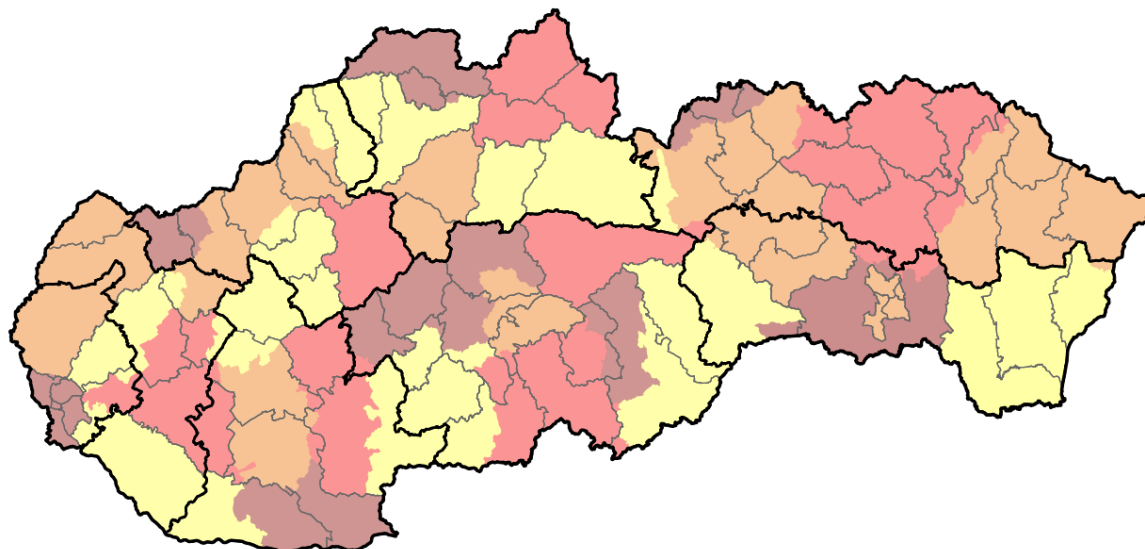
Zdroj: Kultúrne regióny Slovenska, 2025

Druhým princípom, na základe ktorého bola regionalizácia vytvorená, je príslušnosť obyvateľov k lokálnej a regionálnej identite. To predstavuje spoločnú kolektívnu identitu, keď sa obyvatelia sami identifikujú s nejakým územným regiónom a so spoločne odovzdávanou kultúrnou identitou a na druhej strane cítia odlišnosti v porovnaní s obyvateľmi iných kultúrnych regiónov. **Ústav etnológie a sociálnej antropológie Slovenskej akadémie vied, v. v. i.**, uvádza: „... je potrebné mať na zreteli, že problematika kultúrnej regionalizácie Slovenska nie je aktualizáciou reliktného členenia, ale neustále živou a reformujúcou sa veličinou. Kultúrna regionalizácia sa vyvíja súbežne s vývojom spoločnosti, a preto môže byť priebežne aktualizovaná“. To iba zdôrazňuje, že akákoľvek kultúrna regionalizácia je dynamickým fluidným procesom, ktorý prebieha neustále a v budúcnosti prinesie iné výsledky.

Administratívne členenie Slovenska nerešpektuje hranice kultúrnych regiónov. Dokazuje to aj skutočnosť, že až 24 z 31 kultúrnych regiónov (77 %) zasahuje do územia 3 alebo viac okresov. Kultúrny región Šariš územne zasahuje až do 8 okresov. Jediný kultúrny región Horná Nitra je územne totožný s jedným celým okresom Prievidza. Na druhej strane mnohé okresy sú fragmentované a zasahuje do nich

niekoľko kultúrnych regiónov. Najviac sa to prejavuje v okresoch Nitra, Zvolen, Poprad a Nové Zámky, do ktorých územne zasahujú až 4 kultúrne regióny.

Obrázok č. 3: Kultúrne regióny vo vzťahu k administratívnemu členeniu Slovenska

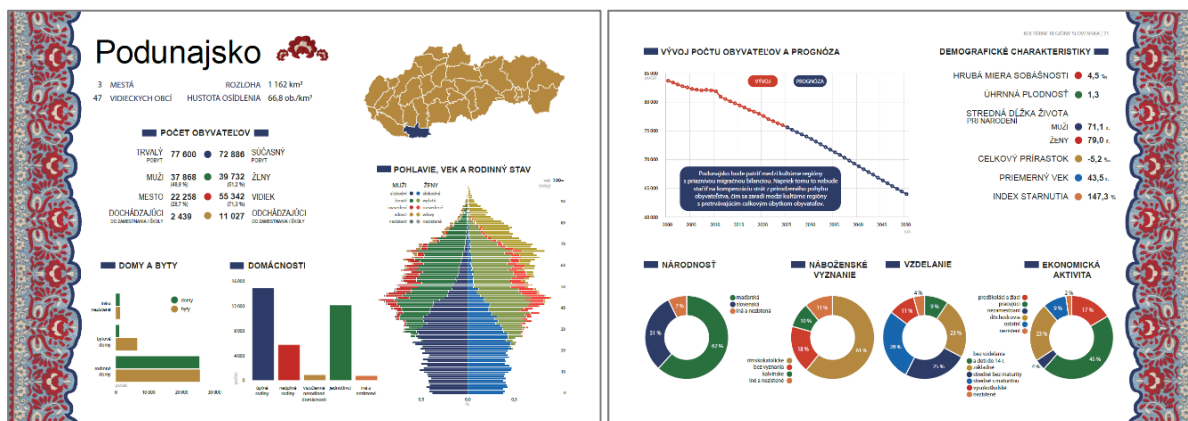


Zdroj: Kultúrne regióny Slovenska, 2025

5. ŠTRUKTÚRA PUBLIKÁCIE

Štruktúra hlavnej časti publikácie je dvojstranová, takže každý kultúrny región zaberá priestor jednej dvojstrany. Údaje za jednotlivé kultúrne regióny sú primárne prezentované formou vizualizácií do formy grafov bez potreby sprievodných textových komentárov. Táto forma sa ukázala ako optimálna, keď na jednej strane dovolila znázorniť maximálne množstvo informácií, pričom ich interpretáciu ponecháva na čitateľa. Kultúrne regióny tejto časti sú usporiadané v abecednom poradí. Každá dvojstrana je na oboch bočných okrajoch strán lemovaná výšivkou pochádzajúcou z daného regiónu.

Obrázok č. 4: Príklad dvojstrany kultúrneho regiónu



Zdroj: Kultúrne regióny Slovenska, 2025

Na túto nosnú kapitolu nadväzuje textová časť, ponúkajúca syntetický analytický pohľad na podobnosti a rozdiely medzi jednotlivými kultúrnymi regiónmi. Do publikácie je zaradený aj zoznam všetkých obcí Slovenska s ich začlenením do jednotlivých kultúrnych regiónov. Pomocou neho každý čitateľ jednoducho zistí, do ktorého kultúrneho regiónu patrí obec jeho pobytu. Na konci publikácie sa nachádza tabuľková príloha umožňujúca jednoduché vzájomné porovnania naprieč kultúrnymi regiónmi.

Pokiaľ vás publikácia svojou formou či spracovaním zaujala alebo iba chcete zistiť, čím je váš kultúrny región jedinečný, môžete sa pustiť do objavovania. Publikácia je totiž voľne dostupná aj v online verzii na stiahnutie. V každom prípade vitajte v pestrosti kultúrnych regiónov Slovenska.

6. ZÁVER

Publikácia *Kultúrne regióny Slovenska* predstavuje v prostredí slovenskej štatistiky významný kvalitatívny posun od tradičného administratívneho vnímania priestoru k rešpektovaniu prirodzenej, historicky a geograficky podmienenej identity obyvateľstva. Tento priekopnícky projekt jasne demonštruje, že štatistické údaje nemusia byť vnímané len ako neosobné súbory čísiel, ale môžu efektívne reflektovať živé kultúrne väzby, ktoré formujú našu spoločnosť. Synergia medzi Štatistickým úradom Slovenskej republiky, Ústavom etnológie a sociálnej antropológie SAV a Slovenským národným múzeom priniesla dielo, ktoré presahuje hranice bežnej odbornej publikácie a stáva sa vizuálne i obsahovo hodnotným príspevkom o rozmanitosti Slovenska. Veríme, že tento moderný spôsob prezentácie dáť prispeje k hlbšiemu porozumeniu demografických procesov vnútri krajiny a zároveň posilní záujem širokej verejnosti o prácu so štatistickými informáciami, ktoré sú vďaka vizualizáciám zrozumiteľnejšie než kedykoľvek predtým. Publikácia tak potvrdzuje ambíciu ŠÚ SR prinášať dáta, ktoré majú skutočnú výpovednú hodnotu pre život občanov.

Odkaz na publikáciu:



LITERATÚRA

Podmanická, Z. (Ed.). (2025). *Kultúrne regióny Slovenska*. Štatistický úrad Slovenskej republiky.

RESUMÉ

Štatistické dáta nadobúdajú nový rozmer, ak sú prezentované v kontexte prirodzenej identity obyvateľstva. Preto je inovácia v priestorovom vnímaní údajov kľúčová pre modernizáciu slovenskej štatistiky. Publikácia *Kultúrne regióny Slovenska*, ktorú vydal Štatistický úrad SR, predstavuje prelomový prístup k spracovaniu údajov o obyvateľstve, domoch, bytoch a domácnostiach mimo rámca tradičného administratívneho členenia. Cieľom tohto unikátneho projektu bolo prepojiť dáta s geografickými a kultúrnymi faktormi, ktoré formujú regionálnu identitu. Príspevok opisuje proces interdisciplinárnej spolupráce so špičkovými vedeckými inštitúciami a objasňuje metodologické princípy vyčlenenia 31 kultúrnych regiónov. Okrem analytickej hodnoty prináša dielo aj estetický rozmer prostredníctvom tradičných

ľudových výšiviek zo zbierok Slovenského národného múzea. Celá publikácia je postavená na názornej vizualizácii dát, ktorá umožňuje širokej verejnosti lepšie porozumieť demografickým štruktúram, procesom a prognózam vývoja Slovenska až do roku 2050.

RESUME

Statistical data are taking on a new dimension when presented within the context of the population's natural identity. Innovation in the spatial perception of data is thus essential for the modernization of Slovak statistics. The publication "Cultural Regions of Slovakia," published by the Statistical Office of the SR, represents an innovative approach for processing data on the population, houses, dwellings, and households transcending traditional administrative division. The aim of this unique project was to link data with the geographical and cultural factors that shape regional identity. The paper describes the process of interdisciplinary cooperation with leading scientific institutions and explains the methodological principles for defining 31 cultural regions. Beyond its analytical value, the work also brings an aesthetic dimension through traditional folk embroidery from the Slovak National Museum's collection. The entire publication is built around clear data visualization, allowing the general public to better understand Slovakia's demographic structures, processes, and development forecasts up to 2050.

PROFESIJNÝ ŽIVOTOPIS

Mgr. Andrej Chromeček, PhD., absolvoval doktorandské štúdium na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v odbore humánna geografia a demografia. Od roku 2022 pracuje v Štatistickom úrade Slovenskej republiky v oddelení sčítania obyvateľov, domov a bytov a prierezových štatistík. V oblasti sčítania obyvateľov, domov a bytov sa venuje tvorbe metodiky a spracovaniu analytických výstupov. Zároveň sa v poslednom období profiluje aj ako kreatívny tvorca, ktorý prostredníctvom inovatívneho grafického dizajnu transformuje dáta do vizuálne pútavej podoby.

KONTAKT

andrej.chromecek@statistics.sk

Informácia/Information

65. SVETOVÝ ŠTATISTICKÝ KONGRES ISI 2025

65TH WORLD STATISTICS CONGRESS OF THE ISI 2025

V dňoch 5. – 9. októbra 2025 sa v Haagu konal 65. ročník Svetového štatistického kongresu (**ISI World Statistics Congress 2025**), ktorý pravidelne organizuje každé dva roky Medzinárodný štatistický inštitút (**International Statistical Institute, ISI**). Kongres je popredným globálnym podujatím pre štatistiku a dátovú vedu. Spektrum účastníkov je mimoriadne široké, spája odborníkov z akademického prostredia a výskumu, národných štatistických úradov a súkromného sektora. Podstatou kongresu je poskytnúť dynamickú platformu na prezentáciu prelomových výsledkov z prebiehajúceho výskumu a inovačných projektov v oblasti oficiálnej štatistiky. Cieľom kongresu nie je len prezentovanie výsledkov výskumu, ale aj podnietenie spolupráce a inšpirácie na nové projekty, ktoré budú v budúcnosti formovať vývoj a smerovanie oficiálnych štatistík.

Na tohtoročnom kongrese sa stretlo približne 1 500 účastníkov z rôznych oblastí štatistiky. Kľúčovým sloganom kongresu je **Statistical Science for a Better World** (Štatistická veda pre lepší svet).



Zdroj: ISI World Statistics Congress 2025

65. svetový štatistický kongres bol otvorený inšpiratívnym otváracím ceremoniálom. Delegátov privítali viceprezident ISI Oliver Chinganya, prezident ISI Xuming He, generálna riaditeľka Holandského štatistického úradu Angelique Bergová, predseda Výboru pre vedecký program Adrian Röllin a predsedníčka Nadácie pre medzinárodnú cenu za štatistiku Jessica Uttsová. Vo svojom prejave Angelique Bergová hovorila o Haagu ako o meste mieru a spravodlivosti, podelila sa o historické poznatky o jeho odolnosti a pôsobivo hovorila o kľúčovej úlohe dôvery, transparentnosti a integrity v štatistike. Adrian Röllin predstavil vedecký program, ktorý bol vyvinutý vďaka kolektívnemu úsiliu odborníkov z celého sveta, čo viedlo k viac ako 250 zasadnutiam, workshopom a prednáškam, ktoré zdôrazňujú výzvy aj príležitosti v štatistike a dátovej vede.

Významnými pozvanými prezentujúcimi boli profesor Bhramar Mukherjee a profesor Ionica Smeets. Ich prednášky boli zamerané na témy spojené s modernými výzvami v dátovej vede, štatistike vo verejnom zdraví a spoločenskej interakcii veda – verejnosť.

Program kongresu bol navrhnutý tak, aby pokryl komplexné spektrum teoretických aj aplikovaných oblastí štatistiky a dátovej vedy s viac ako 250 prednáškami. Bol rozdelený do dvoch hlavných typov prednáškových sekcií:

- špeciálne pozvané sekcie (Invited Paper Session – IPS) s odborníkmi pozvanými organizačným výborom. Tieto sekcie sa zamerali na špecifické témy (nové metódy strojového učenia pre štatistiku, etika a správa dát vo veku umelej inteligencie, štatistické prístupy k riešeniu globálnych problémov atď.) a ich hlbšiu analýzu,
- sekcie s predloženými príspevkami posterami (Contributed Paper Sessions CPS) – bolo ich viac ako 80 a poskytovali širokej štatistickej komunite priestor na prezentáciu vlastného výskumu, nových metodológií a aplikovaných štúdií.

Konštatovanie jednej z účastníčok kongresu hovorilo za všetko: „Atmosféra na kongrese bola skvelá – plná štatistických nadšencov, inšpiratívnych prednášok a dokonca aj hotelového personálu, ktorý sa zapája do zábavy. Čašník dnes ráno zavtipkoval: *Včera sme v hoteli nemali žiadneho štatistika a dnes je to 100 % nárast!* Je úžasné vidieť, ako láska k štatistike dokáže spojiť ľudí – v konferenčných miestnostiach aj mimo nich. Dokonca aj heslo k WiFi na kongrese hovorilo za všetko: *Ilovestats – a úprimne povedané, máme štatistiku radi.*“

Medzi konkrétne oblasti, ktoré boli zastúpené, patria:

1. Teoretická a metodologická štatistika:
 - vývoj nových štatistických metód,
 - bayesovské prístupy a štatistická dedukcia v náhodných procesoch,
 - strojové učenie a modelovanie komplexných dát.
2. Štatistika v aplikáciách a interdisciplinárne využitie:
 - bioštatistika, epidemiológia a verejné zdravie,
 - ekonometria a spoločenské vedy,
 - environmentálne štatistiky a klimatické modelovanie.
3. Oficiálne štatistiky a dátové politiky:
 - národné štatistické úrady a ich výzvy,
 - integrácia administratívnych dát,
 - etika, otvorené dáta a kontrola kvality.
4. Data science, umelá inteligencia a veľké dátové súbory:
 - využitie umelej inteligencie v oficiálnych štatistikách,
 - analýza big data a streamovanie dát,
 - interpretovateľné modely, férovosť a zodpovednosť.
5. Vzdelávanie, komunikácia a štatistická gramotnosť:
 - výučba štatistiky a dátovej vedy,
 - komunikácia výsledkov verejnosti a médiám,
 - vizualizácia dát a interaktívna prezentácia.

Kongres zahŕňal aj satelitné konferencie, krátke kurzy a sprievodné podujatia, ktoré umožnili hlbšie porozumieť špecifickým témam, ako sú priestorové analýzy, štatistické metódy na analýzu obrázkov, jazykové modely v analýze textov a štatistické programovanie v R.

Štatistický úrad SR prezentoval výsledky výskumu na tému nové dátové zdroje v cenových štatistikách. Prezentácia ukázala využitie online transakčných údajov z e-obchodov vo výpočte indexu spotrebiteľských cien. V posterovej prezentácii Štatistický úrad SR predstavil procesy a nevyhnutné faktory vplyvajúce na koordináciu Národného štatistického systému s ohľadom na postavenie Štatistického úradu SR a iných producentov štatistík v prostredí rýchlo sa vyvíjajúceho dátového ekosystému. 65. svetový štatistický kongres ISI v Haagu bol viac než len konferencia, bolo to stretnutie, ktoré sa snažilo definovať, ako bude svet používať štatistiku a dátovú vedu v nasledujúcich rokoch.

Na konferencii sa zúčastnili zástupcovia Štatistického úradu SR: podpredsedníčka Ľudmila Ivančíková, generálna riaditeľka sekcie všeobecnej metodiky, registrov a koordinácie národného štatistického systému Helena Glaser-Opitzová a zástupcovia tejto sekcie Petra Mazureková, Albert Ivančík a Peter Knížat, ktorý tiež pôsobí na Fakulte managementu Univerzity Komenského v Bratislave ako odborný asistent.



Zdroj: vlastná fotografia autorov článku

Všetky príspevky vrátane podrobného programu kongresu sú dostupné na stránke <https://www.isi-next.org/conferences/isi-wsc2025/>.

Ing. Helena GLASER-OPITZOVÁ, PhD.
PhDr. Ľudmila IVANČÍKOVÁ, PhD.
Mgr. Albert IVANČÍK
RNDr. Petra MAZUREKOVÁ, PhD.
Peter KNÍŽAT, MSc., PhD.
autori pracujú v Štatistickom úrade SR

Informácia/Information

DVADSAŤ ROKOV KÓDEXU POSTUPOV PRE EURÓPSKU ŠTATISTIKU: MÍĽNIK, REFLEXIA A VÝZVY MODERNEJ ŠTATISTIKY

TWENTY YEARS OF THE EUROPEAN STATISTICS CODE OF PRACTICE: MILESTONES, REFLECTIONS AND CHALLENGES OF MODERN STATISTICS

Dvadsiate výročie Kódexu postupov pre európsku štatistiku predstavuje významný míľnik pre európsky a národný štatistický systém. Odborná konferencia, ktorá sa uskutočnila 12. novembra 2025 v kongresových priestoroch Národnej banky Slovenska, vytvorila priestor nielen na pripomenutie si významu kódexu, ale aj na odbornú diskusiu a reflexiu výziev, ktoré dnešná dynamická súčasnosť kladie na tvorcov oficiálnej štatistiky.



Zdroj: Štatistický úrad SR

Program konferencie: <http://konferencia.statistics.sk>

Kódex v kontexte dnešnej doby: hodnoty, ktoré pretrvávajú

Otvárací príhovor podpredsedníčky Štatistického úradu SR PhDr. Ľudmily Ivančíkovej, PhD., zdôraznil hlavnú myšlienku podujatia: Fakty, nie názory. Údaje, nie domnienky. Vyzdvihla v ňom predovšetkým kvalitu údajov, ktorá je nevyhnutným predpokladom na prijímanie relevantných opatrení. Zároveň však upriamila pozornosť prítomných na dynamicky sa meniace podmienky, v ktorých sa oficiálne štatistiky produkujú. Práca s novými zdrojmi údajov, pokles dostupných odborníkov, rastúce nároky na rýchlosť či zvýšený dôraz na etiku a profesionálnu nezávislosť predstavujú kľúčové výzvy, ktoré formujú súčasnú podobu štatistických inštitúcií.

Podpredsedníčka upozornila aj na ďalší fenomén súčasnosti – pokles štatistickej gramotnosti. Ten vytvára priaznivé prostredie pre dezinformácie a zvýrazňuje význam profesionálnej nezávislosti, ktorá je dynamickou, nie statickou kvalitou. Práve schopnosť odolávať externým tlakom, metodicky argumentovať a držať sa faktov je pre modernú štatistiku zásadná.



Zdroj: Štatistický úrad SR

Dve desaťročia spoločného rámca: teoretické a etické ukotvenie

Úvodná prednáška Ing. Heleny Glaser-Opitzovej, PhD., hlavnej štatističky NŠS a generálnej riaditeľky sekcie všeobecnej metodiky, registrov a koordinácie NŠS, ukotvila kódex v európskej štatistickej tradícii a zdôraznila jeho úlohu pri harmonizácii národných postupov, zvyšovaní porovnateľnosti a budovaní medzinárodnej dôvery. Dôvery v oficiálnu štatistiku, ktorá stojí na troch základných pilieroch – **nezávislosti, transparentnosti a odbornosti** – zabezpečujúcich stabilitu, legitimitu a spoločenský význam štatistického poznania. Poukázala tiež na to, že vstup do tretieho desaťročia budovania dôvery prináša potrebu väčšej ostražitosťi pri uplatňovaní hodnôt, na ktorých kódex stojí. Kľúčovú úlohu pritom zohráva nová generácia štatistikov, ktorá svojou profesionalitou, etickým prístupom a schopnosťou komunikovať hodnotu dát bude rozhodovať o vnímaní štatistiky v modernej spoločnosti.

Na strategický význam dôsledného dodržiavania kódexu postupov a hodnôt v rámci národného štatistického systému nadviazal v prvom bloku prednášok Mgr. Boris Frankovič, špecialista metód štatistických zisťovaní ŠÚ SR. Vo svojom vystúpení sa zameril na výzvy technologického pokroku, rastúcich očakávaní spoločnosti a najmä na problematiku dôvernosti a využiteľnosti údajov. Zdôraznil, že kvalita a bezpečnosť nie sú protikladmi – moderné metódy anonymizácie údajov umožňujú aj pri rozširujúcej sa dostupnosti mikroúdajov a raste dopytu po otvorených dátach spracovanie údajov do štatistických výstupov bez ohrozenia ich dôvernosti.

Na myšlienkovú líniu dôvery, dôvernosti a upevňovaní hodnôt nadviazala prezentácia Ing. Tomáša Edera, riaditeľa odboru štatistiky Národnej banky Slovenska, o etike a osobnej integrite v štatistickej praxi. Prednášajúci ukázal, že kódex nie je len technickým dokumentom, ale hodnotovým rámcom, ktorý od odborníkov vyžaduje nielen znalosť metodík, ale aj presvedčenie a niekedy aj osobnú odvahu zastávať profesionálne stanovisko. Príklady z Argentíny a Grécka, z krajín, v ktorých bola štatistika vystavená politickým tlakom a zásahom, ukázali, že dôveryhodnosť oficiálnych štatistík môže byť narušená veľmi rýchlo, zatiaľ čo jej obnova je dlhodobý a náročný proces.

Inovácie ako nový normál: moderné nástroje a metodické postupy

Druhý blok konferencie zdôraznil dynamiku technologických inovácií a ich dosah na štatistiku. Venovaný bol novým prístupom, nástrojom a postupom na zachytenie reality v dynamických podmienkach, od ekonomických trendov po environmentálne ukazovatele. Osobitná pozornosť bola venovaná významným zmenám v NACE a ESA, ktoré reflektujú aktuálny vývoj v štruktúre hospodárstva a v metodike národných účtov.

Novú verziu klasifikácie NACE Rev. 2. 1 predstavil odbornému publiku Mgr. Albert Ivančík, riaditeľ odboru registrov a klasifikácií ŠÚ SR. Vysvetlil, ako aktualizácia reflektuje dosah implementácie nových technológií do hospodárskej praxe, vznik nových odvetví a meniace sa podnikové modely. Uvedené zmeny umožňujú presnejšie zachytávať štrukturálne trendy, ktoré ovplyvňujú hospodársku politiku aj analytické rozhodovanie.

Systému národných účtov, ich rozšíreniu o dimenzie blahobytu a udržateľnosti a premietnutiu týchto zmien do ESA 20XX sa venovala Mgr. Alžbeta Ridzoňová, generálna riaditeľka sekcie makroekonomických štatistík ŠÚ SR. Zároveň upozornila na ďalšie zmeny v národných účtoch vyplývajúce z fungovania ekonomiky v ére globalizácie, digitalizácie a zelenej transformácie, napr. rozšírenie účtov o prírodné zdroje, silné zameranie na aktivity nadnárodných skupín podnikov či kryptoaktíva.

Významnou inováciou, ktorú publiku na konferencii predstavili Mgr. Lucia Vanišová a Mgr. Patrícia Gurová z oddelenia sčítania obyvateľov, domov a bytov a prierezových štatistík, je Štatistický register budov, domov a bytov (ŠRBDB). Prináša aktuálne dáta o domoch a bytoch pre potreby štátnej a verejnej správy, umožňuje efektívne spracovanie údajov o domoch a bytoch na účely postcenzu (Eurostat) vrátane nových premenných, ako sú energetický certifikát a fotovoltika, nahradenie štatistického zisťovania STAV 3-04 a zníženie záťaže obcí pri nasledujúcom sčítaní.

Kompetencie budúcnosti a partnerská spolupráca

Tretí blok prezentácií bol venovaný partnerom Národného štatistického systému ako súčasťou jedného celku spoločne zabezpečujúcich kvalitu a dôveryhodnosť oficiálnych štatistík. Praktický pohľad na aplikáciu kódexu v špecializovanom odbore priniesla Ing. Janka Szemesová, PhD., vedúca odboru emisie a biopalív zo Slovenského hydrometeorologického ústavu. Jej prezentácia o tvorbe údajov o emisiách ukázala, ako metodická presnosť, transparentnosť postupov a dôsledné dodržiavanie Kódexu postupov pre európsku štatistiku viedli k získaniu protokolu o realizácii procesnej dokumentácie ako jedinému pracovisku SHMÚ. Vďaka tomu môže organizácia poskytovať štatistické informácie o emisiách Eurostatu priamo a prispievať k európskym environmentálnym účtom.

Na zásadný význam európskeho štatistického kódexu postupov pre akademické prostredie a vedecký výskum upozornila vo svojom príspevku doc. Ing. Mária Vojtková, PhD., vedúca Katedry štatistiky na Ekonomickej univerzite v Bratislave. Priblížila narastajúci počet spoločných projektov akademikov a štatistikov, rozširujúcu sa spoluprácu v rámci EÚ a Slovenska, konkrétnejšie sa zamerala aj na partnerstvo EUBA a ŠÚ SR v oblasti vzdelávania. Vyzdvihla najmä spoločné úsilie pri zavedení inžinierskeho študijného programu Data Science v ekonómii a udelenie značky European Master in Official Statistics (EMOS). V závere svojho vystúpenia načrtla perspektívy budúcej spolupráce, predovšetkým pri tvorbe spoločného etického rámca

pre výskum a štatistiku, ako aj pri posilňovaní dôvery verejnosti prostredníctvom transparentnosti a komunikácie.

Tému spolupráce a partnerstva, ktorá bola v centre tretieho bloku konferencie, uzatvoril Mgr. Richard Priesol, PhD., z Inštitútu finančnej politiky MF SR konkrétnymi príkladmi využívania štatistických údajov. Publiku predostrel, s akými údajmi IFP pracuje, ako sa premietajú do analýz a prognóz pre dobre informované verejné rozhodnutia, ale aj ako ich využíva v konkrétnych projektoch – napr. pri mapovaní uplatnenia utečencov na trhu práce alebo pri analýze vplyvu rodičovstva na príjmy matiek a otcov či vplyvu šírenia dezinformácií na spoločnosť.



Zdroj: Štatistický úrad SR

Záverečná diskusia: čo znamená meniaci sa dátový ekosystém pre oficiálnu štatistiku

Odborný program konferencie vyvrcholil panelovou diskusiou odborníkov zo všetkých inštitúcií na tému *Dátový ekosystém sa mení – čo to znamená pre oficiálnu štatistiku a jej kódex?* Diskusia zdôraznila, že budovanie dôvery v oficiálne štatistiky je spoločným záväzkom akademickej a vedeckej obce, poskytovateľov externých zdrojov údajov až po producentov oficiálnej štatistiky. Moderná štatistika si vyžaduje odborníkov, ktorí sú rovnako zruční v metodike, ako aj v komunikácii, ktorí rozumejú etike údajov aj technológiám a ktorí dokážu argumentovať v priestore, kde fakty často prehrávajú s príťažlivo podanými nepravdami. Akademická sféra a inštitúcie produkujúce oficiálne štatistiky nemôžu fungovať oddelene. Spoločne musia vytvárať prostredie, v ktorom sa rodí nová odborná generácia, nielen schopná počítať, ale aj správne interpretovať a obhajovať fakty.

Záver: Kódex ako kultúrna nevyhnutnosť a kompas pre budúcnosť

Konferencia ukázala, že aj po dvoch desaťročiach ostáva Kódex postupov pre európsku štatistiku viac než normatívnym dokumentom – je profesionálnym kompasom, ktorý pomáha udržiavať kvalitu a integritu v prostredí, kde údaje pribúdajú rýchlejšie než kapacita ich interpretácie.

Ing. Ivan Moncol'
Mgr. Jana Klúčiková, MBA
autori pracujú v Štatistickom úrade SR

Informácia/Information

BOLO RAZ JEDNO SČÍTANIE

ONE UPON A CENSUS

„Kde bolo, tam bolo, bolo raz jedno sčítanie...“ Znie to ako začiatok vašej obľúbenej detskej knižky, no v skutočnosti ide o úvod do fascinujúceho sveta faktov, ktorý prekvapí nielen deti, ale aj dospelých. Štatistický úrad Slovenskej republiky prichádza s unikátnou publikáciou, ktorá búra mýty o nudných grafoch a tabuľkách.

Možno si myslíte, že svet rozprávok a svet tvrdých dát nemajú nič spoločné. Nová publikácia s názvom **Bolo raz jedno sčítanie** vás však presvedčí o opak. Táto knižka, ktorá je tak trochu rozprávková a tak trochu náučná, prináša svieži pohľad na výsledky Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021 (SODB 2021).



Vizuál obálky publikácie;
Zdroj: *Bolo raz jedno sčítanie*, 2025

Autori publikácie prišli s nápaditým inovatívnym konceptom: známe príbehy, na ktorých sme všetci vyrastali, prepojili s reálnymi údajmi o tom, ako na Slovensku žijeme. Každá kapitola sa začína klasickou rozprávkou, ktorá plynule prechádza do zaujímavej štatistiky.

Zoberme si napríklad rozprávku **O troch prasiatkach**. Kým v rozprávke prasiatka stavajú slamené, drevené či murované domčeky, štatistici nám prezradia, že na Slovensku máme 37 676 domov s drevenou nosnou konštrukciou, zatiaľ čo tých murovaných (tehlových) je výrazne viac – až 889 707. Alebo príbeh **O perníkovej chalúpke**, kde hrala hlavnú úlohu pec. Vedeli ste, že viac ako pätina bytov na Slovensku (presne 476 621) stále používa na vykurovanie pevné palivo, ako je drevo alebo uhlie?

Knižka sa nebojí ani sociálnych tém a pestrosti rodinných vzťahov. Príkladmi sú rozprávky:

- **Sol' nad zlato:** Kráľ mal tri dcéry. Na Slovensku je realita taká, že až 12 054 otcov žije v jednej domácnosti s tromi dcérami.
- **Popoluška:** Príbeh o nevlastnej matke a dcére má svoj odraz aj v dátach – na Slovensku žije 2 361 dcér s matkou, ktorá nie je ich biologickou matkou, no tvoria spoločnú rodinu.
- **Zlatovláska:** Pamätáte si na dievčinu vo vysokej veži? Štatistika ukazuje, že slobodných žien, ktoré žijú samy v byte na šiestom alebo vyššom poschodí („s hlavou v oblakoch“), je u nás 233 980.
- **Sedem kozliatok:** Aj v dnešnej dobe existujú veľké rodiny. Sčítanie odhalilo, že v 443 domácnostiach žije osamelá matka so siedmimi deťmi.

Je to ideálny nástroj pre rodičov, ako vysvetliť deťom fungovanie spoločnosti, ale aj pre pedagógov či kohokoľvek, kto má rád zaujímavosti. Navyše vďaka svojej štruktúre a jasnému jazyku môžu rozprávkové časti poslúžiť aj ako prvé čítanie pre začínajúcich malých čitateľov.

INTERAKTÍVNA ZÁBAVA PRE MALÝCH PÁTRAČOV

Publikácia nie je len o sčítaní. Celou knižkou sprevádza deti postavička superhrdinu Sčítajka, ktorý dostal za úlohu spočítať obyvateľov. Pre malých zvedavcov je pripravená tajná šifra. V každej ilustrácii je ukryté písmenko alebo číslo, ktoré musia deti nájsť a doplniť do políčka tajničky, ktorá im na záver prezradí zaujímavú informáciu. Ilustrácie v publikácii majú navyše moderný nádych, čo knihe dodáva vizuálne pútavú atmosféru.

PREČO BY STE SI JU MALI PREČÍTAŤ?

Kniha **Bolo raz jedno sčítanie** je dôkazom, že štatistika nemusí byť strašiacim. Ako uvádzajú autori v závere: „V každej rozprávke sa skrýva kúsok reality. A v každej štatistike kúsok dobrodružstva.“ Nechajte sa vtiahnuť do deja, kde čísla ožívajú, a zistíte, že sčítanie obyvateľov je v podstate jedným veľkým príbehom o nás všetkých.

AUTORI, KTORÍ VDÝCHLI ČÍSLAM ŽIVOT

Za týmto netradičným projektom stojí malý tím kreatívnych ľudí zo Štatistického úradu Slovenskej republiky, ktorí dokázali prekročiť hranice tradičného publikovania dát. Ich cieľom bolo premeniť sčítanie na prístupný a zábavný príbeh. Andrej Chromeček ako editor stál pri zrode celej myšlienky a dohliadal na to, aby sa komplexné dáta pretavili do jednoduchého, rozprávkového formátu. Zohral kľúčovú úlohu pri vizuálnej aj obsahovej stránke publikácie. Kristián Óvári, spoluautor, sa podieľal na výbere a spracovaní dát tak, aby dokonale korešpondovali so známymi rozprávkami. Kristína Vargová, grafička a vizionárka, svojím jedinečným grafickým spracovaním premenila knihu na vizuálne pútavé a moderné dielo.

Publikácia je dostupná online:



Mgr. Andrej Chromeček, PhD.
autor pracuje v Štatistickom úrade SR
v oddelení sčítania obyvateľov, domov a bytov a prierezových štatistik

INFORMÁCIE PRE PRISPIEVATEĽOV

Príspevky prijímame v slovenskom, v českom a v anglickom jazyku. Musia rešpektovať odborné zameranie časopisu a jeho vedecký charakter. Zaslaný príspevok nesmie byť v recenznom konaní v inom časopise, ani uverejnený v odbornej a inej tlači.

Príspevky zasielajte v elektronickej forme vo formáte MS Word alebo Open Office, typ písma Arial, veľkosť 12, riadkovanie 1. Nad titulkom treba uviesť meno autora a jeho pracovisko.

Súčasťou príspevku je abstrakt (základný popis cieľa a spôsobu spracovania faktov v rozsahu do 100 slov), kľúčové slová (maximálne 5), resumé (stručné zhrnutie obsahu článku s dôrazom na jeho prínos a najvýznamnejšie závery v rozsahu do 500 slov), profesijný životopis (v rozsahu do 120 slov) a kontakt (e-mailová adresa autora). Názov článku, abstrakt, kľúčové slová a resumé poskytne autor aj v anglickom jazyku. Zoznam použitej literatúry v abecednom poradí s úplnými bibliografickými údajmi sa uvádza na konci článku. Odkazy na literatúru sa uvádzajú v texte číslami v hranatých zátvorkách. Poznámky s poradovým číslom sú umiestnené pod čiarou na príslušnej strane textu, ku ktorému sa vzťahujú. Podrobnejšie pokyny nájdete autori na ssad.statistics.sk.

Rozsah vedeckých článkov je okolo 15 normostrán, informatívnych článkov 6 normostrán, recenzie, rozhovory a informácie publikujeme v rozsahu maximálne 3 normostrany. Tabuľky, mapy, grafy a obrázky musia mať názov a uvedený zdroj údajov; odporúčame, aby kopírovali šírku textu. Skratky sa používajú len minimálne, pri prvom použití je potrebné skratku v zátvorke rozpísať. Redakcia zabezpečuje jazykovú úpravu textu.

Príspevky sú recenzované. Oponentské konanie je obojstranne anonymné. Konečné rozhodnutie o publikovaní článku vydáva redakčná rada.

Redakcia si vyhradzuje právo zverejniť články schválené redakčnou radou v tlačenej a elektronickej podobe na ssad.statistics.sk.

INFORMATION FOR AUTHORS

Articles are accepted in Slovak, Czech and English languages and must comply with the journal's professional specialisation and scientific nature as well. The submitted articles should not be reviewed by another journal and should not have already been published in any specialised or other press.

Please submit your articles in electronic form, in MS Word or Open Office format, Arial font, size 12 and typed in single spacing. The author's name and workplace should be indicated above the title.

Articles should contain an abstract (general description of the objective and the processing methods used up to 100 words), key words (max. 5), resume (brief summary of the article's content emphasizing its contribution and the most important conclusions up to 500 words), curriculum vitae of the author (no more than 120 words) and the author's contact (e-mail address). The author should submit the article's title, abstract, key words and resume in English language. List of the literature used with full bibliographic data should be given in alphabetical order at the end of an article. Bibliographic citations should be given in square brackets. References are indicated by numbers in a text in square brackets. Footnotes should be numbered in the order of the corresponding page of a text. Authors can find more details at the website ssad.statistics.sk.

Scope of a scientific article is about 15 standard pages, informative articles should be up to 6 standard pages in length, reviews, discussions and information not more than 3 standard pages. Tables, maps, graphs and pictures should have a title and the data source indicated, it is also advised to copy the width of a text. Abbreviations should be used only rarely and should be appropriately explained in parentheses when first used. Language text revisions are provided by the editorial office.

Articles are reviewed. The opponent procedure is mutually anonymous. The final decision on the article's publication is made by the editorial board.

The editorial office reserves the right to publish articles approved by the editorial board in printed and electronic form at the website ssad.statistics.sk.

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA A DEMOGRAFIA

je jediný recenzovaný vedecký časopis so zameraním na prezentáciu moderných štatistických a demografických metód a postupov. Propagujeme miesto a význam slovenskej štatistiky v Európskom štatistickom systéme, spoluprácu Eurostatu a národných štatistických úradov pri harmonizácii zisťovaní a multidimenzionálny rozmer štatistiky. Podporujeme rozvoj štatistickej teórie a jej prepojenie s praxou. Naším cieľom je prispievať k využiteľnosti štatistických výstupov v rôznych oblastiach a k zvyšovaniu ich kvality a efektivity.

Publikujeme analytické články, prognózy, názory, diskusné príspevky, recenzie, rozhovory, informácie a oznamy z rôznych oblastí štatistiky (národné účty, produkčné štatistiky, sociálne štatistiky, štatistika životného prostredia a pod.) a demografie (demografická štatistika, teoreticko-metodologické východiská demografie, historická demografia a pod.), vrátane sčítania obyvateľov, domov a bytov ako neodmysliteľnej súčasť demografickej štatistiky.

Vydáva:

Štatistický úrad Slovenskej republiky
Slovenská štatistická a demografická spoločnosť

Identifikačné čísla vydavateľov:

IČO 00166197 / 00178764

Vychádza:

Štyrikrát ročne

Dátum vydania:

15. január 2026

Tlač:

Reprografické stredisko
Štatistického úradu SR

Predplatné:

20 € (na rok)
5 € (za jeden výtlačok)

Objednávky prijíma:

Informačný servis
Štatistického úradu SR
Tel.: +4212/502 36 339
+4212/502 36 335
E-mail: info@statistics.sk

Evidenčné číslo/Evidence number 272/08

SLOVAK STATISTICS AND DEMOGRAPHY

is the only scientific reviewed journal focusing on the presentation of modern statistical and demographic methods and procedures. Our aim is to promote the position and importance of Slovak statistics in the European Statistical System, cooperation between the Eurostat and the national statistical offices in the field of survey harmonisation and the multidimensional character of statistics as well. We support the development of statistical theory and its connection with practice. We aim to contribute to the utility of statistical outputs in various fields and to the improvement of quality and efficiency.

We publish analytic articles, prognoses, views, discussion contributions, reviews, discussions, information and announcements from various statistical fields (national accounts, production statistics, social statistics, environmental statistics etc.) and demography (demographic statistics, theoretical and methodological bases of demography, historical demography etc.) including the population and housing census as an essential part of demographic statistics.

Issued by:

Statistical Office of the Slovak Republic
Slovak Statistical and Demographic Society

Companies registration numbers:

00166197 / 00178764

Published:

Four times a year

Date of issue:

15th January 2026

Press:

Reprographic centre of the
Statistical Office of the SR

Subscription:

€20 (per year)
€5 (for one copy)

Orders are to be addressed to:

Information Service of the
Statistical Office of the SR
Tel.: +4212/502 36 339
+4212/502 36 335
E-mail: info@statistics.sk